

KOROŠKI

svžinar

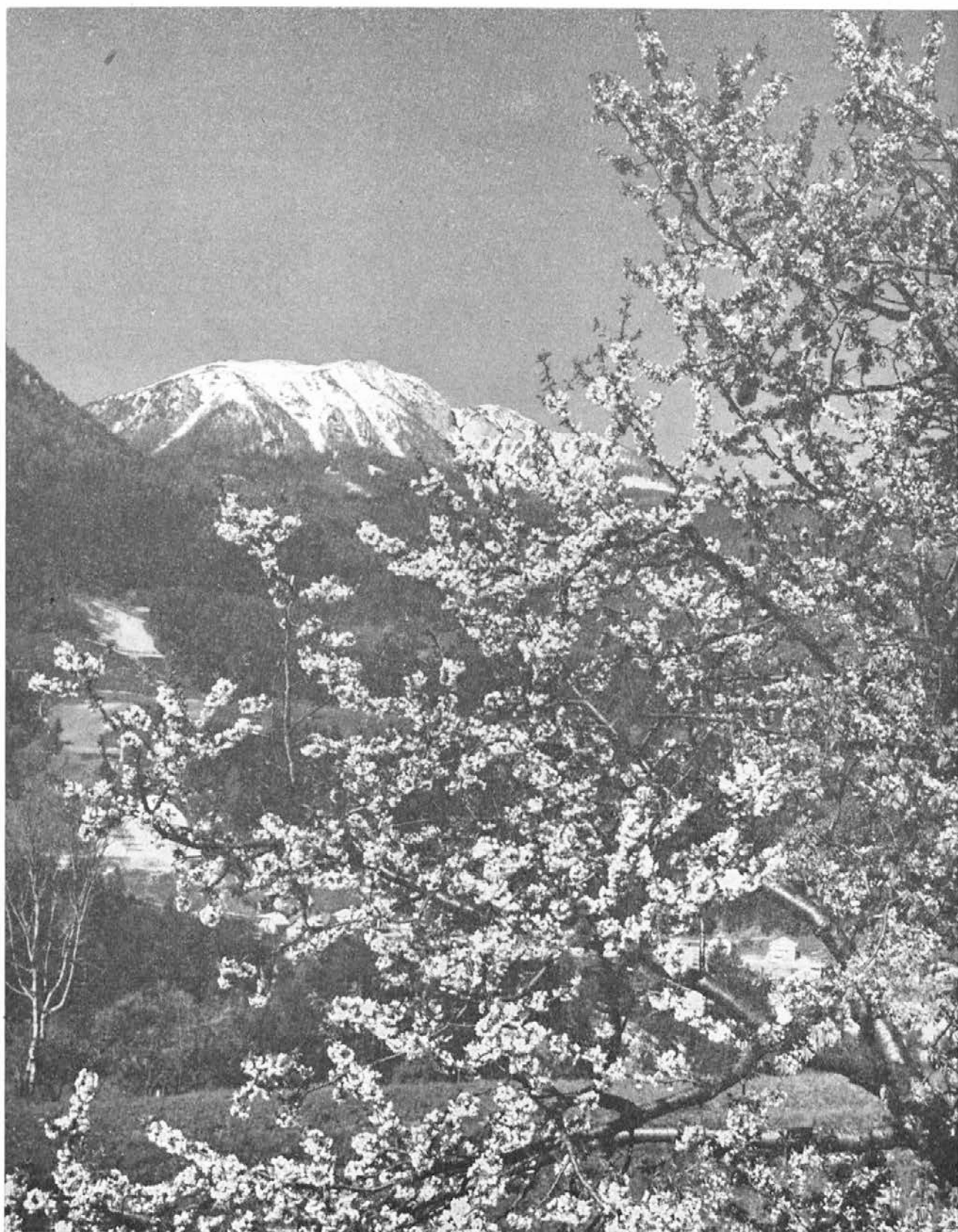
GLASILO MEŽIŠKE DOLINE

Leto XXII

Ravne na Koroškem, 25. aprila 1972

Št. 2

Živel
1.
maj

Pomlad
pod
Peco

Foto: R. Vončina

Samoupravno urejanje odnosov med temeljnimi organizacijami združenega dela

I. UVOD

Z uveljavitvijo novih zveznih in republiških amandmajev (Ur. list SFRJ št. 29/71 in Ur. list SRS št. 51/71) so postali samoupravni sporazumi ustavnopravna kategorija, specifični za naš samoupravni družbeni sistem. Samoupravno sporazumevanje je pot, po kateri naj združeno delo postane odločilni činitelj uveljavitve ter usklajevanja interesov delavcev. S predpisi je bilo doslej določeno, da se s samoupravnimi sporazumi ureja področje pridobivanja in delitve dohodka, osebnih dohodkov in deloma delovnih razmerij. Ustavni amandmaji so bistveno razširili vsebinski obseg pravnih odnosov, ki naj se z njimi urejajo. Kot izrazita novost se v XXII. zveznem amandmaju ter enako v XXIX. republiškem amandmaju uvaja samoupravni sporazum o združevanju (dela in sredstev). Le-ta bo v povezavi z ustanovitvenim aktom postal temeljni normativni, statusno-organizacijski ter premoženjsko-regulativni pravni akt v vseh delovnih organizacijah, ki imajo v svoji sestavi več temeljnih organizacij združenega dela (dalje: TOZD). Statut delovne organizacije poslej ne bo več temeljni splošni akt v delovni organizaciji, temveč bo dobil v odnosu na samoupravni sporazum o združevanju podrejeno mesto ter se bo v glavnem omejil na organizacijsko-tehnično urejanje odnosov v delovni organizaciji. V tem prispevku bomo podrobneje osvetlili pravno naravo samoupravnih sporazumov, njih delovanje v Združenem podjetju slovenske železarne (dalje: ZPSŽ) in možnosti uporabe v praksi.

II. UREJANJE ODNOSOV MED ORGANIZACIJAMI ZDRUŽENEGA DELA V ZPSŽ

1. Samoupravna struktura ZPSŽ

ZPSŽ je proizvodna organizacija s sedežem v Ljubljani. Vse tri tovarne v njenem sestavu so po pogodbi o ustanovitvi ter sedanjem statutu samostojne organizacije združenega dela s statusom pravne osebe. Direkcija v Ljubljani z 10 strokovnimi delavci je organizacija združenega dela brez svojstva pravne osebe. Direkcija ima zgolj nalogo uresničevati temeljne cilje združenega podjetja, koordinirati istovrstne strokovne dejavnosti v tovarnah, opravlja posle po naročilu in pooblastilo tovarn ter skrbi za delovanje in izvrševanje sklepov organov upravljanja združenega podjetja.

Tovarne imajo razvejano samoupravno strukturo z določenim obsegom samoupravnih pravic in dolžnosti na nivoju tovarne kot celote, na nivoju delovnih enot ter obratov.

Vodilo pri načrtovanju samoupravne strukture v združenem podjetju je bilo, da združevanje tovarn ne sme okrniti samoupravnih pravic delavcev. Kljub integraciji ni prišlo do centralizacije samoupravljanja. Slednje v združenem podjetju povsem izhaja iz samoupravnih struktur tovarn. Tovarne samostojno sprejemajo vse

odločitve, razen tistih, ki pomenijo načrtovanje in usklajevanje proizvodnje ter drugih skupnih zadev, za katere se tovarne dogovorijo, da jih bodo le skupaj reševale. Pa tudi glede teh vprašanj poteka najprej razprava po tovarnah, šele nato centralni organi upravljanja dokončno odločajo. Pri pripravljalnem delu za centralne odločitve sodelujejo delavci tovarn skupaj z delavci direkcije in se tako resnično prepletajo napore vseh, preden pride do skupnih odločitev organov upravljanja.

Kljub vzpostavitvi demokratičnega postopka sprejemanja skupnih odločitev pa v praksi lahko pride tudi do sprejema pomembnih sklepov ter splošnih aktov, o katerih se delovne skupnosti tovarn niso mogle predhodno izjasniti bodisi zaradi pomanjkanja časa, slabosti pri prenašanju in tolmačenju predlogov ipd. V praksi torej lahko pride do centraliziranega odločanja, ki je odtujeno od delavcev. Z vzpostavitvijo samoupravnih sporazumov pa se samoupravljanje v večji meri približuje delavcem, saj se odločanje o bistvenih vprašanjih v integriranih sistemih prenese od centralnega odločanja nazaj na temeljne enote — TOZD. Samoupravne sporazume namreč sprejemajo najvišji organi upravljanja TOZD in ne centralni organi upravljanja združenega podjetja.

2. Vmesna stopnja — neformalno usklajevanje skupnih področij dela

V ZPSŽ je potreba po usklajevanju pomembnih skupnih področij dela že pred časom prinesla deloma specifično obliko samoupravnega sporazumevanja med tovarnami. Skladno z dosedanjo zakonsko ureditvijo je bilo do nedavnega možno skupna področja poenotiti in urediti le prek centralno sprejetih splošnih samoupravnih aktov. Praksa pa je pokazala, da je določena področja možno sporazumno uskladiti enako oziroma podobno za vse tovarne brez vnaprej sprejetega osrednjega splošnega akta. Na ta način je bil že usklajen na skupnem sestanku kvalificiranih predstavnikov tovarn in direkcije pravilnik o izplačevanju nadomestil osebne dohodka za prvih 30 dni nesposobnosti za delo zaradi bolezni. Kolikor so potem najvišji organi upravljanja posameznih organizacij združenega dela sprejeli pravilnik v nekoliko spremenjenem besedilu od dogovorjenega osnutka na skupnem sestanku, je bilo to le zaradi upoštevanja nekaterih specifičnosti, ki se pojavljajo samo pri eni od tovarn in niso skupne vsem (za katere pa je bilo prav tako že vnaprej povedano, da jih bo posamezna organizacija združenega dela sama posebej upoštevala). Poenotenje določene samoupravne materije po tej poti pa je mogoče le tedaj, če je sestanek skrbno pripravljen in skupni osnutek zadosti argumentiran. Taka pot torej nalaga še večje dolžnosti in skrbnost sestavljalcem skupnega osnutka, kolikor naj bo le-ta sprejet v smiselno enakem besedilu in vseh organizacijah združenega dela.

Tak proces poenotenja skupnih področij na nivoju združenega podjetja odpira najširše možnosti soodločanja neposrednih proizvajalcev, hkrati pa predstavlja tudi poskusni kamen zrelosti delovne skupnosti ter začetnje poti k tudi formalnemu poenotenju določenih področij dela prek samoupravnih sporazumov.

3. TOZD kot subjekt samoupravnega sporazumevanja

Decembra 1968 je bil proglašen amandma XV k Ustavi SFRJ, ki je namesto dotedanjega pojma delovne enote (12. člen Ustave SFRJ iz leta 1963) uvedel novi pojem: organizacija združenega dela. Iz smisla določb navedenega amandmaja izhaja, da ta novi pojem obsega tako dotedanji pojem delovne enote kot tudi pojem samostojne organizacije združenega dela. Glede na doslej uporabljano pravno terminologijo samoupravnih delov delovne organizacije (ekonomska enota, delovna enota, samostojna organizacija združenega dela — ter nadaljnje diferenciacije tega pojma) je očitno, da novemu ustavnemu pojmu TOZD v največji meri ustreza dosedanji pojem samostojna organizacija združenega dela. V skladu z navedenim bi v prvi fazi usklajevanja splošnih aktov delovnih organizacij z novimi ustavnimi amandmaji lahko navedene enote enostavno ugotovile, da spreminjajo svoj dosedanji naziv in status ter postajajo TOZD v smislu zveznih ustavnih amandmajev XXI in XXII.

Z ustavnimi amandmaji seveda ne želimo le formalne uresničitve TOZD, saj s tem v praksi nismo še ničesar storili. Predvsem je potrebno doseči kvalitativni premik, spremembo strukture v družbeni moči. Vpliv delavcev je treba povečati, saj doslej često ni prišel do prave veljave in so o interesih delavcev odločale strukture izven oziroma iznad njih. Potrebno je vzpostaviti nove odnose v združenem delu, pri čemer bo odločilen temeljni kriterij: ali se s tem menja položaj delavca, ali delavec dejansko odloča o rezultatih svojega dela ali ne.

V ZPSŽ smo se odločili za postopno uresničevanje ustavnih amandmajev, da ne bi prišlo zaradi naglice zgolj do formalnega usklajevanja, ki bi obstalo na mestu. Do slednjega bi namreč prav lahko prišlo, ker vsebinskega menjanja odnosov in dejanskega vpliva delavcev ni mogoče uresničiti v kratkem času. V sedanjem obdobju, ko obstajajo v ZPSŽ tovarne kot samostojne organizacije združenega dela (s svojstvom pravne osebe), bi torej v prvi fazi spremenili te samostojne organizacije združenega dela v TOZD. Določbe zveznih ustavnih amandmajev XXI in XXII glede organiziranja TOZD in njihovega združevanja se po ustavnem zakonu uporabljajo neposredno od dneva razglasitve, torej že od 30. junija 1971 dalje. Ustanavljanje več TOZD v okviru tovarn pa je pogojeno od postopne uresničitve predpostavk, potrebnih za formiranje TOZD po ustavnih amandmajih. Te predpostavke so naslednje:

— da združeno delo predstavlja del procesa družbene reprodukcije, ki pomeni delovno celoto,

— da se uspeh skupnega dela lahko potrdi kot vrednost na trgu ali v delovni or-

organizaciji in je lahko na tej podlagi samostojno izražen,

— da se z organiziranjem TOZD ne smejo kršiti pravice delovnih ljudi v drugih delih delovne organizacije,

— da se z organiziranjem TOZD ne smejo kršiti pravice delovne organizacije kot celote, ki izhajajo iz medsebojne odvisnosti pri delu ali iz skupnega dela z združenimi sredstvi,

— da se z organiziranjem TOZD ne smejo enostransko spreminjati medsebojne obveznosti v drugih delih ali v delovni organizaciji kot celoti.

Da bi torej lahko prišlo do formiranja več TOZD v okviru vsake tovarne, bodo morale biti za to izpolnjene ustavne predpostavke, kar pa zahteva poprejšnje priprave tako na ekonomskem, organizacijskem, finančnem in še drugih področjih. Danes so tovarne kot celote v taki meri tehnološko povezane, da je dohodek zaenkrat še nemogoče evidentirati po enotah oziroma fazah delovnega procesa.

V Železarni Ravne je bila januarja že uvedena reorganizacija zaradi bolj smotrnega izkoriščanja delovnih sredstev in učinkovitega povezovanja posameznih delovnih nalog v enoten delovni proces. Ta reorganizacija je uresničila le del pogojev za vzpostavitev več TOZD v tovarni. Tovarna je namreč sedaj razdeljena namesto prejšnje ene v dve enoti — v enoto metalurške proizvodnje (114. panoga) in enoto mehanske obdelave (117. panoga). Enoti sta nadalje razdeljeni na nižje organizacijske enote: obrate, odseke, odseke in referate. Razen tega so za učinkovito izvrševanje pomožne dejavnosti in skupnih nalog tovarne organizirane izdvojene skupne službe, ki so razdeljene na pet sektorjev. Tudi skupne službe naj bi v perspektivi postale TOZD.

Po formiranju nove organizacijske strukture tovarne se je izkazalo, da dela enota mehanske obdelave z izgubo, zato bo potrebno temeljito proučiti cenike medsebojnih dobav in ostalo poslovanje, ki naj omogoči pozitivno poslovanje obema glavnima enotama; s tem pa bo tudi narejen nov korak k vzpostavitvi več TOZD v tovarni.

III. SAMOUPRAVNI SPORAZUMI

1. Opredelitev

Samoupravni sporazumi so pravni akti sui generis, najbolj podobni samoupravnim splošnim aktom. Neposredno jih sklenejo TOZD v razmerjih, katerih urejanje spada v njihovo izključno pristojnost. Pri tem na naravo akta ne vpliva, če pri sklepanju sodeluje interesna skupnost ali občina.

Prvi začetki njihovega vzpostavljanja segajo v leto 1957 (zakon o delovnih razmerjih) oziroma v leto 1961 (zakon o sredstvih delovnih organizacij), vendar pa je sistematično to področje oziroma njegov temeljni del uredil šele temeljni zakon o ugotavljanju in delitvi dohodka v delovnih organizacijah (Ur. l. SFRJ št. 32/68). Del te materije je danes pozitivno-pravno urejen še v več drugih zakonih, tako v temeljnem zakonu o družbenem planiranju iz leta 1970, predvsem pa v republiškem zakonu o samoupravnem sporazumevanju in družbenem dogovarjanju o merilih za usmerjanje

delitve dohodka in osebnih dohodkov (Ur. l. SRS št. 4/71). Podobne zakone so sprejele že tudi druge republike, tako Bosna in Hercegovina aprila 1971, Srbija in Hrvatska julija 1971. Vzporedno z razvojem samoupravljanja se je torej razvijalo tudi samoupravno sporazumevanje kot tipičen pravni instrumentarij samoupravne družbe, ki pomeni tudi nadaljnjo etapo v njeni deatizaciji. Pri tem samoupravni sporazumi usmerjajo ali tudi nadomeščajo notranjo ureditev v tistih TOZD, kjer je mogoče in smotrno tako ureditev nadomestiti z enotno ali poenoteno skupno ureditvijo na podlagi bolj demokratičnega postopka njene vzpostavitve.

Pri samoupravnih sporazumih gre za izvrševanje samoupravnih pravic, glede katerih imajo delovne skupnosti TOZD originalno pravico urejanja na podlagi ustave same. Zato je predmet tega akta izvrševanje pravic po 9. členu Ustave SFRJ, z izjemo 3. in 4. točke, ki zadevata zunanje poslovanje delovnih organizacij.

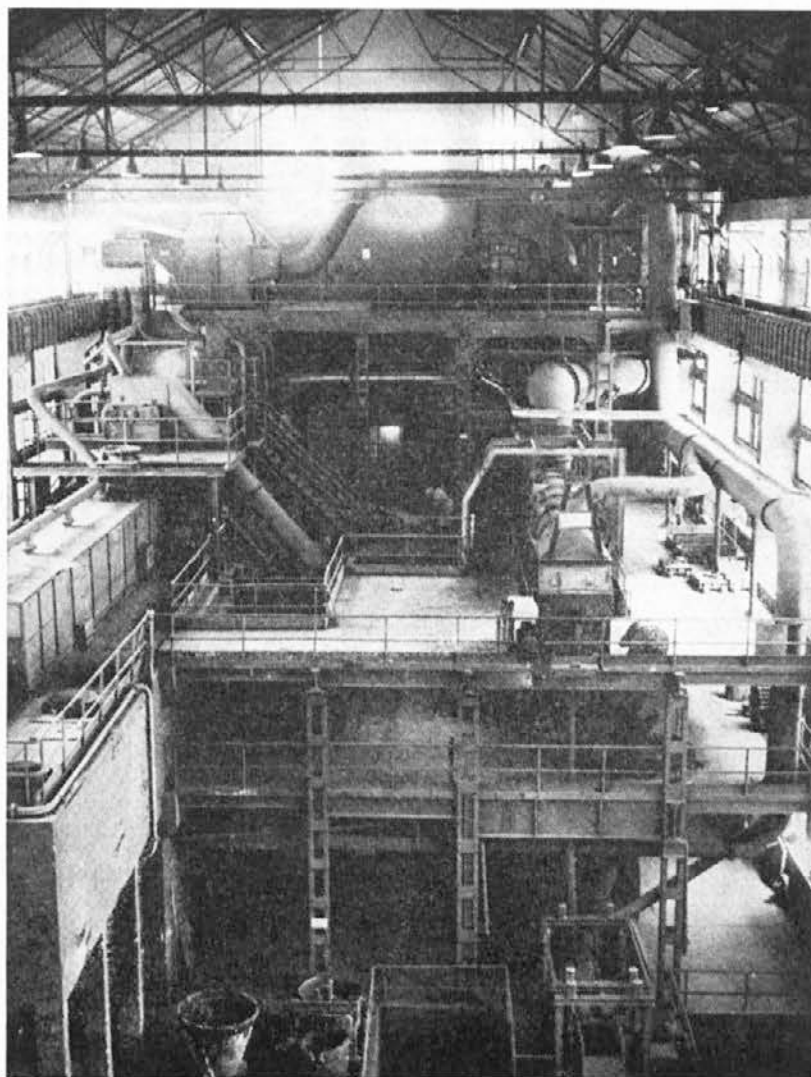
Samoupravni sporazumi so postali s sprejetjem novih ustavnih amandmajev ustavna kategorija (predvsem amandmaji XXVII, XXIX in XXX k Ustavi SRS). Z ustavo je bilo potrjeno predhodno z normativno ureditvijo vzpostavljeno načelo, da se s samoupravnimi sporazumi predvsem določajo osnovne in merila za razporeditev dohodka in delitev sredstev za osebne dohodke. Na novo pa je bilo vzpostavljeno načelo, da delavci s samoupravnimi sporazumi urejajo združevanje dela in sredstev. Najširša opredelitev področja sporazumevanja pa je podana v XXX. re-

publiškem amandmaju (1. točka, 1. odstavek), kjer je dana široka možnost sklepanja samoupravnih sporazumov v gospodarstvu in tudi v družbenih dejavnostih, to pa tudi izven primerov usklajevanja interesov, ki so konkretno navedeni v amandmajih. Iz tega izhaja, da bodo samoupravni sporazumi lahko imeli vsebino, ki bo pretežno javnopravnega značaja, pa tudi vsebino civilno pravnega značaja. Elementi enega in drugega značaja se bodo med seboj često prepletali.

Nekateri teoretiki zatrjujejo, da pri samoupravnih sporazumih (in družbenih dogovorih) ne gre za javnopravne norme, temveč da spadajo v področje obveznostnega prava (predvsem so to avtorji tez za sestavo civilnega kodeksa). Kot civilne pravice naštevajo temeljne samoupravne pravice delavcev, in sicer: pravico do samoupravljanja, do dela, do plodov dela in do samoorganiziranja. Vendar nedvomno izhaja, da so vse te pravice temeljne ustavne pravice, ki niso v polni dispoziciji strank in jih bo družba varovala s prisilnimi predpisi. Ustavnim pravicam se ni mogoče odpovedati — tudi državljeni imajo le pravico, da jih uveljavijo ali tudi ne. Zato uveljavljanje temeljnih samoupravnih pravic ni mogoče šteti kot proste dispozicije strank v pogodbi. Stališča sestavljavcev civilnega kodeksa odklanjajo številni vodilni pravniki, pa tudi institucije kot ustavno sodišče SRS ter pravni svet IS Skupščine SRS.

2. Odgovornost

Odgovornost za sklenitev samoupravnega sporazuma zakonsko ni regulirana, saj

Naprava za praženje
sulfidne rude
Foto: R. Vončina

tu družbena skupnost načeloma ne uveljavlja svojih interesov kot pri družbenih dogovorih. Le v primeru, da se splošni družbeni interes realizira šele, ko je sklenjen samoupravni sporazum, je lahko v zakonu, ki bi uredil materijo o postopku dogovarjanja, določena tudi odgovornost za sklenitev takega sporazuma, saj bo družbeni interes realiziran ne z vzpostavitvijo družbenega, temveč šele samoupravnega sporazuma. Tako je republiški zakon o samoupravnem sporazumevanju v 20. členu določil, da TOZD, ki ne sklenejo samoupravnega sporazuma ali od njega odstopijo, primerjajo svojo delitev z delitvijo, izračunano po merilih, dogovorjenih s splošnim družbenim dogovorom. Če dohodek presega obseg sredstev, izračunan po merilih družbenega dogovora, mora TOZD odvesti v republiški sklad skupnih rezerv poseben progresivni prispevek na presežna sredstva (21. člen). Če ne plača prispevka, se TOZD kaznuje za gospodarski prestop (27. člen).

Za kršitve posameznih določb samoupravnega sporazuma (njegovo izvajanje) je temeljni zakon o ugotavljanju in delitvi dohodka v delovnih organizacijah v 18. členu predvidel možnost vzpostavitve sankcij. Tu bi prišle v poštev predvsem sankcije premoženjskopravne narave (pogodbena kazen, plačilo odškodnine ipd.), ki so tu lahko najučinkovitejše. Že omenjeni republiški zakon pa je predpisal tudi plačevanje obveznega prispevka ter celo kaznovanje za gospodarski prestop. XXX. republiški ustavni amandma prav tako v 2. odstavku 3. točke izrecno predpisuje, da samoupravni sporazum (in družbeni dogovor) določata ukrepe za njuno izvajanje ter materialno in družbeno odgovornost udeležencev.

3. Razmerje med samoupravnim sporazumom in družbenim dogovorom

Družbeni dogovor je normativni javnopravni akt sui generis, ki ga sklenejo z zakonom legitimirani družbeni faktorji, da bi z njim pravno obvezno določili, kakšno reguliranje nekaterih odnosov je po njihovem stališču družbeno sprejemljivo, da bi ga morale uveljaviti tudi delovne organizacije. Ker so izraz volje in samostojnih odločitev udeležencev dogovarjanja, ne morejo imeti učinka in narave zakona, razen v primerih, ko zakon določa, kaj in kdaj delovne organizacije po družbenem dogovoru neposredno zavezuje.

Razlika med samoupravnimi sporazumi in družbenimi dogovori ni v predmetu urejanja, temveč zavisi predvsem od interesov, ki narekujejo dogovarjanje. Če gre za širši družbeni interes, bodo sodelovali kot udeleženci družbenopolitične skupnosti sindikati in zbornice oziroma ustrezne interesne skupnosti, sicer le TOZD med sabo (vključno interesne skupnosti oziroma občino). Razlika med obema instrumentoma je pretežno v strankah. Samoupravni sporazum mora biti skladen z družbenim dogovorom, če je sklenjen za sorodno področje, saj ima širši družbeni interes (ki je realiziran v določbah družbenega dogovora) prednost pred ožjim interesom (realiziranim v samoupravnem sporazumu). Kljub temu pa razmerje med samoupravnimi sporazumi in družbenimi dogovori ni po-

stavljeno kot hierarhični odnos med nadrejenim in podrejenim pravnim aktom, temveč samo kot procesualen: družbeni dogovor je element v postopku, ki naj pripomore, da bo potekalo samoupravno sporazumevanje skladno s širšimi družbenimi interesi. Pri usmerjanju delitve dohodka in osebnih dohodkov je torej družbeni dogovor zgolj napotilo verifikacijski komisiji pri njeni presoji skladnosti samoupravnih sporazumov s sistemom.

4. Razmerje med samoupravnim sporazumom in statutom ter drugimi splošnimi akti

Samoupravni sporazumi so novi samoupravni splošni akti, v katerih TOZD po predhodnem medsebojnem dogovarjanju urejajo zadeve, ki spadajo v njihovo avtonomno sfero odločanja. V praksi utegne postati sporno, ali velja samoupravni sporazum ali splošni akt TOZD, če je slednji v nasprotju s samoupravnim sporazumom. V 9. členu republiškega zakona o samoupravnem sporazumevanju in družbenem dogovarjanju o merilih za usmerjanje delitve dohodka in osebnih dohodkov je to vprašanje za navedeno področje rešeno z določilom, da se uporablja samoupravni sporazum, če je splošni akt podpisnika sporazuma v nasprotju s samoupravnim sporazumom. Takšno stališče bi lahko sprejeli na splošno glede na vzpostavljeno hierarhijo pravnih aktov, po kateri je samoupravni sporazum višji od splošnih aktov. To izhaja iz ustavne diktije XXIX. republiškega amandmaja, po kateri statut in drugi splošni akti delovne organizacije, v kateri so združene TOZD, ne smejo biti v nasprotju s samoupravnim sporazumom o združevanju (dela in sredstev). Po zakonu o družbenem dogovarjanju in samoupravnem sporazumevanju o osnovah in merilih za delitev dohodka in osebnih dohodkov ter o družbenem usmerjanju delitve dohodka SR Makedonije (Ur. l. SRM št. 24/71) je ta hierarhija direktno vzpostavljena z določilom, da morajo TOZD uskladiti svoje splošne akte s samoupravnim sporazumom. Samoupravni sporazum pa je v odnosu na statut oziroma splošni akt pravno močnejši tudi zato, ker prvega delovna organizacija ne more samolastno spremeniti ali ga razveljaviti, temveč le skupaj vse TOZD, ki so samoupravni sporazum sklenile. Spoštovanje sporazuma bi se v primeru morebitnih kršitev moglo uresničevati — kolikor za to ni določil v nekem zakonu — le z uporabo ukrepov, vgrajenih v samoupravni sporazum, pa tudi civilnopravno pred sodišči v delu, ko iz sporazuma izhajajo pravice in obveznosti civilnopravnega značaja.

5. Razmerje med samoupravnim sporazumom in poslovnimi sporazumi

Samoupravni sporazumi so kljub nekaterim civilnopravnim elementom instrumenti javnopravnega, in sicer ustavnopravnega značaja. Predpostavke za veljavnost teh pravnih aktov se ne presojuje po civilnem pravu, temveč po načelih ustave. Tako se ne presoja po pravilih civilnega prava pravna sposobnost; udeleženci so lahko vse tiste TOZD, ki imajo po ustavi in statutu pravico urejati izvrševanje samoupravnih pravic ter dolžnosti, ne glede na to, ali so

pravne osebe po civilnem pravu in ali imajo po tem pravu pravno sposobnost. Samoupravne sporazume nadalje lahko sklepa-jo samo najvišji samoupravni organi udeležencev sporazumevanja, ne pa individualni izvršilni organi oziroma pooblaščenici TOZD, kot je to primer pri pogodbah. Samoupravni sporazum ima značaj samoupravnega splošnega akta, ki je po hierarhični lestvici nad statutom in drugimi splošnimi akti delovne organizacije; pogodbe takega značaja nimajo. Samoupravni sporazumi so glede na svoj pretežni javnopravni značaj podvrženi presoji ustavnosti in zakonitosti ustavnih sodišč, kar pa pogodbe niso. Samoupravni sporazumi urejajo notranja razmerja v delovnih organizacijah, ki izvirajo iz združenega dela; poslovni sporazumi nasprotno temu zadevajo zunanje poslovanje delovnih organizacij, torej tržni režim. Med samoupravnimi sporazumi in poslovnimi sporazumi obstaja torej bistvena razlika v pravnem značaju.

IV. SAMOUPRAVNI SPORAZUM O OSNOVAH IN MERILIH ZA DELITEV DOHODKA IN OSEBNIH DOHODKOV V ČRNI IN BARVASTI METALURGIJI SLOVENIJE

Na podlagi zakona o samoupravnem sporazumevanju in družbenem dogovarjanju o merilih za usmerjanje delitve dohodka in osebnih dohodkov ter določil splošnega družbenega dogovora o načelih in merilih za presoji skladnosti samoupravnih sporazumov o delitvi dohodka in osebnih dohodkov v gospodarskih organizacijah z določili zakona (Ur. l. SRS št. 19/71) so najvišji organi upravljanja enajstih organizacij združenega dela črne in barvaste metalurgije Slovenije sprejeli samoupravni sporazum o osnovah in merilih za delitev dohodka in osebnih dohodkov. V okviru ZPSŽ so sporazum sprejele vse tri železarne ter direkcija ZPSŽ. Čeprav je bil torej sporazum sklenjen v okviru celotne panoge črne in barvaste metalurgije Slovenije, so bile subjekt sporazumevanja posamezne organizacije združenega dela (TOZD) in ne združeno podjetje kot celota. Pomembno je, da se je v ta sporazum vključil tudi Metalurški inštitut (čeprav so znanstveno-raziskovalne organizacije sklenile svoj sporazum, ki je ugodnejši) ter s tem potrdil, da se čuti povezanega s panogo in predstavlja znanstveno-raziskovalno bazo metalurgije Slovenije. S tem je vzpostavil še trdnejšo vez med TOZD v panogi.

V splošnem družbenem dogovoru so bila določena merila in načela, po katerih naj TOZD v samoupravnih sporazumih izračunavajo osebne dohodke, ki jih sme neobdavčene izplačevati TOZD; merila za izračun najnižjega in najvišjega osebnega dohodka v TOZD; vrsto in višino prejemkov, ki se smejo izplačevati zaposlenim kot nadomestilo za dnevnice, kilometrino itd. ter dodatke za delo v nočnem in podaljšanem času ob nedeljah in praznikih; ostala merila in določila, po katerih se primerjajo samoupravni sporazumi z družbenim dogovorom in zakonom. V drugem delu so postavljene določbe za neposredno uporabo splošnega družbenega dogovora, če bi TOZD ne sprejela samoupravnega sporazuma, po katerih pa bi TOZD pripadalo ca-

20—30 % manj dovoljenih sredstev za izplačila kot po samoupravnem sporazumu. Presežek nad dovoljeno maso osebnih dohodkov je progresivno obdavčen, tako da mora npr. TOZD pri 50% izplačilu prek dovoljenega obsega osebnih dohodkov odvesti 450 % prispevka od presežka. Kolikor pa TOZD gospodari tako slabo, da iz dohodka ne more pokriti niti 80 % po sporazumu izračunanih osebnih dohodkov, mora SDK ob pregledu rezultatov poslovanja to prijavit pristojni občinski skupščini, ki obravnava poslovanje TOZD ter lahko odredi tudi prisilno upravo. S tem je naložena vsem delavcem, vsem samoupravnim organom kot tudi vodstvu TOZD posebna odgovornost za doseg takšnega dohodka, ki bo zagotovil predvideni obseg osebnih dohodkov ter akumulacijo.

Po samoupravnem sporazumu črne in barvaste metalurgije Slovenije se globalni osebni dohodki, ki ga priznava družba, ne da bi morali plačevati prispevek, izračuna na podlagi:

— števila delavcev, izračunanih iz plačanih ur,

— zahtevane kvalifikacije za delavce v proizvodnji (skupine I—IV), pri čemer se uporablja enotna struktura, ki izhaja iz dejanskega stanja za leto 1971 (npr. NK delavci — 3 %, PK delavci — 25 % itd.),

— dejanske kvalifikacije za umske delavce,

— kalkulativnih osebnih dohodkov po skupinah od I do VIII, enakih kot jih določa že splošni družbeni dogovor.

Navedeni globalni osebni dohodki se poveča še za odstotek, ki se prizna TOZD za psihofizične pogoje dela (železarne — 24 %, Metalurški inštitut — 10 %), ter odstotek akumulacije, ki je odvisen od doseženega čistega dohodka in se izračuna po posebni formuli. Če k tako izračunani vsoti prištejemo še dodatke za nočno delo, delo v podaljšanem delovnem času, delo ob nedeljah in na dan državnih praznikov, ki so določeni v razponih, dobimo skupno neobdavčeno maso osebnih dohodkov.

Podpisniki sporazuma so se razen navedenega dogovorili za najvišje zneske povračil stroškov za službena potovanja, terensko delo in ločeno življenje. V sporazumu so taksativno naštetih izdatki v breme materialnih stroškov, ki niso obdavčeni. Določeni so tudi najmanjši oziroma največji zneski izplačil za financiranje skupnih potreb delavcev, najnižji osebni dohodek (800 din mesečno) ter najvišji možni osebni dohodek, ki se izračuna po posebni formuli. Priznani so tudi posebni dodatki za specifičnosti nekaterih TOZD. Za spremljanje samoupravnega sporazuma s pravico avtentičnega tolmačenja je končno ustanovljena komisija vseh podpisnikov sporazuma.

Navedeni samoupravni sporazum je akt, ki ne nadomešča določb pravilnikov o delitvi dohodka in osebnih dohodkov podpisnikov sporazuma. Pretežno so v njem določene zgolj osnove in merila za vzpostavitev takega sistema delitve, ki je po družbenih merilih oziroma merilih grupacije sorodnih TOZD lahko osnova za notranjo delitev. Seveda pa je del določil tudi takih, ki se morajo neposredno uporabljati oziroma povzeti v splošne akte vsake posamezne TOZD.

Zaradi velike pestrosti sedanjih ureditev te materije v TOZD celotne panoge, ki doslej ni bila usklajena, razumljivo v samoupravnem sporazumu ni moglo priti do unifikacije vseh meril in konkretnih določil (npr. dodatki), kjer bi to bilo možno. Kljub temu pa je bil storjen velik korak v povezavi TOZD grupacije, ki je že rodil nadaljnje sodelovanje tudi na drugih področjih (sestaneke direktorjev o ekonomskih vprašanjih, sindikalnih predstavnikov).

Kljub sprejetim samoupravnim sporazumom v Sloveniji nismo rešili zahtev delavcev, da se za enako delo prizna temu primerne osebne dohodke, saj še vedno obstajajo večje razlike med panogami, pa tudi med delovnimi organizacijami v okviru panoge. Dovoljeni razponi so visoki. Poprečni osebni dohodki v negospodarski sferi so v zadnjih mesecih po sprejemu samoupravnih sporazumov rastli daleč hitreje kot v proizvodni sferi. Samoupravni sporazumi zato pomenijo šele začetek procesa urejanja področja delitve osebnih dohodkov in dohodka.

V. INTERNI SAMOUPRAVNI SPORAZUM O DELITVI DOHODKA IN OSEBNIH DOHODKOV V ZPSŽ

Posamezne železarne so tudi po združitvi v ZPSŽ ohranile različne sisteme oblikovanja ter delitve dohodka in osebnih dohodkov. Usklajevanje teh sistemov z unificiranjem najboljših rešitev posamezne tovarne predstavlja dolgoročno nalogo. Samoupravni sporazum v okviru panoge je vzpostavil nekatera skupna izhodišča ali konkretne osnove; nadaljnji korak pri usklajevanju in konkretizaciji meril pa je bil napravljen s sprejetjem internega samoupravnega sporazuma o delitvi dohodka in osebnih dohodkov v ZPSŽ, ki so ga predhodno sprejeli najvišji organi upravljanja vseh treh tovarn in direkcije ZPSŽ, njihovi predstavniki pa skupno podpisali 16. 11. 1971.

V prvem delu internega sporazuma so za ZPSŽ enotno določeni dodatki za delo v podaljšanem času, nočno delo, delo ob nedeljah in delo na dan državnih praznikov (v samoupravnem sporazumu so bili določeni razponi). Določena je tudi osnova, od katere se obračunavajo dodatki; to je osnovna obračunska postavka, povečana za individualni učinek. Pri tem osebni dohodek, ki ga posamezna tovarna izplačuje kot udeležbo na poslovnem uspehu, v poprečju ne sme predstavljati več kot 10 % skupne mase osebnih dohodkov.

Regres za letni dopust je določen v enotnem znesku na zaposlenega delavca, dodatno pa še del za nezaposlenega zakonca in otroke, tako da bi poprečno prejel vsak delavec ca. 500 din regresa. Določeni so tudi pogoji, kdaj delavec pridobi pravico do regresa. Dotacije počitniškim domovom se lahko priznajo v omejenem obsegu, tako da te dotacije in regresni skupaj letno ne morejo presegati 600 din na zaposlenega člana kolektiva.

Regresiranje prehrane je določeno v tretjem delu internega sporazuma. Vse TOZD so se nadalje obvezale, da z izjemo najmanj zahtevnih delovnih mest (kot so čiščenje, kurirski posli, enostavna administrativna dela) za polni delovni čas in za normalni delovni učinek ne bodo izplačevale mesečnega osebnega dohodka, ki bi bil nižji od 1.000 din (po samoupravnem sporazumu je spodnja meja 800 din).

S stališča ZPSŽ in vodenja enotne poslovne politike so predvsem pomembna določila petega in šestega poglavja. Glede na to, da TOZD sklepajo samoupravni sporazum v sklopu združenega podjetja, je namreč zelo pomembno vprašanje, kako zagotoviti določen vpliv združenega podjetja kot celote pri sklepanju in izvajanju internega samoupravnega sporazuma. Ker ZPSŽ ne nastopa kot udeleženec sporazumevanja, morajo biti pri sklepanju samoupravnega sporazuma sami interesi tisti, ki vplivajo oziroma so ves čas prisotni, če-

Ko še nič ne cveti

prav ni nobenega pravno legitimiranega subjekta, ki bi formalno branil te interese. Interesi ZPSŽ kot celote so bili vodilo pri sprejemu določbe, da si bo vsaka TOZD, ki bi se odločila obračunati stanovanjski prispevek nad minimalnim (4% bruto OD), za tak svoj ukrep predhodno zagotovila soglasje delavskega sveta ZPSŽ. Stanovanjska izgradnja predstavlja namreč pomemben vidik vodenja poslovne politike, ki bi morala biti v ZPSŽ enotna. Še pomembnejša je določba, da si TOZD brez soglasja delavskega sveta ZPSŽ ne bodo izplačevale dobička, če bi bila s tem porušena z gospodarskim načrtom ZPSŽ določena razmerja v delitvi dohodka na škodo skladov.

Vse TOZD so se obvezale, da bodo svoje samoupravne akte uskladile z določili samoupravnega sporazuma ter internega sporazuma in njihove določbe uveljavile v praksi v določenih rokih; pretežni del določb od 1. 11. 1971 dalje, regrese pa od 1. 1. 1972 dalje. Določbe internega samoupravnega sporazuma so torej v mnogem nadomestile dosedanjo ureditev v splošnih aktih podpisnikov sporazuma v ZPSŽ.

VI. SAMOUPRAVNI SPORAZUM O ZDRUŽEVANJU DELA IN SREDSTEV V ZPSŽ (PRIPRAVE)

Prva leta obstoja ZPSŽ so potrdila pomembnost in upravičenost združitve. Podjetje v tretjem letu obstoja preživlja svoje otroštvo, njegova vloga je še skromna in omejena predvsem na koordinacijsko področje in posredniške storitve, izvršitev sklepov pa je odvisna od razumevanja in pripravljenosti struktur TOZD. Doslej so bili ustvarjeni predvsem formalni pogoji za funkcioniranje ZPSŽ brez materialne podkrepitve.

Uveljavitev ustavnih amandmajev je ugodna prilika, da se tudi na področju integriranosti slovenskega železarstva napravi korak dalje, premik v novo, kvalitetnejšo vsebino, kar je soglasna zahteva samoupravnih struktur ZPSŽ. Osebnopričanje o koristnosti usklajenega dela tovarn je premalo; le neposredna medsebojna materialna povezanost vodi k resnični integraciji. Nujna je torej ustvaritev materialne osnove, na kateri naj rastejo skupni interesi. Ustavne spremembe odpirajo pot, ustvaritev skupne materialne osnove ZPSŽ pa nudi možnost vzpostavitve takih proizvodnih odnosov, ki v organizaciji kot celoti dajejo optimalne finančne dosežke. Združena sredstva naj bi predvsem delovala kot stimulacija (in sankcija), da bo na ravni združenega podjetja možno oblikovati in izvajati enotno in optimalno poslovno politiko, ki bo s tem ekonomsko najuspešnejša.

Združevanje sredstev naj bi realiziral samoupravni sporazum o združevanju dela in sredstev TOZD v ZPSŽ. Možnih rešitev povezovanja sredstev tovarn je več. V dosedanjih razpravah je bil deležen največ pozornosti predlog, po katerem naj bi vsaka tovarna vložila 20% svojega poslovnega sklada v skupni sklad ZPSŽ. Ker železarne zaradi nelikvidnosti ne morejo odvesti toliko svojih sredstev v skupni sklad,

bi se vsi vplačani zneski takoj vložili nazaj v tovarne. Čeprav na tak način ne bi prišlo do stvarnega premika sredstev (le knjižno), bi kljub temu ta transakcija vse tri tovarne in ZPSŽ postavila v povsem drugačen položaj. Železarne bi odslej same upravljale le še 80% lastnih poslovnih skladov, seveda pa tudi 20% vseh poslovnih skladov tovarn na ravni ZPSŽ skupaj z ostalimi (solastništvo). Z določenimi pogoji bi tovarne lahko dobile vrnjena vložena sredstva; same bi torej ostale pravi lastnik vloženi sredstev. Kljub temu pa bi bil dotlej skupni sklad solastnik poslovnih sredstev vsake tovarne. Zato bi se bilo možno dogovoriti, da pripade temu enotnemu skladu ZPSŽ tudi proporcionalni del dobička vsake tovarne. Na ravni ZPSŽ bi se na tak način formiral dobiček, ki bi ga delili nazaj na železarne, in sicer v istem sorazmerju, v kakršnem posamezne železarne sodelujejo kot solastniki enotnega sklada na ravni ZPSŽ. V določenem smislu bi na tak način prišlo do delne izravnave dobičkov v vseh treh tovarnah. Vsaka posamezna železarna bi tako imela neposredno materialno korist od tega, če bi ostali dve poslovali s čim višjim dobičkom, s čimer bi pridobili zelo pomembno osnovo za uspešno poslovanje ZPSŽ. Kljub svoji pravni samostojnosti bi vsaka železarna v pogledu oblikovanja in izvajanja svoje poslovne politike bila bolj odvisna od uspeha celotnega podjetja, saj bi jo obveznosti, ki bi jih prevzela do združenega podjetja, obvezovale ne več samo formalno, temveč tudi materialno. To pa seveda

ni edina možna rešitev, zato bo v končni fazi lahko prevladala tudi kakšna druga, smiselno podobna.

Z združitvijo sredstev bi ustvarili materialno osnovo za lažje in hitrejše uveljavljanje naslednjih ciljev:

— proizvodni odnosi bi bili kvalitetno obogateni, s čimer bi bili doseženi boljše ekonomski rezultati,

— zagotovljen bi bil enotnejši nastop navzven (pri nabavi, prodaji, pri bankah, predstavniških organih itd.),

— razvile bi se lahko nove oblike medsebojnega poslovnega sodelovanja v okviru ZPSŽ ter z drugimi delovnimi organizacijami oziroma grupacijami. S tako zunanjo povezavo bi bilo v prihodnje mogoče postopno pridobiti del odlitega dohodka iz tovarn ZPSŽ v druge panoge (v preteklih 10 letih prek 600 milijonov din).

Z združevanjem sredstev se odpira vrsta vprašanj, ki jih bo treba v samoupravnem sporazumu predhodno razčistiti in poiskati sprejemljive rešitve za vsako tovarno in vse skupaj. Predvsem bodo to vprašanja prelivanja dela dobička, subsidiarna odgovornost in vprašanje sankcij. Z odkritimi razgovori bo tudi taka vprašanja mogoče uspešno rešiti.

S samoupravnim sporazumom o združevanju sredstev bo seveda potrebno urediti še vrsto drugih pomembnih vprašanj, tako vprašanje ustanavljanja TOZD ter druga statusna vprašanja, minulo delo, osebno odgovornost, sankcije ter druga vprašanja.

Miha Potočnik, sekretar ZPSŽ

Kotlje naj bi zrasle

Novo naselje naj bi bilo urbano, zanimivo in živahno

Sklad za potrebe komunalne dejavnosti skupščine občine Ravne na Koroškem je v sodelovanju z Društvom arhitektov Ljubljana razpisal natečaj za idejni urbanistični načrt naselja Kotlje z Rimskim vrelcem in zazidalni načrt za del naselja Kotlje.

Z idejnim urbanističnim načrtom naj bi se naselje Kotlje z Rimskim vrelcem obdelalo tako, da bi naselje Kotlje predstavljalo samostojno satelitsko naselje mesta Ravne na Koroškem (mišljena je predvsem individualna gradnja s pripadajočo osnovno preskrbo, šolo ter vrtcem). Rimski vrellec naj bi predstavljal center turistično-rekreacijskega območja Uršlje gore. Z zazidalnim načrtom za del naselja Kotlje pa smo želeli doseči urbano zanimivo zazidavo z individualnimi in netradicionalnimi hišami, ki bi omogočale delno tudi zgoščeno gradnjo.

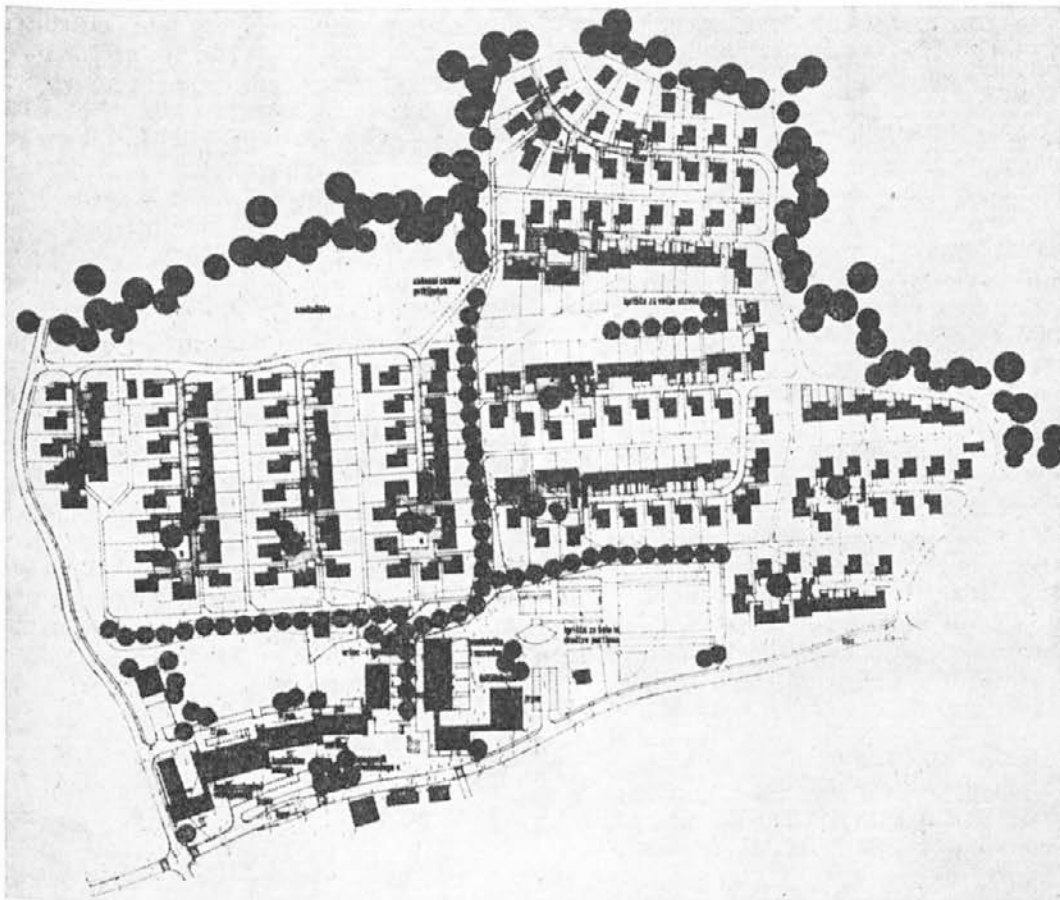
V predpisanem roku je na natečaj prišlo 13 elaboratov, katere je pregledala in ocenila posebna komisija. Ob upoštevanju kriterijev, ki so bili podani v razpisnem gradivu, je komisija podelila prvo nagrado delu pod šifro »VRELEC«, avtorju Mirku Mrvi, dipl. inž. arh. iz Ljubljane. Vsi člani komisije so bili namreč enotnega mnenja, da je natečajni elaborat pod

šifro »VRELEC« urbanistično dobro zasnovan ter dozorel za takojšnjo dokončno obdelavo. Poleg prve nagrade je komisija podelila še dve tretji nagradi ter določila tri odkupe.

Projekt pod šifro »VRELEC« uspešno pristopa k valorizaciji pokrajine in diferencira posamezne površine v širšem ureditvenem območju. Odlikuje ga učinkovita, preprosta zasnova z izhodišči iz obeh jeder obstoječe zazidave, z visoko stopnjo izrabe tal, racionalno cestno mrežo ter dosledno ločitvijo voznega in peš prometa, ki omogoča visoko stopnjo varnosti in prometno-tehnične ustreznosti.

Urbanistična ureditev ožjega zazidalnega okoliša izhaja iz organske povezave z naseljem Kotlje, ki ga v spodnjem delu dopolnjuje z realno dimenzioniranimi objekti in vključenim okoljem spomenika Prežihovemu Vorancu. Zazidava je osnovana na formiranju posameznih skupin, ki omogočajo izgradnjo posameznih etap s popolno strukturo in zahtevanim odnosom med tipi hiš (70% : 30%) ter zaključeno urejenim ambientom.

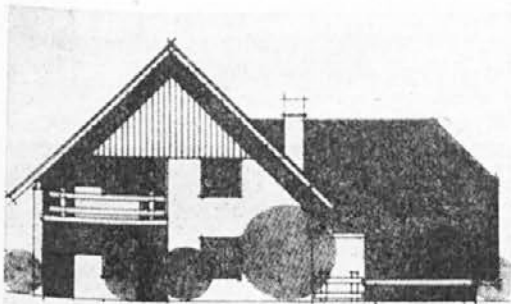
Ker avtor dela pod šifro »VRELEC« nekoliko zaostaja za popolnostjo in izvirnostjo objektov predvsem v smislu arhitekture, se je ocenjevalna komisija odločila, da

SI. 1 — zazidalni načrt novega naselja Kotlje

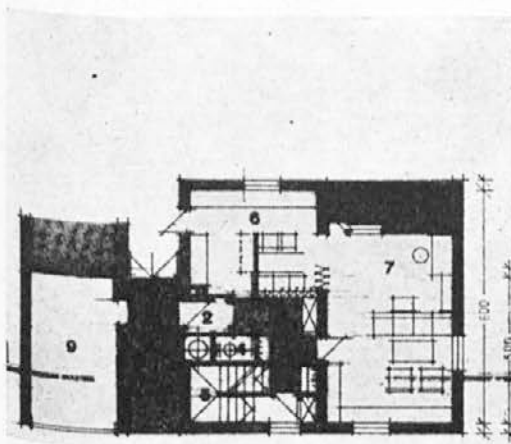
odkupi prispelo natečajno delo pod šifro »11623«, katerega avtorja sta JANEZ KOBE, dipl. inž. arh. in BORUT DELAK, dipl. inž. arh. iz Ljubljane.

Izmed vseh nagrajenih in odkupljenih del se je ugotovilo, da je najustreznejša ter za naše razmere sprejemljiva arhitek-

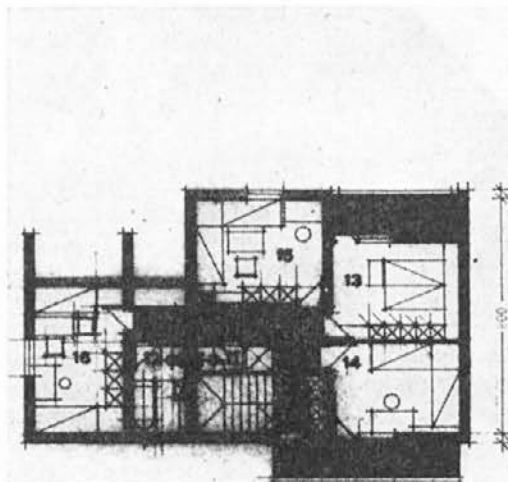

SI. 2 — fasada

tura hiš, kot jo podajata avtorja BORUT DELAK in JANEZ KOBE. Njuna tipologija hiš je temeljita ter v funkcionalnem in oblikovnem smislu kvalitetna.

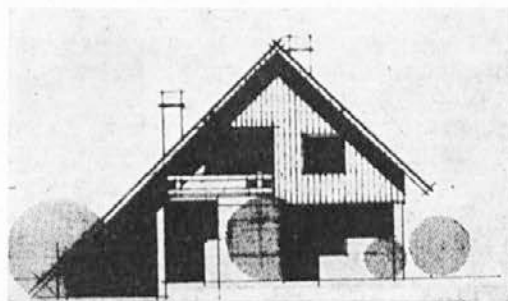

SI. 3 — tloris pritličja

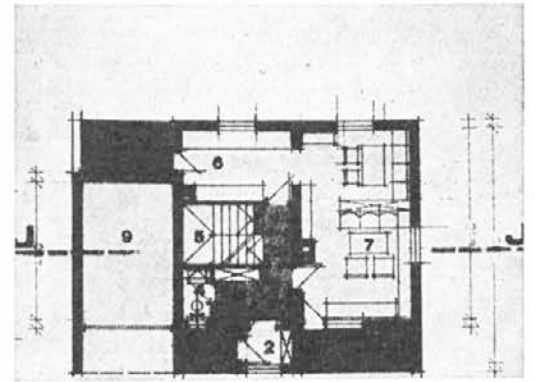
SI. 4 — tloris etaže

V svojem elaboratu prilagata 6 tipov hiš, in sicer štiri tipe individualnih ter dva tipa vrstnih hiš, ki se ločita med seboj po velikosti in orientaciji ter funkcionalnosti prostorov. Avtorja idejnih projektov sta

SI. 5 — fasada

poslala vseh 6 idejnih projektov na vpogled ter želita naše dopolnitve ter sugestije bodočih graditeljev v Kotljah. Te morajo biti usklajene s predloženim zazidal-

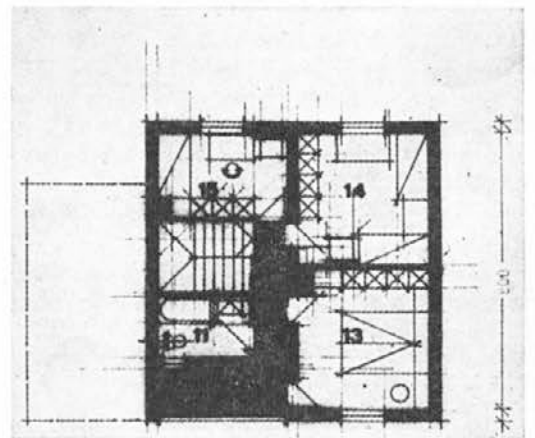

SI. 6 — tloris pritličja

nim načrtom ter omogočati brezhrebno organizirano gradnjo do končane tretje faze.

Slika 1 nam prikazuje zazidalni načrt novega naselja Kotlje, ki je bil izdelan pod šifro »VRELEC«; avtor dela je MRVA MIRKO, dipl. inž. arh. iz Ljubljane.

Zazidavo formira v tako imenovanih stanovanjskih ulicah, ki morajo biti urbano obdelane, zanimive in živahne. Predvi-

SI. 7 — tloris etaže

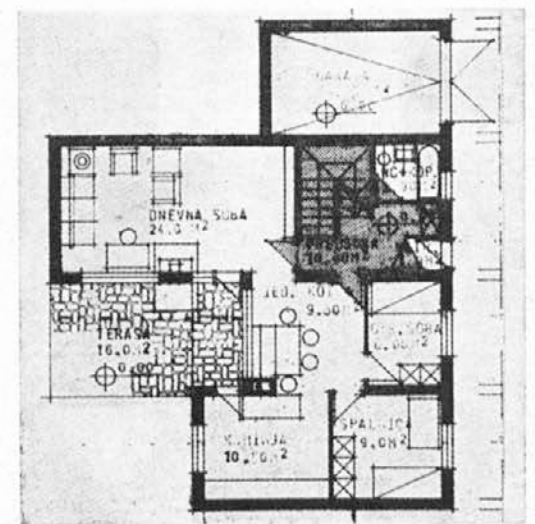
denih je 207 stanovanjskih hiš, od tega 145 individualnih ter 62 vrstnih.

Kakšna naj bi bila arhitektura novih objektov v Kotljah, pa nam prikazujejo naslednje slike:

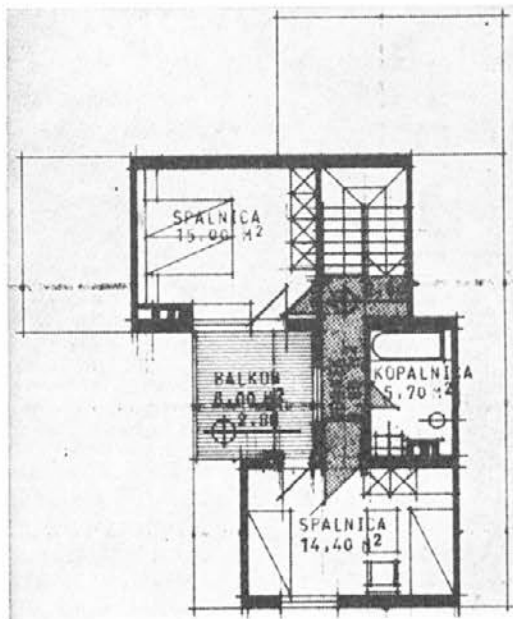
Slike 2, 3, 4 individualna hiša, tip 6, neto stanovanjska površina 104,95 m² (upoštevana je klet, pritličje ter etaža).

Slike 5, 6, 7 individualna hiša tip 4, neto stanovanjska površina 140,95 m² (klet, pritličje in etaža).

Sliki 8, 9, vrstna hiša tip 2, neto stanovanjska površina 160,60 m² (klet, pritličje in etaža).

SI. 8 — tloris pritličja

Sl. 9 — tloris nadstropja

Projektanta vseh idejnih projektov stavb sta BORUT DELAK, dipl. inž. arh. in JANEZ KOBE, dipl. inž. arh., oba iz Ljubljane.

Ker je naravno okolje Kotelj izredno, moramo vsi načrtovalci novega naselja v Kotljah težiti za tem, da očuvamo naravne kvalitete, kot so pogledi na center Kotelj, na Uršljo goro in na zeleno okolje vasi. Zavedati se moramo odgovornosti do skupnih objektov in ureditev, do skupnega nasledstva in do spoštovanja zaslužnih prednikov, med katerimi pomembno izstopa Prežihov Voranc, ki je simbol kulture v tem delu naše Koroške.

Alenka Gorjanc, dipl. kom. inž.

IZ ŽELEZARSKEGA ZBORNIKA

Jože Rodič, dipl. inž.,
Jože Pšeničnik

UPORABA METODE PERT PRI VODENJU LABORATORIJSKEGA DELA V ŽELEZARNI RAVNE

(Železarski zbornik 1971 — V., št. 3, str. 171—177)

Zelo širok proizvodni program metalurške in strojno predelovalne dejavnosti s finalizacijo zahteva določene specifičnosti v organizaciji kontrole in raziskav. Ena od teh specifičnosti je v tem, da v železarni Ravne isti metalurški laboratoriji služijo potrebam redne kontrole in raziskav. Poseben problem pri tem je koordinacija obeh dejavnosti v taki obliki, da je zagotovljena čim hitrejša kontrola redne proizvodnje, da niso zapostavljene raziskovalne naloge in da je obremenitev laboratorijev čim bolj enakomerna.

Za rešitev nakazanega problema je bil uveden poseben organizacijski sistem priprave dela za laboratorije z redno uporabo metode PERT mrežnega planiranja. Večje raziskovalne naloge morajo biti prav tako programirane po metodi PERT.

O metodi mrežnega planiranja je bilo že v Koroškem fužinarju in tudi v Železarskem zborniku objavljenih nekaj člankov. Izdan je bil poseben učbenik in prirejenih

je bilo nekaj internih seminarjev. Zato gre v primeru, ki ga članek obravnava, le za opis posebnega področja uporabe metode PERT.

Metoda PERT nam v tem primeru pomaga, da so poti laboratorijske kontrole standardizirane in da so pogoji preizkušanja vedno enaki. Če to dosežemo, so dani osnovni pogoji za sistematično računalniško obdelavo podatkov.

Rezultati laboratorijskih preiskav se redno prenašajo na IBM luknjane kartice, iz kartoteke teh pa se redno izdelujejo s pomočjo analiz matematične statistike, strokovna poročila o gibanju kvalitete različnih vrst jekel in posameznih izdelkov.

Na podlagi takih poročil nastajajo programi določene skupine raziskovalnih nalog, pri katerih se v širšem obsegu poslužujemo višjih metod matematične statistike (analiza variance, primerjave serij, regresije, planirani modeli itd.) z uporabo računalnikov pri obdelavi podatkov iz redne dokumentacije ali iz posebnih ali dopolnilnih planiranih raziskav.

Mitja Šipek, dipl. inž.

KONTROLA POVRŠINSKIH NAPAK NA GREDICAH

(Železarski zbornik 1971 — V., št. 4, str. 203—209)

Znano je, da lahko iz dobre gredice naredimo slab valjanec, če smo pri neprimeren načinu valjanja povzročili valjavski ris ali pa smo površino natrgali. Lahko je tudi profil pri nepravilnem hlajenju počil. Taki defekti so običajno dolgi oziroma razvlečeni po celi dolžini.

Še bolj res je, da iz defektne gredice ne moremo izvaljati dobrega — zdravega profila. Zato moramo napake na gredicah odkriti in jih nato z brušenjem, izsekavanjem ali odžiganjem odstraniti.

V članku so opisane metode površinske kontrole gredic. Najbolj zanesljive rezultate daje magnetoskopska metoda, ki pa pomeni veliko investicijo in zahteva vzorno poravnane, prirezane in na površini peskane gredice.

Metoda ferofluks je zelo zanesljiva, z izmeničnim magnetenjem pa tudi poceni, ker odpade dovod toka velike jakosti. Občutljivost pri tej metodi pa je vsaj tolikšna kot pri magnetenju z enosmernim ali izmeničnim pretokom. Gredica je lahko temna, delamo lahko s fluorescentnim prahom in kontinuirano. Za merjenje globine risov uporabimo VF sonde, ki smo jo v ta namen razvili, in je uporabna od 0,3 do 0,4 mm globine tako na feromagnetnih kot na avstenitnih gredicah in na drugih oblikah, npr. palice, cevi, fazonski izdelki.

Penetrantska metoda je počasna in se uporablja le v primeru, ko druge metode niso uporabne, npr. pri avstenitnih jeklih.

Jože Šegel, dipl. inž.

VPLIV HRAPAVOSTI POVRŠINE NA UDARNO ŽILAVOST ORODNEGA JEKLA

(Železarski zbornik 1971 — V., št. 4, str. 199—202)

Pri preizkušanju žilavosti orodnih jekel se je med drugim pojavil problem vpliva hrapavosti površine pri izdelavi žilavostnih

prob na ugotovljene rezultate. Oslabitev na probah je mogoče brusiti v prečni smeri ali rezkati v vzdolžni smeri probe. Pri tem dobimo manjše raze na površini oslabitve v prečni oziroma vzdolžni smeri. Z namenom, da bi ugotovili pomembnost vpliva hrapavosti površine na udarno upogibno žilavost, smo naredili posebno raziskavo na jeklu Č.7680 (BRM-2), tako da smo površino oslabitve obdelali na razne načine. Pri različni hrapavosti smo merili udarno žilavost pri večjem številu prob. Dobljene rezultate meritev smo obdelali z matematično statistično analizo variance, ki je pokazala statistični nivo pomembnosti vpliva hrapavosti površine na udarno žilavost jekla.

Ugotovili smo, da hrapavost na oslabilnem delu probe pomembno vpliva na udarno žilavost, zato je treba zagotoviti pri žilavostnih probah in nekaterih orodjih dobro kakovost površine. Hrapavost površine jekla z zarezami do 0,02 mm zniža udarno žilavost orodnega jekla poprečno za $\frac{1}{3}$ ali v skrajnih primerih tudi do 60 %.

Vse povzetke je napisal
Jože Rodič, dipl. inž.

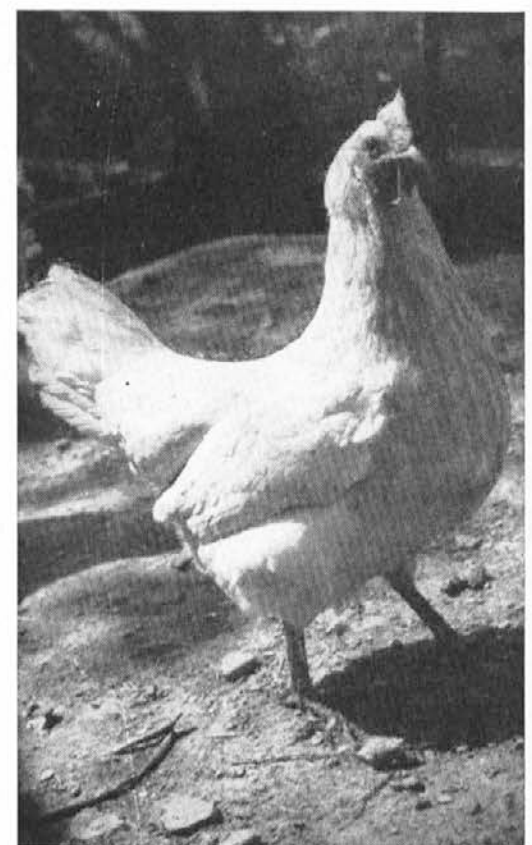
REKORD

Med potovanjem po Ameriki je slavni francoski industrialec André Citroën obiskal Fordove tovarne v Detroitu. V njih je bilo delo na tekočem traku izpopolnjeno do zadnje podrobnosti.

»Uro in pet minut potem, ko prvi delavec dobi v roke prvi del,« je rekel Ford, »pride iz tovarne izdelan avtomobil.«

Citroën je zlobno pomežiknil in pripomnil:

»To ni nič, gospod Ford! Uro in pet minut potem, ko prvi delavec dobi v roke prvi del v moji tovarni, je prvi povoženec že v bolnišnici.«

Gizdalinka

Gregor Kocjan

Vloga delovne organizacije v kulturnem življenju delavcev

Pričujoča razprava je bila sestavni del gradiva 2. seje republiške konference SZDL v Ljubljani 21. marca 1972 in je predstavljala enega od prispevkov komisije za izobraževanje, znanost in kulturo pri republiškem svetu Zveze sindikatov Slovenije za ugotavljanje stanja in razvojnih možnosti slovenske kulture. Posebno zanimiva je za naš industrijski predel, zato jo z avtorjevim dovoljenjem objavljamo v celoti.

Uredništvo

I.

Delovna organizacija (skupnost) na podlagi skupnih interesov in dela združena in organizirana skupina delovnih ljudi — ni le proizvodna, marveč tudi proizvodno-socialna celota. Zato naj bi se v delovni skupnosti čim popolneje izrazil interes združenih proizvajalcev za njihovo kulturno rast. V delovni skupnosti bi se morali delavci-samoupravljalci ukvarjati tudi z vprašanji s področja kulture, ki jih bo mogoče rešiti v delovni organizaciji ali v širši družbeni skupnosti. Pomeni, da naj bi delavci (v materialni proizvodnji in drugod) v veliko večji meri kot doslej postali vpliven subjekt v družbi v zvezi s kulturo nasploh in glede na svoj kulturni razvoj.

Tako kot so izobraževanje, zdravstveno in socialno varstvo, telesna rekreacija itd. del splošne poslovne politike podjetja, tudi kulturno življenje delavcev ne bi smelo ostajati zunaj prizadevanj in pobud delovne skupnosti. **Nasprotno, tudi kultura bi morala biti prisotna v njeni proizvodni in socialni usmeritvi.** Opravljeno delo namreč ni rezultat le trenutnega večjega ali manjšega telesnega in duševnega napora na delovnem mestu, marveč posledica delovanja tudi vrste dejavnikov — znanja, kulture, telesnih in umskih sposobnosti, odnosov itd. — katerih učinki so pri delu vidni le posredno. Kultura je vtkana v človekovo delo in njegovo vsakdanje življenje, je nerazdelna sestavina dela, tako kot je delo sestavina kulture v najširšem pomenu besede.

Mnogo neposredneje so vplivi omenjenih dejavnikov opazni pri človeku kot samoupravljalcu, ki je nosilec družbenoekonomskih in medčloveških odnosov v delovni skupnosti in ki na najrazličnejše načine uresničuje svoje samoupravne pravice in izpolnjuje dolžnosti. Ukvarjanje s posameznimi vrstami kulturne dejavnosti in poseganje po kulturnih dobrinah vpliva na oblikovanje človekove duhovne podobe, vpliva na njegove človeške in delovne lastnosti, na navade, na odnose do ljudi, na socializacijo delavčeve osebnosti, na oblikovanje človeka kot samoupravljalca, skratka, človekova kulturnost se mora nujno izražati v njegovem načinu življenja in mišljenja, v stiku z ljudmi in z družbenimi ustanovami, pri delu itd.

V prvem desetletju po vojni smo vlogi delovnih organizacij na kulturnem področju pripisovali precejšen pomen, nato pa je sledilo obdobje — ki v glavnem traja še danes — ko so se delovne skupnosti vse bolj otresale dejavnega deleža v kulturnem življenju zaposlenih in celo opuščale vsakršno spodbudo ter skrb za ustvarjanje možnosti. Danes vidimo, da imajo v dokajšnjem delu delovnih organizacij tako spodbujanje za vse premalo pomembno sestavino svojih prizadevanj. Z izgovorom, da naj se s tem ukvarjajo dejavniki v družbenopolitičnih skupnostih in tam, kjer zaposleni živijo, mnoge delovne organizacije na tem področju ne kažejo nikakršne ali pa zelo majhno aktivnost.

Ob premišljanju o vlogi delovne organizacije kaj hitro pridemo do sklepa, da se vračati k nekoč uveljavljenim načinom prisotnosti delovne organizacije v kulturi ni mogoče (ali pa samo izjemno) in da na sedanji stopnji razvoja ne bi imelo smisla npr. osredotočati posameznih vrst kulturne dejavnosti v delovnih organizacijah, čeprav posebne razmere tudi to lahko terjajo. Vsekakor je treba upoštevati, da zaposleni verjetno bolj želijo delovati v okolju, kjer prebivajo, in da delovna organizacija po tej plati ni dovolj privlačno mesto, poleg tega pa je preozek prostor za zadovoljevanje vseh sodobnih potreb. S tem pa ni rečeno, da posameznih dejavnosti ne bi bilo smotno organizirati v okviru delovnih organizacij, če so zaposleni za to, ali da delovni kolektivi tudi organizacijsko ne bi posegali na posamezna področja zadovoljevanja kulturnih potreb zaposlenih, če se po samoupravni poti tako odločijo. Seveda pa je nekaj nalog, ki naj bi jih delovne orga-

nizacije v vsakem primeru opravile, da bi tako uresničevale svojo vlogo v kulturnem življenju zaposlenih in vplivale na kulturno politiko družbene skupnosti.

II.

1.

Interes delavcev — združenih v delovnih skupnostih — za kulturo naj bi bil v prvi vrsti izražen v normativnih aktih delovnih organizacij — v **statutih**. Moralo bi biti zapisano, kakšne dolžnosti ima delovna organizacija do delavcev, kar zadeva njihovo kulturno življenje, in kakšne so njihove dolžnosti in pravice.

Statuti naj bi delovne skupnosti obvezovali, da morajo pripraviti letne programe kulturne dejavnosti, da naj sodelujejo z ustreznimi dejavniki (družbenopolitičnimi in kulturnimi skupnostmi, kulturno-prosvetnimi organizacijami, kulturnimi ustanovami itd.), nadalje, na kakšen način bodo zagotavljale gmotno podlago za te namene itd.

2.

Doslej je bilo le malo delovnih organizacij, ki so skušale na ta ali oni način (npr. z anketo, pogovori itd.) ugotoviti, kakšno je kulturno življenje delavcev, kakšne so njihove potrebe, želje, hotenja in ne nazadnje, s kakšnimi ovirami se srečujejo pri zadovoljevanju svojih kulturnih potreb. Posnetek stanja lahko da poglobilne iztočnice za načrtno akcijo delovne skupnosti, za njeno kulturno politiko in tudi za kulturno politiko širše družbene skupnosti. Zato bi morali v delovnih kolektivih temu odmeriti več pozornosti, omogočiti strokovnjakom, da opravijo raziskave na ustrezni strokovni ravni, razen tega pa to ne bi smel biti enkratni poseg, marveč nepretrgana, trajna dejavnost.

3.

Iz ugotovitev o kulturnih potrebah delavcev, dosedanjih izkušnjah in iz zasnov

Lojze Perko, Domačija, olje 1971

kulturne politike širše družbene skupnosti naj bi nastajala kulturna politika delovne skupnosti. Ta naj bi zajemala tako preučevanje kulturnih potreb in ugotavljanje vsebine kulturnega življenja kot možnosti za njegovo uresničevanje.

S kulturno politiko naj bi delovne skupnosti predvidele, kaj želijo na tem področju doseči, na kakšen način, po kakšnih poteh, kaj bo vsebina njihovih prizadevanj, kakšni organizacijski ukrepi so potrebni, kdo bo uresničeval njihovo kulturno politiko in kako se bodo organizirale, koliko denarja bo za vse to potrebno itd.

Razumljivo je, da naj bi kulturna politika delovne organizacije izhajala iz razmer in teženj v delovni organizaciji in iz njene razvojne usmeritve, morala bi v prvi vrsti upoštevati interese delovnih ljudi, posebnosti delovne skupnosti in končno tudi značilnosti ter možnosti družbenopolitične skupnosti, na območju katere deluje. Kulturna politika delovne organizacije mora biti sestavni del politike širše družbene skupnosti (občine), obenem pa mora nanjo tudi neposredno vplivati.

4.

Programi (letni, morda tudi večletni) kulturnega delovanja v okviru delovnih organizacij naj bi opredelili posamezne sestavine kulturne politike delovne organizacije in naj bi bili sprejeti po javni razpravi v kolektivu. Iz dosedanjih izkušenj vemo, da se v pretežni večini delovnih organizacij sproti menijo o posameznih akcijah, da sproti določajo nosilce, oblike in tudi denar. Če bi v letnih programih delovni kolektivi dovolj natančno predvideli, kaj bodo v nekem obdobju naredili (sami, skupaj z dejavniki v občini, v sodelovanju s kulturnimi ustanovami itd.), bi s tako načrtnostjo dosegli večjo učinkovitost in usklajenost prizadevanj v delovni organizaciji in zunaj nje. Z letno načrtovano dejavnostjo bi bilo mogoče postopno odpraviti vrzeli in morda tudi močnejše aktivirati delovne ljudi.

5.

Vsak član delovnega kolektiva naj bi imel priložnost povedati svoje mnenje o načrtani kulturni politiki, dati nove predloge in terjati pojasnila, če ne bi bili sprejeti. V razpravah o programu dejavnosti delovnih organizacij na kulturnem področju naj bi posebno živahno sodelovale tudi družbenopolitične organizacije, ki bi se morale zavzemati za uveljavljanje naprednih teženj. Obenem pa naj bi vplivale, da bi delovne skupnosti v polni meri izražale hotenja delavcev in omogočale ter zagotavljale vpliv na kulturno politiko in postale tudi most za vplive delavcev na politiko družbenopolitičnih skupnosti.

Po vsestranski razpravi o programu naj bi o njem odločali samoupravni organi (delavski svet). Doslej so samoupravni organi le redko zastavljali svojo besedo v zvezi s kulturo, v večini primerov so odločali le o posameznih akcijah in o denarju za take namene. Kulturna politika in njeno uresničevanje terjata prav tako resnost in zavzetost kot odločanje o drugih področjih in ukrepih delovne organizacije. Ugotovili smo, da v dosedanji praksi to ni bilo tako, zato so potrebni toliko večji napor, da bi od splošnih spoznanj o vlogi de-

lovne skupnosti prišli do ustreznih rešitev in do njihovega uveljavljanja v vsakdanjem življenju.

6.

Da bi delovna organizacija lahko učinkovito delovala v skladu s svojo kulturno politiko, mora biti tudi na tem področju ustrezno organizirana. Imela naj bi npr. posebno telo (komisijo, odbor ipd.), ki bi neposredno skrbelo za uresničevanje programa. Večje delovne organizacije pa naj bi imele tudi posameznike — organizatorje kulturnega življenja, strokovne delavce idr. — ki bi se ukvarjali s preučevanjem razmer in z organizacijo vsega tistega, kar je v programu predvideno.

III.

1.

Delovna skupnost je eden od dejavnikov, ki lahko pomembno vpliva na razvijanje kulturnih potreb in navad zaposlenih. To lahko dosega z dobrimi odnosi med ljudmi, s primernim okoljem in urejenostjo delovnih prostorov (opremljenost posameznih prostorov z umetniškimi predmeti), s skrbjo za estetski videz svojih izdelkov, s prizadevanjem za višjo izobrazbeno raven zaposlenih in v tem okviru za splošno kulturno-estetsko vzgojenost in razgledanost, s spodbujanjem, da bi zaposleni čim pogosteje posegali po kulturnih dobrinah in se ustvarjalno ukvarjali s posameznimi zvrstmi kulturno-umetniške dejavnosti, itd., itd.

Za izobrazbo smo že večkrat ugotavljali, da je pomembna pri rasti kulturne ravni zaposlenih. Nizka izobrazbena raven delavcev in majhna splošna razgledanost blokirata kulturno aktivnost. Zato so seveda nujna neprestana prizadevanja, da bi zaposleni dosegli višjo izobrazbeno raven, ki bo ugodno vplivala tudi na rast kulturne ravni. V okviru dopolnilnega splošnega izobraževanja zaposlenih naj bi bil del časa odmerjen tudi kulturno-estetski vzgoji. Delovna organizacija bi lahko načrtno omogočala in usmerjala zaposlene, da bi si prek predavanj, seminarjev (delavske univerze!), tiska itd. razširjali svoje kulturno obzorje.

Delovna skupnost naj bi poskrbela za čim boljšo obveščenost zaposlenih o dogajanju na kulturnem področju, zlasti pa o kulturni politiki tako delovne organizacije kot širše družbene skupnosti. Dobra obveščenost je pomemben pogoj za uspešno razpravljanje in odločanje zaposlenih o kulturni politiki v delovni skupnosti in zunaj nje. Prek tovarniškega tiska in drugih oblik bi delovna organizacija lahko tudi uspešno propagirala kulturno dejavnost in njene stvaritve in s tem spodbujala zanimanje delavcev za kulturo.

Kulturno-estetsko vzgojenost v dokajšnji meri pospešuje tudi delovno okolje, v katerem delavec prebije precejšen del dneva. Zato bi bila ena od pomembnih nalog delovne organizacije, da poskrbi za estetski videz okolja in delovnih ter drugih prostorov. Ne gre pa samo za lepo opremo, čistočo, okusno prepletkane stene, skrbno urejene zelenice ipd., marveč tudi za opremljenost prostorov z umetniškimi predmeti: s slikami, skulpturami itd. S tem naj bi bili še prav posebej opremljeni skupni prostori: dvorane, jedilnice, hodniki, klubske sobe itd. Skratka, na kulturnost

zaposlenih je mogoče vplivati tudi z estetskim videzom vsega, kar človeka v delovni organizaciji obdaja.

S tem da bi delovna organizacija ugotovila, kje so vrzeli v kulturnih potrebah, za kaj delavci kažejo največ zanimanja in v kateri smeri bi bilo najbolj smotrno pospeševati interes zaposlenih, naj bi se v temelju že začrtalo, v čem bo spodbujala zaposlene. Na tem področju so možnosti dokaj različne, seveda pa večje v kulturnih središčih kot drugod. Kolektivnih obiskov različnih prireditev in predstav (gledaliških, koncertov resne glasbe itd.) se ne bi smeli izogibati, če so te za zaposlene težje dostopne (bodisi glede na oddaljenost ali po gmotni plati) sicer pa bi verjetno kazalo najbolj spodbujati (gmotno in organizacijsko) zaposlene, da se oklenejo abonmajskega ponudb in si s tem zagotovijo tudi ustrezno načrtnost pri obisku. Vsekakor bi bilo umestno — če so za to možnosti in pripravljenost kolektiva — da bi posamezni kulturno-umetniški delavci ali skupine (gledališke, glasbene ipd.) obiskovali delovne kolektive, in sicer ne le zato, da bi izvedli svoj program, marveč tudi zato, da bi se z ljudmi v delovnih organizacijah srečali, jih seznanili s svojim delom (in ne nazadnje s težavami), navdušili za umetniške stvaritve in tako tudi po tej strani podirali pregraje med kulturnimi delavci in delavci iz materialne proizvodnje. Dosedanje izkušnje so pokazale, da so taki obiski in stiki zelo potrebni in da si jih ljudje želijo.

2.

Zastavlja se vprašanje, ali niso različne oblike kulturnega delovanja, kot so sekcije, gledališke družine, krožki, različne druge skupine itd., v delovnih organizacijah stvar preteklosti. Odgovor bi bil: če so takšne oblike delovanja žive, tvorne, za ljudi potrebne, potem je vredno, da obstajajo. Bilo bi narobe, če bi delovna organizacija takemu kulturnemu delovanju delavcev odrekala pomoč in spodbudo. Vdilo naj bi bilo: če v naštetih in še drugih oblikah združevanja interesov ljudi lahko uveljavijo svoja ustvarjalna hotenja in če to prispeva h kulturnemu bogatenju, potem je prav, da se razvijajo. Ali tako delovanje spada v okvire delovne organizacije ali ne, je povsem brezpredmetno vprašanje, če je za to potreba, če se za to odločijo delovni ljudje in če v tem vidijo smotrnost. Sicer pa bi bilo nedvomno bolje zaposlene usmeriti, da bi v takih skupinah delovali tam, kjer prebivajo (v družbenih centrih, kulturno-prosvetnih društvih ipd.).

Obširnejšo in bolj razvejano kulturno dejavnost povezujejo kulturno-prosvetna društva, pri čemer se zopet neredko zastavlja vprašanje, ali je v sedanjih razmerah smotrno, funkcionalno, potrebno to organizirati v delovni organizaciji. Odgovor bi bil podoben, kot smo ga srečali zgoraj: če to terjajo interesi ljudi v delovni organizaciji, ki se želijo povezovati na ta način in vidijo v tem najboljšo možnost za uresničevanje svojih hotenj, bi bilo prav gotovo treba taka prizadevanja podpreti in jih uresničiti v okviru delovne organizacije. Če na območjih, kjer zaposleni prebivajo, ni mogoče zadovoljevati želja zaposlenih po kulturnem delovanju, potem

bi bilo prav, če bi to lahko dosegli v okviru delovne organizacije. S tem pa seveda ni rečeno, da se mora vse dogajati med zidovi delovne organizacije, pomembno je, da je v delovni skupnosti sprejeta pobuda in da je ta pripravljena financirati, sprejeti v program svojega prizadevanja na kulturnem področju tako ali drugačno obliko kulturnega delovanja zaposlenih, zaživi pa naj tam, kjer zaposleni menijo, da jim bo najbolj ustrezalo.

Pri tem je prav gotovo škodljivo, če se zaposleni s svojim kulturnim delovanjem zapirajo v delovne organizacije in ne poskušajo postati nerazdelna celota s kulturnim utripom kraja, če se odrekujejo vplivom in spodbudam in če hkrati ne želijo vplivati na kulturno politiko družbene skupnosti: vsako prizadevanje delovnih skupnosti naj bi bilo vtakano v širši družbeni kulturni prostor.

IV.

1.

K uspešnosti in popestitvi vsega, kar delovna organizacija želi doseči na kulturnem področju, lahko bistveno pripomore sodelovanje med večjim številom delovnih organizacij. Gotovo ne bi bilo težko najti podlage za skupni interes in skupne cilje. Dogovori med delovnimi organizacijami bi bili mogoči o vseh zadevah — od kadrovskih, programskih do finančnih — dokončno obliko pa bi medsebojno sporazumevanje dobilo v samoupravnem dogovoru. Izkušenj glede samoupravnega dogovarjanja na tem področju ni veliko, toda ni dvoma, da je nujno in da bi zagotavljalo veliko večji napredek v kulturi, kot pa ga lahko doseže posamezna delovna skupnost. Več delovnih organizacij bo lažje rešilo tista vprašanja, ki pri zadovoljevanju kulturnih potreb delovnih ljudi in pri njihovem ustvarjalnem izživljanju poglajbljajo vrzeli: združene delovne organizacije bodo npr. lahko ustanovile tiste ustanove (družb. center, klub, knjižnico ipd.), ki jih v bližini ni, bile pa bi nujno potrebne, predvidele večje kulturne akcije itd. Tudi vpliv na kulturno politiko širše družbene skupnosti bi bil lahko z združenimi močmi dosti večji.

2.

Delovne skupnosti naj bi uresničevale svoje programe dejavnosti na kulturnem področju ob najtesnejšem sodelovanju s kulturnimi skupnostmi, kulturnimi ustanovami, kulturno-prosvetnimi organizacijami in z drugimi dejavniki v kulturi. Medsebojno vplivanje je nujno, zakaj delovne organizacije naj bi svojo kulturno politiko oblikovale tudi na podlagi možnosti, ki jih ponujajo kulturne ustanove in druge organizacije, s svojimi zahtevami in razčlenitvami potreb pa bi vplivale na programsko vsebinsko usmeritev kulturnih ustanov in drugih. V prvi vrsti naj bi to sodelovanje potekalo na vsebinskem področju; šele dogovarjanje o programski zasnovi bi bilo podlaga za samoupravni dogovor.

Sodelovanje med gospodarskimi delovnimi organizacijami in kulturnimi ustanovami ter drugimi organizacijami lahko bistveno pomaga premostiti vrzeli pri zadovoljevanju kulturnih potreb zaposlenih,

obenem pa najrazličnejše oblike tega sodelovanja lahko spodbujajo ustvarjalna hotenja delavcev. Na vsak način bi morali premagati doslej dokaj pogosto gledanje, da je sodelovanje med kulturno ustanovo in gospodarsko delovno organizacijo zanimivo zgolj zaradi denarja, ki ga ima slednja dovolj, kulturna ustanova pa premalo. Čeprav ne bi izključevali tudi povsem meceskih odnosov med gospodarsko delovno organizacijo in kulturno ustanovo, pa naj bi vseeno veljalo, da naj bo podlaga za medsebojni dogovor program, ki ga delovna organizacija želi, sprejema in nanj tudi vpliva, kulturna ustanova pa programira, ponuja in uresničuje.

Pri načrtovanju kulturne politike bi morala delovna organizacija najti veliko stičnih točk s kulturno-prosvetnimi organizacijami. Pobude in dejavnosti zadnjih naj bi odsevale v delovanju delovnih organizacij, hotenja v delovnih kolektivih pa naj bi našla svoje mesto v delovanju kulturno-prosvetnih organizacij. Delovne organizacije naj bi se v ZKPO pogovarjale o svoji kulturni politiki, o programiranju dejavnosti, organizacijskih prijemih, o kadrih — nosilcih kulturne akcije v podjetjih, o finančnih rešitvah itd.

Z ustanovitvijo kulturnih skupnosti so se odprle možnosti za tesnejše prepletanje teženj neposrednih proizvajalcev in delovnih skupnosti z delovanjem in naporom delavcev na kulturnem področju, obenem pa so kulturne skupnosti lahko primerna tribuna za neposreden in demokratičen dialog med različnimi nosilci združenega dela. Ustvarjena je možnost za vsestransko medsebojno dogovarjanje.

3.

Vsi kolektivni napor na kulturnem področju naj bi imeli skupen imenovalac, ki bi ga lahko označili takole: **doseči je treba, da bodo delovni ljudje začutili potrebo po kulturni dejavnosti, po kulturnih vrednotah in postali kulturno osveščeni; to se pravi, da bodo sami skrbeli za svojo kulturno rast, da bodo znali kritično presojeti**

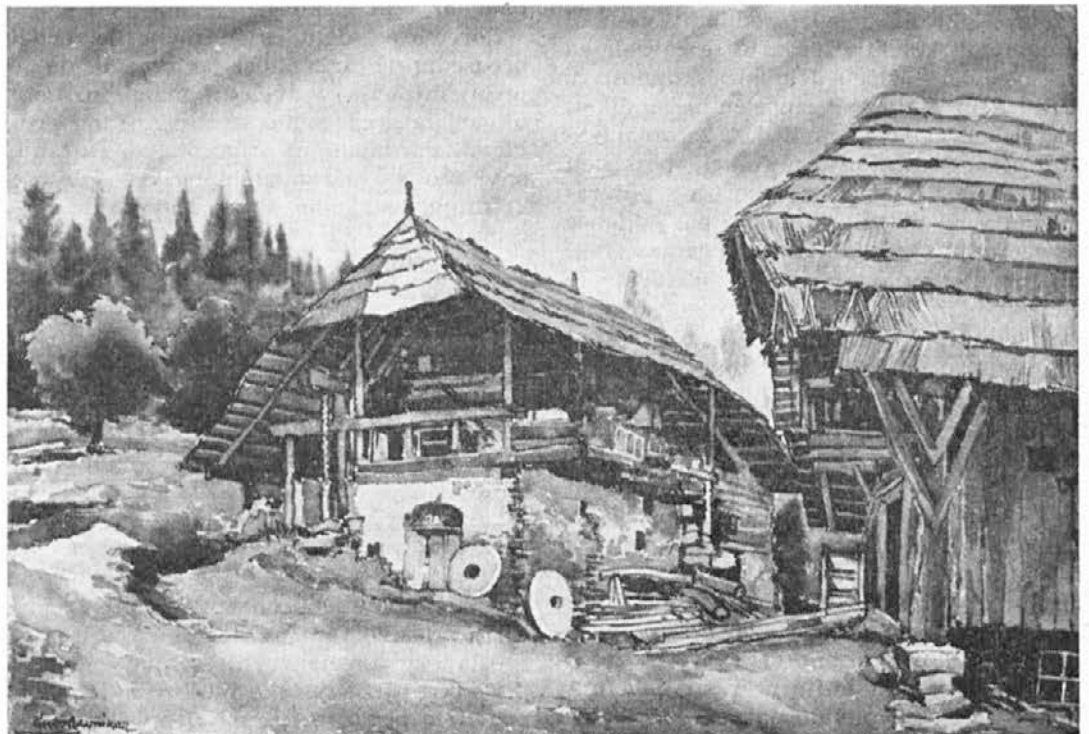
vsebinsko kulturno-umetniških stvaritev in vplivali na kulturno politiko svoje okolice in širše družbene skupnosti.

Le prepogosto je mogoče še ugotoviti, da so delavci povsem odtujeni od načrtovanja kulturne usmeritve tako v delovnih organizacijah kot v družbenopolitičnih skupnostih. Ena izmed sestavin odtujenosti je proizvajalčeva brezbriznost do kulture, ki jo pogojujeta nizka kulturna (izobrazbena) raven in njegov družbenoekonomski položaj, druge sestavine pa grede na račun mehanizmov, ki v kulturi delujejo mnogokrat mimo delovnega človeka — samoupravljavca in nosilca kulturnih potreb. Sem sodijo tudi premalo preučena pota, kako bi lahko delavci učinkoviteje vplivali na usmeritev in delo družbenopolitičnih skupnosti, kulturnih ustanov in drugih kulturnih organizacij. Zdi se, da bi tudi na tem področju delovne skupnosti lahko odigrale pomembno vlogo povezovalca hotenj in želja zaposlenih in da bi lahko dovolj učinkovito vplivale na usmeritev in zasnovo kulturne politike v družbenopolitični skupnosti in prek nje ali pa tudi neposredno na delovanje kulturnih ustanov in drugih kulturnih dejavnikov.

Razumljivo je, da brez jasno načrtane usmeritve v kulturi delovne organizacije tega ne bodo dosegle, prav tako tega ne bodo mogle doseči, če se bodo tako malo povezovala z družbenopolitičnimi skupnostmi (z njenimi organizmi), kot so se doslej. Resnici na ljubo je treba tudi ugotoviti, da so sedanje možne poti vplivanja le prevečkrat ostale povsem neizrabljene (zbori volivcev, zbori delovnih ljudi, predstavništvo v samoupravnih organih ustanov, sodelovanje v organih občinskih skupščin itd.).

V.

Ob razčlenjevanju podatkov o sredstvih delovnih organizacij za kulturo smo ugotovili, da mnoge med njimi nikakor ne dajejo za kulturo toliko, kot bi verjetno lahko glede na število zaposlenih in svojo go-

Ljubo Ravnkar, Na Strojni, akvarel 1971

spodarsko moč. Tako je precej večjih delovnih organizacij, ki namenjajo za kulturno življenje svojih delavcev dokaj malo. Delovni kolektivi naj bi določali višino denarja za kulturne potrebe na podlagi vrednotenja svojega (enoletnega) programa dejavnosti na kulturnem področju. Delež za kulturo pa naj bi raste skladno z rastjo dohodka posamezne delovne organizacije. V teh okvirih bi morali tudi predvideti, koliko bo delovna organizacija dala npr. kulturni skupnosti ali kulturnim ustanovam neposredno in kaj bo za to terjala.

Doslej so v mnogih delovnih organizacijah dajali neko približno vsoto denarja za kulturne potrebe sindikalnim organizacijam in tako so posredno plačevali izdatke za posamezne kulturne akcije in druge potrebe. S tako prakso ne bi kazalo nadaljevati, saj celotnejša kulturna politika delovnih organizacij terja tudi ustrezno odmerjena finančna sredstva, ki bi jih bilo verjetno najbolje izločiti v sklade za kulturo v delovnih organizacijah (v tak sklad bi se stekala sredstva iz sklada skupne porabe, iz sindikalne članarine in iz drugih virov).

S tem da se bodo delovne organizacije prek samoupravnih dogovorov tesneje povezovale med sabo in s kulturnimi ter drugimi ustanovami, bodo gotovo želele del sredstev za skupne namene združevati. Z združenimi sredstvi bi bilo nedvomno lažje uresničiti obsežnejše načrte, večje akcije ipd., in sicer ne le v okvirih dveh ali več delovnih organizacij, marveč tudi za širše potrebe (solidarnost!).

VI.

Doslej so mnoge sindikalne organizacije v podjetjih pokazale kar precejšnjo zavzetost na kulturnem področju. Zlasti je pomembno njihovo delo v tistih delovnih organizacijah, kjer se s to problematiko ni ukvarjala niti delovna skupnost kot celota niti drugi dejavniki. Seveda pa je bila s tem izražena tudi šibkost družbenopolitičnega vpliva sindikalnih organizacij, ki niso mogle spodbuditi vseh sil v delovnih kolektivih, da bi se zavzele za uresničevanje vloge delovnih skupnosti v kulturnem življenju zaposlenih. Sindikati so velikokrat prevzemali skrb za organizacijo posameznih kulturnih akcij, poskrbeli za denar, sprejemali kratkoročne programe dejavnosti itd. Na žalost pa je danes še vedno precej sindikalnih organizacij, ki niti ne spodbujajo, da bi se v delovni organizaciji začeli bolj zanimati za kulturno rast delavcev, niti same dejavno ne posežejo na to področje.

Sindikati nikakor ne morejo ostati brezbržni, če v delovnih organizacijah kulturnemu življenju delavcev ne posvečajo nobene skrbi. V vsakem primeru so dolžni spodbuditi, da bi v delovnih organizacijah spoznali in začeli uresničevati svojo vlogo na kulturnem področju. Sindikalne organizacije naj bi s svojo družbenopolitično dejavnostjo pomagale v delovnih skupnostih ustvarjati potrebno ozračje. To ozračje — naklonjeno kulturni rasti delovnih ljudi — naj bi vplivalo na povečanje prizadevanja. Vse tisto, o čemer je bil doslej govor, naj bi postalo predmet prizadevanj

in spodbujanja sindikalnih organizacij. Sindikati naj bi bili tudi pobudniki različnih kulturnih manifestacij, srečanj, tekmovanj, nastopov itd.

Družbenopolitična akcija sindikatov bi morala biti usmerjena v spodbujanje zaposlenih, da bi se njihova odgovornost za višjo kulturno raven povečevala in da bi bil njihov vpliv na kulturno politiko delovne organizacije in družbenopolitične skupnosti vse pomembnejši. Sindikalne organizacije naj bi še prav posebej podpirale prizadevanja zaposlenih po takih oblikah delovanja na kulturnem področju, ki bi združevale in aktivirale kar največ zaposlenih in jim omogočale čim popolnejše zadovoljevanje njihovih potreb. Zavzele naj bi se tudi za izobraževanje ustreznih kadrov — animatorjev, organizatorjev kulturnega delovanja v delovnih organizacijah. Posebno prizadevnost pa bi morale sindikalne organizacije pokazati pri zavračanju vsega nekvadratnega in vsebinsko problematičnega v kulturi, vsega, kar uvrščamo med plažo in kič in kar slabo vpliva na okus ljudi in jih odvrča od pristne kulture. Boj za kvaliteto kulturnega delovanja in kulturnih dobrin naj bi bil sindikalnim organizacijam ena temeljnih nalog.

Nekatere osnovne sindikalne organizacije so že doslej namenjale del članarine tudi za kulturo, dosti pa je bilo tudi takih, ki niso dale prav nič. Ni dvoma, da bi morale sindikalne organizacije dajati večje ali manjše zneske od članarine za spodbuja-

nje dejavnosti na kulturnem področju, zlasti še tiste, ki zberejo s članarino večje vsote. Sindikalne organizacije naj bi svoja sredstva namenile zlasti za kulturno-estetsko izobraževanje.

Spričo pomembnosti vloge, ki jo imajo sindikati na kulturnem področju in pri spodbujanju kulturnega življenja delavcev, morajo v prihodnje tudi sindikati v občinah izpričati večje zanimanje za to dejavnost in močnejši vpliv na tokove kulturnega življenja.

Sindikati v občinah naj bi vplivali na povečano dejavnost sindikalnih organizacij v podjetjih in ustanovah, vplivali naj bi na to, da se delovne organizacije ne bi zapirale vase, njihova prisotnost bi se morala izražati v boju proti pritiskom primitivizma, ki se kaže v vsebini kulturnega dela v mnogih kolektivih, itd. Drugi del vloge občinskih svetov Zveze sindikatov pa naj bi se uresničeval v tem, da bi se bolj kot doslej usmerili k problemom kulturne politike v občinah (temeljne kulturne skupnosti), in sicer z vidika interesov delavcev, da bi vplivali na oblikovanje in delitev sredstev v občini, nadalje na kulturne ustanove, ki naj bi pri svojem delu posvetile več pozornosti kulturnemu razvoju delavcev, itd. Razumljivo pa je, da bi morali biti za to ustrezno organizirani (prav bi bilo, če bi imeli vsi občinski sveti Zveze sindikatov komisije ali odbore za kulturo) in da bi morali v načrtno družbeno akcijo na kulturnem področju zajeti čimveč delovnih ljudi.

Dveletni obračun dela ZB v Kotljah

20. februarja se je v Kotljah pri »Toniju« zbralo nad 70 članov Krajevnega združenja Zveze Borcev, kjer so se pogovorili o dveletnem delu svoje organizacije. Pred začetkom občnega zbora je domači pevski zbor zapel nekaj koroških naprevov. Nato so pevci na grobu Prežihovega Voranca počastili obletnico smrti revolucionarja in pisatelja.

Poročilo o delu organizacije je podal predsednik Franc Zabel ter omenil, da se je organizacija v dveletni mandatni dobi ukvarjala predvsem s stanovanjskimi problemi, z izdajanjem priporočil za znižanje davkov, s priznavalnimi, dodelitvijo kreditov za stanovanjsko gradnjo borcem itd.

Na brezplačno letovanje v Valovine sta bila poslana dva člana. Pomoč pri šolanju svojih otrok prejmeta dva člana. Enkratno priznavalnino v zadnjih dveh letih je prejelo 35 članov v skupnem znesku 11.900 din. Za kritje stroškov zdravljenja v zdravilišču pa so dobile tri članice 2450 din. V lanskem letu je bilo na zdravniškem pregledu 24 članov. Člani, ki še niso bili na zdravniškem pregledu, se lahko še prijavijo, saj pregledi še niso zaključeni.

Ob 25. obletnici osvoboditve so se 22. julija udeležili srečanja koroških borcev in proslave na Poljani. Bili so tudi navzoči pri odkritju spominske plošče na Ježevem pod Belo pečjo in spremljali nosilce »Kuričkovke pošte« od Rimskega vrelca, prek Šrotneka do Dularja na Selah.

Ob 25. obletnici osvoboditve so organizirali izlet na Dolenjsko in Belo krajino. Obiskali so kartuzijanski samostan v Pletterjah, si ogledali kostanjeviško Formovivo, rojstno hišo maršala Tita in muzej v Kumrovcu. Ob 30. obletnici ustanovitve OF so obiskali »Celjski pisar«, muzej ljudske revolucije in pokrajinski muzej v Celju. Nato so nadaljevali pot v Vojnik, kjer so se srečali z tamkajšnjimi člani ZB ter pred spomenik padlim položili venec. Nato so z Vojničani imeli pomenek v hotelu Lovec ter nadaljevali pot v Stranice, kjer so počastili spomin 100 obešenih talcev.

24. oktobra so v Kotljah organizirali proslavo 30. obletnice vstaje slovenskega ljudstva ter krajevni praznik.

Na dan mrtvih je delegacija ZB iz Kotelj obiskala grobišče padlih partizanov v Žitari vesi na Koroškem. Tu so se poklonili spominu padlih, med njimi tudi domačinu Štručevemu Petru-Skali, čigar ime je vklesano na spomeniku.

V razpravi je bilo izraženo tudi mnenje, da datum 9. september 1943 za vprašanje borčevskih zadev za naše kraje ni primeren, saj so bile zadnje bitke na Poljani končane šele 15. maja 1945.

Ker je večina borcev v Kotljah kmetov in kmečkega porekla, so bili mnenja, da naj bi se na merodajnih forumih vprašanja kmetov borcev reševala hitreje in bolj dosledno, saj so kmetje borci že v večini vsi v visoki starosti. Predvsem naj bi se

uredilo pokojninsko in zdravstveno zavarovanje kmetov.

Na zboru je bil prisoten tudi predsednik občinskega združenja ZZB Breznikar Lojze, ki je prisotnim pojasnjeval posamezna vprašanja. Obljubil jim je pomoč pri postavitvi spomenika Prežihovemu Vorancu, ter 47 padlim žrtvam med vojno v Kotljah in okolici. S pripravljalnimi deli naj bi začeli takoj, da bi bil spomenik nared prihodnje leto.

Na kraju so podelili tudi spominske plakete za 50., 60., 70. in 80. obletnico starosti. Za 80. obletnico jo je prejel Herman Franc, p. d. Hrovatov oče.

Počastili so tudi spomin umrlih članov organizacije v obdobju zadnjih dveh let. Ti so: Skobir Anton-Muš, Čerenjak Florjan, Trup Jožefa, Ivartnik Franc in partijska mati Gorenšek Stefanija.

Franjo Srebotnik

Za boljšo obrambno sposobnost

Dne 22. januarja so se zbrali v Mežici predstavniki krajevnih združenj rezervnih vojaških starešin ter člani občinskega združenja. Obravnavali so dveletno delo občinskega združenja ter posameznih krajevnih organizacij.

Na občnem zboru je bil prisoten tudi predsednik republiškega združenja rezervnih vojaških starešin inž. Slavko Korbar ter rezervni polkovnik Vid Jerič. Seveda so zboru prisostvovali tudi predstavniki vseh družbenopolitičnih organizacij v občini ter predsednik skupščine Ivan Strmčnik.

O dveletnem delu združenja je dal poročilo predsednik občinskega združenja tov. Pavle Grubelnik ter dejal, da je predsedstvo občinskega združenja pri svojem delu najbolj obravnavalo program dela in učnih načrtov. Nadalje so se pogovorili o organizaciji izvajanja splošnega in strokovnega dela pouka, o kondicijskem in patroljnem smučarskem pohodu, o izpitih ter o predlogih za napredovanja in odlikovanja, o organiziranju proslav dneva JLA (tu so predvsem mišljeni: obiski karavla, predavanja po šolah in pisanje spisov na temo JLA), o aktivnosti članov združenja rezervnih vojaških starešin v družbenopolitičnih ter športnih organizacijah ter v odborih za splošni ljudski odpor.

Glavna naloga občinskega odbora je bila v preteklosti ureditev kartoteke članstva ter je sedaj ažurna.

V lanskem letu je v občini ob 30. obletnici vstaje ter ob 30. obletnici ustanovitve JLA napredovalo v višji čin tudi precej podoficirjev in oficirjev (nekateri predlogi so še v postopku).

V letu 1970 so bili za delo pri strokovni vzgoji rezervnega kadra ter pri drugem delu pri izvenarmadni vzgoji prebivalstva predlagani za odlikovanje štiri člani, ki pa so ga prejeli šele v letu 1971.

V strokovnem delu pri občinskem združenju so posvetili največ pozornosti predavanjem. Lep uspeh so pokazali tudi izpiti. Predstavniki KVO Maribor podpolkovnik Stipančič, ki je bil prisoten na izpitih v Črni in Mežici, se je pohvalno izrazil o udeležbi ter znanju. Najboljša udeležba je bila v Mežici.

Poleg obveznega programa je bil organiziran leta 1970 in 1971 tradicionalni kondicijski patroljni pohod na Naravske ledine ter v letu 1970 tudi smučarski patroljni pohod, katerega so se udeležile tudi ekipe mladinskih ter športnih organizacij.

Seveda so za dan JLA ob 22. decembru v teku dveh let rezervni starešine obiskali tudi čuvarje naših meja — graničarje na karavlah. Obiska so se udeležili tudi pred-

stavniki mladine, člani družbenih organizacij ter predstavniki gospodarskih organizacij v občini. Tu so se pogovorili o tesnejšem sodelovanju, o organizaciji športnih tekmovanj ter o zbliževanju graničarjev in obmejnega prebivalstva.

Na kraju zбора je bila izražena misel, da bodo rezervni vojaški starešine tudi v bodoče skrbeli za svoje strokovno izobraževanje, za pomoč pri izvenarmadni vzgoji prebivalstva ter ne nazadnje tudi pri delu civilne zaščite v občini.

Franjo Srebotnik

Vinko Ošlak

Poskus proletarske poezije

Proletariat postane brezimen, neresničen, če posoja svoje ime vedno le političnim žonglerjem, da si z njim sladkajo in obrobljajo nakodrane publice, da z njim mažejo manipulantske pasti. Če ima gospodarja, mora imeti tudi pesem, ker pesem je usoda zemljana, kakor je njegova usoda trpljenje, drugi človek — volk ... Mnogi, ki pišejo poezijo, se odmi-kajo proletarskemu elementu, kakor da bi ne verjeli več v njegovo identiteto, ne zavedajoč se, da bi jo tudi sami s svojo pesmijo utegnili soustvarjati. Vsaka stvar na zemlji dobiva del svojega imena, del pogleda na resnico tudi po poeziji, ker je ta v resnici le občutljivejšim in višje organiziranim človeškim organom prirejen prevod realitete; bodisi tiste, ki jo zaznamo od znotraj in ji po krivici pravimo — abstraktnost.

I.

V našo litino
stapljam pet stvari:
— črn grodelj strjenih noči,
— pomešano kri
s kremenčevim prahom in žveplom;
— čakajoče žene
s perilom obešenim v vrtu;
— blatne gazi
majhnih otrok s piskrčkom
in marmelado z rožnatih ust;
— trudne oči,
poslikane s kavino barvo
umrle industrijske reke ...

II.

Vlivamo jeklo
iz tople krvi;
počasi,
šumeče,
v zgorelo dlan ...
Kujemo čvrste vzmeti,
da poženo čas
v jutrišnji dan,
ki mu zoro pove
orgelski bas
obločne peči ...
Vlečemo tenko žico
skozi sklenjeno pest

Trak

železnih fantičev;
stružimo
dolge metalne kosti
za nas in za naše ptice,
ko plane
iz kovine vlti dan,
da ohlajen, tvoje srce zdrobi ...

III.

Iz vitke line zvon
povabi kosca v sončno jutro
k odžejanj livadi;
dimnik sajast
z umazano rdečim dimom,
zarjove v mlado jutro
svoj strupeni klic ...
Jutri ti razžre
zbledelo lice,
izpije kiselkasto kri;
da ti spodreže zadnjo sled
nekdanjih trdih — a zelenih,
živih časov ...

ŠE O 50-LETNICI TELESNE KULTURE IN ŠPORTA V MEŽICI

K članku Jožeta Šaterja, objavljenem v 1. št. našega lista dne 28. januarja 1972, dodajamo naslednje pojasnilo:

Nekatere navedbe in podatki o poteku razvoja telesne kulture in športa v Mežici so povzete in prepisane iz almanaha 50 let telesne kulture in športa v Mežici, ki ga je izdalo decembra 1971 društvo TVD Partizan Mežica in katerega avtor je Štefan Lednik iz Mežice.

POPRAVEK

V prvi letošnji številki Koroškega fužinarja je prišlo do neljube napake v članku dr. Janka Kotnika »Iz »srbske« v rusko vojsko«. Na str. 22 namreč beremo:

»... Krute metode, s katerimi s m o v posameznih primerih to mobilizacijo izvajali ...«, prav pa je: »... s o izvajali ...«

Avtorju se opravičujemo.

Urednik

Ravenska godba od 1945-1971

Vojna vihra, ki je izbruhnila leta 1941, ni prizanesla niti ravenskim godbenikom. Tako so se nekateri mladi godbeniki odzvali klicu domovine v najtežjem času. Svoje življenje sta darovala Tevža Bavče in Josip Mezner, v internaciji je bil Josip Kreuh. Ivan Globočnik je bil v V. prekmorski brigadi. Godbenika Ivana Kokala najdemo kot kapetana v španski državljanski vojni ter v ruski domovinski vojni.

Takoj po končani vojni, to je 9. maja 1945, se ravenska godba vključila v sklop Tomšičeve brigade. Ko je čakala, da slavnostno sprejme bataljon te brigade, so jo enostavno mobilizirali in vključili v njen sestav. Zamenjati so morali godbeno z vojaško uniformo. Njihova prva postojanka je Pliberk in Sinča ves, od tu jih premestijo v Šoštanj. V Eibiswaldu jih vključijo v štab XIV. divizije. Kmalu zatem jih premestijo v Osijek, Varadžin, Črnople in Zrenjanin. Iz tega kraja hodijo na razne propagandne turnee in mitinge po okoliških mestih (Novi in Stari Beči, Senta, Velika Kikinda). Po demobilizaciji 20. novembra 1945 se zopet vrnejo domov.

Z žalostjo pospremijo svojega dolgoletnega požrtvovalnega in agilnega kapelnika Kostweina meseca oktobra k večnemu počitku.

Godba je ostala brez kapelnika ter brez vodstva. Ostalo pa je 16 godbenikov, ki so hoteli nadaljevati začeto delo. Volje je bilo dosti. Začeli so iskati novega kapelnika. Sindikalni združenici železarne Ravne se je prek svojega zastopnika, raven-

Pavel Arnold

skega Ljubljanačana Stanka Hromca posrečilo, da je dobila stike z Jožkom Hermanom, bivšim vojaškim kapelnikom, ki se je ravno tedaj vrnil iz okupatorjevega ujetništva, ter ga privedla v naš kraj. Službo je sprejel 12. novembra kot kapelnik 16-članske godbe, katero vodi še danes, vendar v znatno spremenjenih pogojih.

Godba jeklarniških delavcev in nameščencev Guštanj je bila obnovljena 10. novembra 1945. Na tem zboru so izvolili za prvega predsednika dolgoletnega agilnega in neumornega godbenika, kovača, pozneje kalilskega mojstra, obratovodja Pavla Arnolda, rojenega v Škocjanu na Koroškem. Funkcijo predsednika je opravljal vestno in požrtvovalno s kratko prekinitvijo nepretrgano do danes. Pri godbi aktivno sodeluje že 40 let, kar je vsekakor zelo lep jubilej in je poleg Franca Vožanka sedaj najstarejši aktivni član. Svoje bogate godbene izkušnje je prenesel tudi na mladi rod, saj je vzgojil približno 30 godbenikov. Od teh so nekateri nadaljevali učenje celo na srednji glasbeni šoli in akademiji. Znan pa je tudi kot odličen organizator, saj gre njemu velika zasluga, da se je zgradil glasbeni dom, da so se nabavile uniforme, instrumenti in podobno. Za neumorno delo je prejel razna priznanja in odličja: red dela III. stopnje, red s srebrno zvezdo za zasluge za narod. Dobil je tudi zlato Gallusovo značko, leta 1957 pa priznanje za 30-letno vestno službovanje v železarni Ravne.

V prvem odboru najdemo same delavoljne in požrtvovalne godbenike, kot so: Avgust Pogorevčnik, tajnik, Jožef Čegovnik, blagajnik, Ivan Rebernik, Josip Kričej ter Vili Naveršnik, ki so godbo ljubili in gojili. Zaradi te ljubezni do godbe jim nobeno delo ni bilo pretežko, kljub temu da so vedeli, da marsikaj manjka, saj ni bilo notnega papirja, not, instrumentov ter denarja. Manjkalo je tudi aktivnih, delavoljnih članov. Niso popustili, ampak nadaljevali s predvidenim delom. Prva odborova seja je bila novembra 1945.

Novi kapelnik je takoj po prihodu v Guštanj začel z redno vadbo in vežbanjem kompozicij, kar je pač tedaj sploh bilo mogoče nabaviti, ter s partizanskimi koračnicami. Te so bile neobhodno potrebne, saj je godba neprestano sodelovala pri vseh prireditvah in svečanostih, ki jih v tem času ni bilo malo. Že po enomesečnem napornem delu po prihodu kapelnika je bil v Guštanju 15. decembra 1945 prvi javni samostojni koncert. Na njem so sodelovali naslednji godbeniki: Franc Vožank, Jožef Kričej, Rudolf Blatnik, Ivan Rebernik, Jakob Golob, Valentin Stana, Konrad Urnaut, Ivan Dretnik, Pavel Arnold, Avgust Pogorevčnik, Vili Naveršnik, Franc Abšner, Ernst Blatnik, Jožef Čegovnik, Peter Šteharinik ter Andrej Čapelnik.

Z učenjem so redno nadaljevali, uvedli primerno disciplino, kar je bilo prvi pogoj za uspešen in pravilen nadaljnji razvoj godbe. Število članstva se je počasi večalo, večajo pa se tudi izdatki za nabavo novih kompozicij, ki jih je narekoval novi čas.

Z veliko vnemo so začeli zbirati denar za nabavo novih uniform. Priredili so veselico s srečolovom, katere čisti dobiček je šel v te namene.

Z lepimi novimi plavimi uniformami so se domačemu občinstvu ponosno predstavili februarja 1947 na koncertu godbe.

Dogodek koncerta pa je bila tudi premiera venčka slovenskih koroških narodnih pesmi, ki ga je za godbo harmoniziral kapelnik Jožko Herman. S tem venčkom je kapelnik obogatil skromno slovensko glasbeno literaturo (po Vestniku 7. VI. 1947).

Godba je vztrajno nadaljevala s tem delom. Kljub raznim težavam niso popustili in uspehi so postajali vidni iz dneva v dan. S svojim trdo pridelanim znanjem so navduševali vsakogar, kjer so se pojavili, bodisi doma v Sloveniji ali izven njenih meja. Njihova kvaliteta se je hitro dvigala, saj so se stalno uvrščali v vrh slovenskih pihalnih godb. Radi so jih poslušali, kritike pa so bile zelo pohvalne, kar jim je bilo priznanje za neumorno delo.

Imeli pa so stalne težave z vadbenim prostorom, preganjali so jih iz enega v drugega. Takoj po končani vojni so začeli vaditi v društveni sobi pri »Hladiju«. Od tu so se morali preseliti v leseno pisarniško barako. Naslednji vadbeni prostor je bila »grofova vila«. Ko so zaradi izgradnje železarne podrli še to, so se preselili 1. 1949 v Gradisovo barako. Toda tudi tu ni bilo miru, tako da so se bili primorani vseliti za kratek čas v osnovno šolo. Tudi ta prostor so morali zapustiti in meseca oktobra ostali enostavno brez vadbenega prostora. Vselili so se v Titov dom. Vse to pa jih je tako ujezilo, da so se odločili zgraditi lasten dom.

Z veliko vnemo so začeli graditi nov montažni glasbeni dom meseca julija 1951. leta. V glavnem so ga gradili godbe-

Ravenska godba od 9. V. 1945 do 17. IX. 1945 v sklopu Tomšičeve brigade, nato v sklopu štaba 14. divizije. Sedijo od leve proti desni: neznan, Peter Šteharinik, Rudolf Blatnik, Andrej Čapelnik, neznan, neznan. Sedijo: neznan, neznan, Josip Kričej, Franc Vožank, Ivan Ulaga, oficir — kapelnik, Jakob Golob, Jožko Pfau, Pavel Arnold, neznan. Stojijo: Valentin Stana, neznan, Ivan Dretnik, neznan, neznan, neznan, Avgust Pogorevčnik, neznan, neznan, neznan, neznan. Zada: Ernst Blatnik, Franc Abšner, neznan, neznan, Josip Čegovnik.

niki sami s prostovoljnimi delom. Pri tem so jim priskočile na pomoč celo njihove žene ter drugi občani in simpatizerji godbe. Le dela, ki so jih opravljali strokovnjaki, so morali plačati; sredstva za material in prevoze pa je dala železarna. Administrativno vodstvo nad tem delom je imel kapelnik, tehnično pa Franc Gašper. Največkrat so pri prostovoljnem delu sodelovali: Herman, Arnold, Šaver, Ivartnik, brata Petrač, Naveršnik, Abšner, Blatnik E., Ravnjak, Mlinarič, Šteharik, Kravtberger, Blatnik R., Hromc in Trokša. Konec novembra istega leta so dom dogradili. Vložena je bilo ogromno prostovoljnega dela in napora — 1400 ur.

Kljub vsem težavam so ga le dogradili v rekordno kratkem času, tako da so ga lahko januarja naslednjega leta slavnostno odprli. S tem ko so si ustvarili prepotrebni lastni dom, je tudi delo lažje in boljše steklo.

Pridno so nadaljevali z vajami in nastopi, niso pa pozabili svojih sodelavcev iz železarne, ki so se zaradi bolezni oziroma poškodb zdravili po raznih bolnišnicah in zdraviliščih. Prijemali so jim koncerte, za kar so jim bili ti zelo hvaležni. (Dobri, Topolšica, Novo Celje, Laško in Slovenj Gradec). Ko si kapelnik zlomil nogo, se je zdravil v slovenjgraški bolnišnici. Ob koncu njegovega zdravljenja je godba pripravila pred bolnišnico v Slovenj Gradcu koncert, ki ga je že dirigiral Jožko Herman sam. Pred nastopom je slovesno izročil svoje »berglje« primariju dr. Stanetu Strnadu.

Na občnem zboru meseca oktobra 1954 so izvolili za svojega predsednika dolgoletnega sodelavca ter delavljnega godbenika Ivana Globočnika, ki je to funkcijo nato opravljal nekaj let.

Po izgradnji doma so začeli urejati park in okolico glasbenega doma. Pri tem delu je sodelovalo večje število godbenikov, ki so opravili kljub zaposlitvi v železarni približno 500 prostovoljnih ur. Posebno sta se pri tem delu izkazala kapelnik Jožko Herman in Peter Šteharik. Bilo je vložena dosti truda in dela, da so uredili park tako, kakor so si ga zamišljali.

Ugotovili so, da je do pred kratkim bil dotok naraščaja problematičen, vendar se je to bistveno izboljšalo. Vsekakor pa so temu problemu posvetili še več pozornosti.

Uniforme, ki so jih dobili leta 1947, so bile že dotrajane, zato so začeli iskati blago in denar ne samo za uniforme, temveč tudi za dežne plašče. Seveda je bila železarna tista, ki jim je omogočila nabavo kompletnih uniform za 42 godbenikov. Z novimi uniformami so začeli nastopati v letu 1955.

Potrebe so narekovale, da bi se na Ravnah ustanovil salski orkester. Pod vodstvom dirigenta Jožka Hermana so ustanovili novembra 1954 orkester »Ravenskih železarjev«. Železarna je omogočila, da so nabavili manjkajoča glasbila ter druge pripomočke.

Ivan Globočnik

S pridnimi pripravami jim je uspelo, da so se februarja 1955 že prvič predstavili domačemu občinstvu v Domu železarjev. Meseca marca istega leta so imeli koncert ob smučarskem državnem prvenstvu na Ravnah. Koncertov je bilo v tem letu še več, razen tega pa so tudi snemali za radio. Sodelovali so na raznih proslavah, akademijah, zborovanjih in podobno. Zadnji koncert orkestra je bil ob VI. metalurških zimskih športnih igrah na Ravnah januarja 1962.

Pri večjih nastopih so sodelovali godbeniki iz Mežice, Slovenj Gradca, Dravograda in Radelj. Ta orkester je bil nepogrešljiv spremljevalec pri igrah »Miklova Zala«, »Okrog rib-

nika«, »Janko in Metka«. Glavnino orkestra so predstavljali člani pihalnega orkestra.

Zaradi preobremenjenosti godbenikov pihalnega orkestra je godalni orkester konec leta 1962 prenehal delovati.

Železarna je odobrila l. 1957 godbi 30.000 N din za nabavo instrumentov od »Muzičke naklade« Zagreb.

Na svojem občnem zboru oktobra 1957 v glasbenem domu so kritično pregledali in ocenili delo v pretekli sezoni. Ugotovili so, da so izdatki za vzgojo kadra precejšnji, smatrajo pa, da se bo finančno vlaganje nekoč tudi dobro obrestovalo. Po zaslugi vestnega dela je Ivanu Mravljaku uspelo urediti inventar. Za predsednika so izvolili Pavla Arnolda, za tajnika pa Ivana Globočnika.

Po enoletnem trdem delu so oktobra 1958 ponovno naredili obračun. Ugotovili so, da so v preteklem letu v korist kulturnega razvoja vsi godbeniki žrtvovali 8.800 prostovoljnih ur. Vse to je opravilo s pravilnim razumevanjem in dobro disciplino 46 godbenikov. Posvetili so mnogo truda in pozornosti vzgoji novega mladega kadra. Disciplinarnost in marljivost godbenikov je še naraščala. Izvoljen je bil nov odbor pod predstvom Pavla Arnolda.

Dosti prošenj je bilo treba napisati za nastop godbe v Pliberku ob proslavi 50-letnice »Edinosti«. Tudi upravni odbor železarne je ugodno rešil vlogo za dodelitev finančnih sredstev. Slovenska prosvetna zveza iz Celovca se je zahvalila v svojem in v imenu »Edinosti« ter ljudstva iz Pliberka za uspešno sodelovanje na tej proslavi, saj je sodelovanje godbe odločilno pripomoglo k dostojnosti proslave. To je bil prvi nastop v zamejstvu, ki mu jih je pozneje sledilo še več. Ob tej priložnosti so tudi snemali za radio Celovec. Ob novem nastopu godbe v zamejstvu se je Slovenska prosvetna zveza iz Celovca zahvalila godbi za sodelovanje ob kulturno-prosvetnem tednu koroških Slovencev. S svojim prizadevanjem in sodelovanjem so godbeniki posredovali koroškemu ljudstvu produkte prosvetnih prizadevanj in kulturniškega ustvarjanja skupin iz Slovenije, ki so v tem tednu gostovale po koroških krajih. Istočasno pa jih je ta teden obogatil tudi z izkušnjami za nadaljnje delo.

Slovenski vestnik je napisal o gostovanju godbe ravenskih železarjev naslednje:

»Kulturni in prosvetni teden koroških Slovencev, ki ga je organizirala Slovenska prosvetna zveza, je zaključen. V številnih krajih koroške zemlje, na področju, ki ga naseljuje od nekdanj slovensko govoreče prebivalstvo, so bile prireditve z različnim, zanimivim in poučnim sporedom.

V okviru tega tedna so imeli ljudje dveh krajev v Podjuni nevsakdanjo priložnost, da so zadnji dan prireditve poslušali prvovrstno godbo ravenskih železarjev iz Mežiške doline.

Godba ravenskih železarjev ni nepoznana glasbena organizacija in šteje v vrsto prvih godb Slovenije, kjer je instrumentalna umetnost na visoki ravni. Pred nekaj leti se je godba odlično izkazala tudi na gostovanju pri glasbenem društvu »Edelweiss« v Kapfenbergu, odkoder je odnesla vrhunsko priznanje. Na povratku so se godci ustavili tudi v hotelu Korotan v Celovcu in Pliberku. V vseh krajih so tudi zaigrali nekaj skladb in povsod so jih ljudje, ki so hiteli skupaj, zelo občudovali in jim prisluhnili.

Ni še pozabljeno sodelovanje godbe ravenskih železarjev na proslavi petdesetletnice slovenskega prosvetnega društva »Edinost« v Pliberku, ko so na večernem koncertu na trgu sipali v tihi večer ubrane akorde in zadivili brez izjeme vse, tudi veliko Pliberčanov, drugi dan na popoldanski prireditvi pa so navduševali stotine poslušalcev.

Zadnjo nedeljo opoldne so se prebivalci iz Železne Kaple in okoliških grap v velikem številu zbrali v kino dvorani, na večer pa so Globočani zasedli dvorano gostilne pri Greinerju. Številni udeleženci v obeh krajih so si edini, da takšne godbe še niso slišali.

Godba je kratko in malo prvovrstna, koncertna zmogljivost na višku, odlikuje jo odlična rutina, disciplina in uglašen nastop. Vsak komad, bodisi težjih skladb, opernih odlomkov ali iz motivov narodne melodije je vžgal do prekipevajočega navdušenja. Kapelnik Jožko Herman je izboren dirigent ter hkrati izvrsten harmonizator koroških narodnih pesmi za godbo na pihala.

Naj bo pihalnemu ansamblu v prijetno zavest in zadoščenje iz src kipeče odobravanje vseh poslušalcev, od najmlaj-

ših do najstarejših. Koncerta sta bila za vse, ki so ju slišali, izredno lep in neizbrisen umetniško glasbeni užitek.«

Iz poročila predsednika in tajnika je razvidno, da so v enoletnem obdobju dosti delali, vadili ter dosegali lepe uspehe. Višek tega dolgotrajnega truda je bila revija godb na pihala Slovenije na Ravnah, kjer so se domačini odlično odrezali.

Veliko uspeha so dosegli na gostovanju v zamejstvu. Seveda tudi to leto niso pozabili, kljub večnim težavam (prostor, denar, učitelji) na vzgojo kadra.

Na tem občnem zboru, ki je bil oktobra 1959, so v celoti izbrali že obstoječi odbor.

Zaradi izredno kritičnega stanja teoretične vzgoje na nižji glasbeni šoli Ravne so zadolžili kapelnika, da do nadaljnega prevzame teoretični pouk na tej šoli.

Na izredni skupni seji šolskega odbora NGS Ravne in članov godbenega odbora februarja 1960 so obravnavali težko stanje, v katero je zašla NGS Ravne. Zaradi pomanjkanja prostorov in večkratnega zmanjšanja dotacij so bili prisiljeni odpovedati službo dvema učiteljema glasbe. Nadaljnja usoda te šole je bila negotova, s tem pa je nastal težak položaj tudi za godbo, ki dobiva glasbenike ravno iz te ustanove.

Na naslednjem občnem zboru, ki je bil oktobra 1960, so ugotovili, da celotnega plana nastopov niso dosegli zaradi boleznih kapelnika. Kapelnik zaradi tega tudi ni mogel svoje pomoči nuditi nižji glasbeni šoli. Tudi tokrat so ugotovili, da bo treba mlademu kadru posvetiti vso pozornost, saj je znašala tedaj povprečna starost godbenikov 37 let. Pomagati bo treba ravenški NGS, da čimprej izuči in usposobi dober mlad kader, kar je za celotno godbo življenjskega pomena.

Odbor se je prek leta trudil, da bi se formirala mladinska godba. Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev žal to ni uspelo. Za predsednika so zopet izvolili Pavla Arnolda.

Dirigent filharmonije iz Buenos Airesa Drago M. Šijanec je decembra 1960 dirigiral koncert godbe. Program je bil zelo skrbno in kvalitetno izbran. V polno zasedeni dvorani je nastop odlično uspel, za kar so želi priznanje tako dirigent Šijanec kot Herman ter vsi godbeniki.

»Večer« je pisal o tem nastopu naslednje:

»Edinstveno sodelovanje — Ravenska godba je koncertirala.«

Ravenska godba si je pod vodstvom svojega dolgoletnega in neumornega kapelnika Jožka Hermana pridobila že velik sloves, saj je najboljša v našem kraju, pa tudi v republiškem in zveznem merilu sodi med najmenitnejše tovrstne ansamble. Največji delež pri tem uspehu ima poleg sposobnega kapelnika seveda prizadevni in vestni godbeni kolektivi, ki obstaja že polnih petnajst let in je v tem času mnogo prispeval h kulturnemu dvigu svojega kraja.

Ravenski godbeniki pred gimnazijo na Ravnah leta 1959 (revija godb) 44 godbenikov. Sedijo od leve proti desni: Mirko Veter, Avgust Pogorevcnik, Josip Steharnik, Leopold Močnik, Jožef Jonter, Ivan Globočnik, Josip Herman, Mirko Petrač, Ivan Gradišek, Franc Mravljak, Franc Kričej, Rudolf Blatnik, Janez Petrač. Stojijo I. vrsta: Stanko Kotnik, Mirko Vajs, Jožef Mihel, Jožef Golob, Kranjc, Vinko Lečnik, Konrad Urnaut, Pavel Arnold, Jakob Saver, Feliks Hleb, Avgust Pogorevcnik, Vili Naveršnik, Ivan Rebernik, Vinko Čulk, Anton Starček, Adam Zih. Stojijo zadaj: Jože Štruc, Franc Ivartnik, Janko Petrač, Peter Steharnik, Keber, Bogomir Arecet, Anton Smolčnik, Franc II. Krautberger, Franc I. Krautberger, Lah, Jože Petrun, Jože Čegovnik, Rudolf Gerdej, Jože Lesjak, Stanko Ravnjak.

Slednjič, a ne nazadnje je treba omeniti tudi delež, ki ga ima v tem pogledu kolektiv ravenške tovarne. Kultura je vselej potrebovala mecene za svojo rast. V socialistični družbi morajo biti meceni komune oz. delovni kolektivi, ki nato črpajo v kulturi sile za svojo duhovno rast, brez katere ni skladnega človeka.

Ravenska godba dobro opravlja to svojo funkcijo, pri čemer ji pomaga ravenška glasbena šola. Deset mladih klarinetistov, dva mlada flavtista in še vrsta mladih ljudi v orkestru najboljše izpričuje to povezavo med šolo in krajevnimi potrebami, zato lahko tako pomlajena godba tudi mirno gleda v bodočnost.

Da pa bi še bolj poglobili svoje delo, so ravenški godbeniki poklicali za dirigentski pult tudi našega uglednega rojaka, ki se mudi v domovini, Draga Marijana Šijanca, ki se je vabilu rad odzval ter dirigiral decembra na Ravnah samostojni koncert godbe. Koncert je vsestransko zelo lepo uspel, saj so godbeniki izvrstno odigrali tehnično in interpretacijsko zahtevno skladbo.

Godbeniki pri širjenju svojega doma

Velika pohvala gre požrtvovalnim godbenikom, ki so ob svojem težkem vsakdanjem delu vztrajali pri napornem študiju. Prav tako pa gre vse priznanje dirigentu Šijancu, saj je to menda edinstven primer sodelovanja simfoničnega in opernega dirigenta z amaterskim ansamblom, ki lahko v določenih pogojih rodi lepe sadove.

Ravenčani so polnoštevilno obiskali koncert svoje godbe in našli na njem tudi mnogo plemenitega razvedrila, s priznanjem dirigentu in godbenikom pa nikakor niso štedili.

Dirigentu se je v imenu koroških fužinarjev zahvalil inž. Mitja Šipek.«

Ravenska godba naj bi še v tem mesecu pod vodstvom D. M. Šijanca gostovala v Velenju, kar pa je iz objektivnih razlogov odpadlo.

Zaradi nabave dodatnih instrumentov in drugih potrebščin je pihalni orkester zašel v finančne težave, zato so se obrnili na železarno in ObLO. Rezultat ni izostal. Železarna je poleg drugega nabavila tudi nove dežne plašče.

Leta 1961 je godba sodelovala na reviji pihalnih orkestrrov v Novi Gorici. Ravenski godbeniki so zborovali oktobra 1961. S ponosom so ugotovili, da je bilo preteklo leto eno najplodnejših od obstoja godbe, in sicer glede števila nastopov in gostovanj doma in izven naših meja kot tudi glede kvalitete prireditvev. Nastal pa je problem prostora za vadbo, saj sedanji glasbeni dom že ni ustrežal več svojemu namenu. Treba bo misliti na povečavo oziroma razširitev doma, tako da bi dobili večjo koncertno dvorano, pisarno ter prepotreben prostor za glasbeno šolo, ki je v vedno hujših težavah. Druga, enako važna zadeva pa je nabava instrumentov za glasbeno šolo, saj so stari popolnoma dotrajani. Kapelnik je ugotovil, da je disciplina in poslušnost na vajah ter nastopih primerna. Iz-

bran je bil stari odbor, da nadalje vodi delo godbe v naslednjem letu.

Koncert, ki ga naj bi zopet dirigiral D. M. Šijanec, je bil predviden za februar 1962.

O tem je pisal novinar B. A. od Večera naslednje:

»Znano je, da ste pred časom dirigirali tudi godbi raven-
skih železarjev?«

»Povabili so me in rad sem se odzval. Že v dijaških letih sem dirigiral Ravenčanom in nekateri se me še spominjajo. Iz tega železarskega središča sem odnesel najlepše človeške vtise. Ravenske godbenike odlikuje velika vztrajnost in vzornost na prizadevanje, po drugi strani pa velika prisrčnost. Poseben vtis je napravilo pozorno občinstvo na koncertu. Omenim naj zaslužnega kapelnika Jožka Hermana in ravenško glasbeno šolo, ki vzgaja tako prizadevne in vnete glasbenike.«

Na občnem zboru, ki je bil novembra 1962, je bila tudi proslava 60-letnice obstoja godbe na Ravnah. Ob tej priložnosti so se za 40-letno sodelovanje zahvalili ter izročili priznanja naslednjim godbenikom: Avgustu Pogorevčniku, Ivanu Reberniku ter Jožetu Čegovniku. Nagrajen pa je bil tedaj še edini živeči godbenik — ustanovitelj (1902) Alojz Korper.

Na tem zboru je bil zopet izvoljen nepogrešljivi predsednik Pavel Arnold.

Godba ravenških železarjev in nižja glasbena šola Ravne sta sklenili pogodbo, v kateri godba izroča ustanovi v uporabo celotni glasbeni dom kakor tudi določeno število instrumentov za potrebe pouka v tej šoli.

Meseca junija 1963 je imel odbor orkestra pripravljene vse podatke in načrte za dozidavo oziroma povečanje glasbenega doma, kar je bilo prepotrebno. S pomočjo železarne ter prostovoljnega dela so hoteli dozidavo čimprej uresničiti. Železarna je finančna sredstva v višini 10.000 N din za adaptacijo doma junija 1963 odobrila. Prizadevanje godbenikov je našlo pravo razumevanje, in tako so pod vodstvom neumornega predsednika Pavla Arnolda junija 1963 zakoličili teren ter začeli z delom.

S silnim prizadevanjem številnih godbenikov in poletom se jim je posrečilo, da so spravili stavbo pod streho v treh tednih in s tem pridobili prepotrebni vadbeni prostor za nenehno naraščajoči ansambel. Kot pri gradnji tako so tudi sedaj bili soudeleženi mnogi simpatizerji in dobrotniki pri skupnem delu.

Na občnem zboru oktobra 1963 je bila primopredaja dograjenega doma. Le tri mesece so gradili in opremljali; opravili so 3488 prostovoljnih ur. Priznanje so dali iniciatorju in organizatorju te gradnje doma predsedniku Pavlu Arnoldu, saj je bil od začetka do konca izgradnje stalno agilno prisoten. Članom orkestra, ki so opravili največje število prostovoljnih ur, so izrekli pohvalo.

Ugotovili so, da bo treba misliti na nove uniforme, saj so bile tedanje stare nad osem let in dotrajane. Železarna je bila zopet tista, ki jim je priskočila na pomoč.

V odboru so ostali v glavnem isti člani kot prejšnje leto, le da je predsedstvo prevzel na željo predsednika Arnolda dotedanji podpredsednik Janko Petrač.

Na občnem zboru pihalnega orkestra, ki je bil decembra 1964, so ugotovili, da je bilo delo v preteklem letu težavno. Ob tej priložnosti je prevzel predsedstvo zopet Pavel Arnold.

Odbor je tudi v letu 1965 prosil železarno, da bi odobrila godbi potrebna finančna sredstva za nabavo srajc in kravat, kar je bilo odobreno.

Na naslednjem zboru, ki je bil oktobra 1965, so ugotovili, da so finančne težave uspešno prebrodene. Ugotovili so tudi, da bo treba propagandi posvetiti večjo skrb. Za predsednika so zopet izvolili Pavla Arnolda.

Zvišala se je članarina od 0.40 din na 1 din. Razen tega so se vestno pripravljali za jubilejni koncert, ki naj bi bil decembra 1965.

Kljub drobnim nalogam, ki jih je moral odbor opraviti med letom, je bila organizacija in izvedba jubilejnega koncerta ob 20. obletnici delovanja orkestra in njegovega dirigenta glavna skrb, kar je bilo tudi ugotovljeno na občnem zboru novembra 1966.

Izredno uspešno, prijetno in koristno je bilo tudi srečanje z jeseniško godbo. Odbor je ostal nespremenjen.

Zaradi velikih stroškov se pihalni orkester ni udeležil revije pihalnih orkestrrov junija 1967 v Kopru.

Predsednik skupščine občine Slovenj Gradec Ivo Čerče se je pihalnemu orkestru zahvalil za napore, razumevanje in prizadevanje ob obisku predsednika republike tov. Tita v Slovenj Gradcu septembra 1967.

Vsekakor pa je bil nekaj edinstvenega nastop klaviristkinje Magde Mauhlerjeve s klavirskim koncertinom ob spremljavi pihalnega orkestra skladatelja Boekla.

Namesto občnega zbora je bila februarja 1968 letna konferenca, na kateri je bilo dosti govora, naj bi še pogosteje nastopali v zamejstvu. V tem smislu naj bi se lotili temeljitih priprav.

Zaradi vse večjih izdatkov naj bi se povečala članarina sodelavcev železarne od 1 na 2 din, kar je bilo po veliki zaslugi predsednika Arnolda in še nekaterih članov tudi doseženo.

Svoj obračun dela so člani pihalnega orkestra ponovno poglagali novembra 1968. Ugotovili so, da je sestav razširjen in pomnožen z mladinci glasbene šole in tako dosežena poprečna starost 24 let. Tako poprečje je za orkester vsekakor zelo koristno, zahteva pa ogromno temeljitega dela.

Z malenkostnimi spremembami je bil zopet izvoljen stari odbor.

Januarja 1969 je orkester nastopil zopet z običajnim zimskim koncertom. Ob tej priložnosti je komentator inž. Mitja Šipek dejal:

»Nekje sem bral, da je muzika zelo muhasta gospodična. Zahteva celega človeka; kdor se ji preda, ji mora ostati zvest skozi vse življenje. Da to drži, priča dolgoletna zvestoba nekaterih naših članov, ki igrajo v tem orkestru že nad 30 let. Kje še lahko čutimo toliko pripadnosti in vdanosti? Naj vzamem enega kot primer. Po 45 letih zvestobe muziki je naš domačin Anza Rebernik vrnil instrument in godbeno uniformo s solzami v očeh in z besedami: 'ne morem več!' Leta so tu, ni več sposoben igrati, so pa solze, kadar nas poslušajo in tiha zvestoba še naprej, po dolgih letih igranja v dežju, snegu, mrazu in vročini, ko je do kože premočen in premražen, igral sodelavcem v veselje ali v zadnjo slovo. Takih Anzanov je med godbeniki še več.«

V lepi luči pa bo ostal tudi govor inž. Mitje Šipka, ko je ob njihovi obletnici dejal:

»Vaše delo je delo vašega in našega življenja, je nerazdružljivo povezano z našo zgodovino, je ena veličastnih viž koroških Raven, je ena izmed dehtečih rož pod Goro, je ena izmed tisočerihi nežnih ljubezni v življenju, ki se prične, ko se rodijo naši sinovi, ko odhajajo v svet, ko se vračajo domov, ko legajo k počitku po trudni poti, ko so dali sebe in svoje moči domu in svojim dragim. Lažje je stopiti na dolgo pot, če te pospremi pesem. Prijetneje je dvigati težko breme,

Ravenska godba leta 1970 (53 godbenikov). Sedijo od leve proti desni: Leopold Močnik, Ivan Globočnik, Jože Rus, Franc Mravljak, Franc Rečnik, Rudolf Blatnik, Jožko Herman, Pavel Arnold, Ivan Gradišek, Edvard Kričej, Franc Vožank, Janez Petrač, Marjan Mahler, Franc Ivartnik. Stojijo I. vrsta: Janez Plohl, Anton Starček, Mirko Glavar, Mirko Vajs, Jožef Golob, Ivan Korošec, Marko Hudrap, Peter Tomaž, Silvo Čekon, Vališer, Anton Lačen, Dani Satler, Drago Rudl. Stojijo II. vrsta: Janko Kotnik, Srečko Hudrap, Jakob Pisar, Marjan Golob, Stanko Arnold, Vinko Uršej, Franc Čegovnik, Alojz Lipovnik, Drago Gradišek, Jože Kovač, Silvo Kores, Rudi Kokal, Janko Čekon, Viktor Poplas, Marjan Tušak. Zadnja vrsta: Slavko Ravnjak, Vili Kostrin, Peter Štehar, Bogomir Arcet, Jožef Lesjak, Vili Naveršnik, Franc Krautberger, Miha Jazbec, Alojz Gradišek (manjkata imeni dveh godbenikov).

če ob teh zvokih lahko pozabiš sivino dneva. Lažje se je posloviti, ko veš, da ti ob strani stoji zvesti prijatelj. Šele takrat prav veš, da si ga imel.«

V teh besedah nas je združil s sveto tišino Gore, ko se zavija v mrak, z odmevi zvonov ob tihih večerih in večno spremljavo tovarniških kladiv, ki nam režejo kruh in omogočajo naš obstoj.

Veliko časa so godbeniki porabili za priprave na II. tekmovanje pihalnih orkestrów Slovenije v Kopru junija 1969. Z napori odbora in razumevanjem železarne so bila zbrana potrebna denarna sredstva. Na tekmovanju si je orkester delil prvo mesto v prvi težavnostni stopnji s trboveljsko godbo.

Primorske novice so med drugim pisale o nastopu:

»V prvi skupini so bili Ravenčani edini, ki so dali obvezni skladbi pravo podobo in jo osvetlili v luči, ki jo delo zasluži. Poleg tega so bili brez dvoma precizni in v muzikalnem ter poustvarjalnem pogledu prepričljivi.«

Ob srečanju pihalnih orkestrów koroških občin junija 1969 je dala občinska zveza kulturno prosvetnih organizacij Ravne na Koroškem priznanje za delež v kulturni rasti ravenske občine pihalnemu orkestru ravenskih železarjev in njegovemu dirigentu.

Na letni konferenci pihalnega orkestra ravenskih železarjev, ki je bila januarja 1970, so kritično ocenili svoje delo v preteklem letu. Zelo ponosni so bili na doseženi uspeh v Kopru, poudarjali pa, da jih to naj ne uspava, ampak da se morajo še z večjim elanom vreči na delo, da bodo tudi v tem letu dosegli to, kar si bodo zadali.

Bilo je še drugih skrbi in težav. Posebno jih je trlo to, da so uniforme že stare 7 let in obrabljene, finančnih sredstev za nabavo novih pa jim manjka. S prošnjo so se že obrnili na Železarno Ravne, ki je pripravljena kriti polovico stroškov.

Izvedli so tudi veliko akcijo za pridobitev novega članstva, kar bi se jim gotovo poznalo v blagajni. Predlog je bil, da se zagotove finančna sredstva za udeležbo na svetovnem prvenstvu pihalnih orkestrów v Holandiji štirim članom, ki naj bi svoja opažanja koristno prenesli na svoje sodelavce.

Veliko priprav je bilo tudi za proslavo 350-letnice obstoja Železarne Ravne (1970). Za to priložnost je zložil skladatelj Radovan Gobec na tekst dr. Franca Sušnika kantato za mešana gimnazijski zbor, ki ga je ob spremljavi pihalnega orkestra uspešno vodil Tone Ivartnik.

Na XIII. redni seji odbora novembra 1970 so imenovali velikega simpatizerja pihalnega orkestra ter glasbenega peda-

goga in dirigenta nekdanjega orkestra tamburašev Maksa Viternika za častnega predsednika.

Jubilejni koncert orkestra je bil decembra 1970 vezan s 25-letnico delovanja in vodenja pihalnega orkestra njegovega dirigenta Jožka Hermana.

Pihalni orkester šteje danes 45 članov.

V obdobju od leta 1945 do konca 1971 so mnogo nastopali in dosti vadili, kar je razvidno iz naslednjih podatkov:

nastopov 491, koncertov 150, revij 14, proslav 7, festivalov 9, turneji 2, snemanj za RTV 8, gostovanj 5, pogrebów 427 ter 2358 vaj. Skupaj torej 3471 nastopov.

Iz njihovih vrst so izšli mnogi godbeniki, ki so rasli v kraju in ga tudi prerasli.

Naj jih omenimo: Mirko Petrač, prof. violine na Glasbenem centru v Mariboru in koncertni mojster mariborske opere, Janez Petrač, flautist simfoničnega orkestra RTV-Ljubljana, Ivan Gradišek, ravnatelj glasbene šole na Ravnah, Alojz Lipovnik, profesor trobil na glasbeni šoli na Ravnah, Avgust Pogorevcnik, profesor pihal na glasbeni šoli na Ravnah. Na visokošolskih študijah v Ljubljani sta Stanko Arnold (trobenta) in Drago Gradišek (rog), ki pa istočasno že sodelujeta pri RTV oziroma pri simfoničnem orkestru v Ljubljani.

Honorarno sodelujeta v mariborski operi še Marjan Golob (pozavna) in Alojz Gradišek (timpani), na študijah v glasbenem centru v Mariboru je še Viktor Poplaz (rog). Ponosni so, da so izšli iz njihovih vrst in tako koristijo skupnosti na glasbenem področju.

Odbor godbe zelo uspešno vodijo: predsednik Pavel Arnold, tajnik Rudi Blatnik, blagajničarka Marija Šteharin, gospodar Franc Mravljak in člani: Srečko Smolar, Drago Gostenčnik, Ivan Gradišek, Peter Šteharin, Viljem Naveršnik, Lojze Lipovnik in Bogomir Arcet. Nadzorni odbor: Franc Čegovnik, Franc Krautberger I., Janez Plohl.

Ob zaključku lahko ugotovimo in mirne duše trdimo, da je bila pot, ki so jo prehodili ravenski godbeniki, dolga in naporna. Bilo je vložena dosti truda in napora, požrtvovalnosti ter ljubezni, sicer tudi ne bi bilo uspehov, ki smo jih navedli. Z zadoščenjem se morejo ozreti na prehojeno pot, ki je rodila dobre sadove in na katero so lahko ponosni.

Prav gotovo bodo to delo v tej smeri tudi nadaljevali, da jih bodo njihovi nasledniki posnemali in presegli, ker samo ta način je prok za nadaljnjo rast.

K njihovem visokem jubileju jim krajani iz srca čestitamo in jim želimo na njihovi poti obilo uspehov.

Erwin Wlodyga

Milan Vogel

Smrtne šege v Mežiški dolini

Mežiška dolina je zelo členovita. Vstop vanjo, še bolj pa na strma pobočja, je težak. Pravih vasi, razen večjih krajev, ni. Po vseh hribih so raztresene samotne kmetije, med katerimi je včasih razdalja tudi uro hoda, do večjega kraja pa tudi 2—3 ali celo 4 ure. Te kmetije so prepuščene same sebi, posebno pozimi, ko ponekod zapade po več metrov snega, in so odrezane od sveta.

Visoke gore na jugu, državna meja na severu, nastala s koroškim plebiscitom 10. 10. 1920, ki je ločila Mežiško dolino od Koroške, kamor organsko sodi, ter samotne kmetije visoko v gorah, so glavni vzrok, da se je marsikaj starega, »starosvetnega«, še do danes ohranilo. Največ je do nedavnega bilo materialne kulture, ki pa zadnjih nekaj let s prodorom mehanizacije hitro izginja. Marsikaj je ostalo še od socialne in duhovne kulture, predvsem šege. Teh se stari ljudje še krepko držijo, saj so tesno povezane s pomembnimi dogodki v človekovem življenju.

Moja téma so smrtne ali mrliške šege. Poskušal bom pokazati dogodke v časovnem zaporedju, kot v resnici potekajo, zato sem témo razdelil na naslednja poglavja: pričakovanje smrti, smrt, pogreb in opravila po pogrebu. V Mežiški dolini sem zbiral gradivo na terenu in ga po G. Graberjevi knjigi Volksleben in Kärnten poskušal primerjati s Koroško, ki je danes v okviru Avstrije.

PRIČAKOVANJE SMRTI

Marsikdo poskuša ugotoviti, koliko let bo še živel. Običaj, razširjen skoraj po vsej Sloveniji, je dajanje ivanščic, »kresnic«, na kresni večer na okno. Vsak družinski član dobi eno. Kateremu je zjutraj ovanela, tisti bo kmalu umrl. Prav tako napoveduje leta življenja kukavica, ko jo spomladi prvič slišiš. Kolikorkrat zakuka, toliko let boš še živel. Od živali oznanja smrt sova: »Če skovika blizu hiše, bo smrt.« Prav tako bo smrt v hiši, če poje bela kokoš kot petelin ali če pes zavija,

»tuli«. »Če pes tuli v zemljo, bo mrlič, če pa v nebo, bo ogenj.«

Na srednjem in spodnjem Koroškem oznanja smrt tudi lesni črv v tramovih. Na spodnjem Koroškem ga imenujejo »smrtna ura«, na zgornjem Koroškem pa »smrtno kladivce«. Smrt pomeni tudi, če se lastovke izogibajo domačije, če krt zrije pred hišo in če usahne drevo pred bolnikovo sobo.

Konec življenja oznani »cáhen« (n. Zeichen — znak, znamenje). To je nekakšno opozorilo domačim, včasih pa tudi bolniku. Cahnov je precej. Nekateri so splošni (slišati je, kot bi zvrnil voz desk za zid, kot bi kaj vrgel, vrata se sama odpro, škripanje kljuke na vratih, vonj po sveči), drugi pa so vezani na konkreten primer. Vogel Marjeta, pd. Ferjačica, mi je povedala, da je na predvečer bitke na Poljani (15. 5. 1945) slišala po cesti ropotanje voz. Prav tako je slišala nekega večera, da je nekdo ustrelil s puško — še tisti večer je padel v partizanih njen sin. Ista oseba mi je pripovedovala, da so na dan vernih duš bedeli pri njeni materi. Bolnica je gledala proti oknu, kjer je videla polno ljudi. Drugi niso videli nikogar. Bile so »verne duše«, ki so čakale na bolničino dušo.

Svojevtrsten primer je smrt rajne Hamunke. Vse življenje je zelo spoštovala sv. Tri kralje. Umrila je na ta dan (6. I.), sosedje pa so slišali zvonjenje Treh kraljev, ki naj bi bili prišli po pokojnično dušo. To verovanje je razširjeno tudi v Rožu. Pravijo, da tistemu, ki se na dan sv. Treh kraljev vsako leto posti, ti tri dni prej povedo, kdaj bo umrl. Enako omenja tudi Župančič v opombah k svoji pesmi Sveti Župančič (O. Župančič: Izbrane pesmi, Kondor, str. 134): »Široko po Slovenskem je razširjena vera v svete tri kralje: kdor jih časti in se jim posti od prve mladosti, temu pridejo tri dni prej naznanit njegovo smrt.«

Ko je bolnik že precej slab, ga pridejo obiskat sorodniki, znanci in sosedje. Obiskati ga mora tudi sovražnik, ker bi sicer težko umrl. Če je še pri zavesti, se z njim pogovarjajo o vsakdanjih stvareh, a pazijo, da nihče ne omeni smrti. Kadar zbolí gospodar, je treba narediti testament. Sam pokliče najboljše sosede, ki testament dobi posestvo najstarejši sin, drugi otroci pa dobijo »tál« (n. Teil-del) ali »erbíjo«, ženi pa pripada kót z vsem potrebnim. Gospodar ima vse pravice, da zapiše posestvo tistemu, komur sam hoče, ni nujno, da najstarejšemu sinu. Testament lahko gospodar še vedno popravlja in spreminja, saj je odvisno le od njegove volje, kaj in koliko bo kdo dobil. Koroški kmet pa je na zemljo tako močno navezan, da jo zelo nerad da iz rok. Znan je pregovor: »Meni luč — tebi ključ«, kar bi z drugimi besedami pomenilo: »Dobiš posestvo, ko bo meni ugasnila luč, ko umrem.« Marsikdaj se zgodi, da umre gospodar brez oporoke. Lastnica postane žena, če pa tudi nje ni več, otroci pa so še mladoletni, pooblasti občina koga, ki vodi gospodarstvo do polnoletnosti najstarejšega sina.

To je navadno sosed, ki je sam dober gospodar. Imenujejo ga »érafar«. Ima enake pravice kot gospodar. Pogosto dela tudi testament. Ima tudi besedo nad »štáhtmani« najemniki (n. Bestand — najem).

Ko bolnik umira, začno moliti. Včasih umirajoči sam opomni ljudi v sobi, naj molijo, ker bo umrl. Pogosto se zgodi, da kdo težko umre. Ljudje pravijo, da »ne more umrét«. Takega človeka nesejo na prosto in ga položijo na zemljo, nato pa ga nesejo nazaj v sobo. Ponekod pravijo, da je treba tako narediti le s tistim, ki je videl »odprto nebo«. To je pojav, ki je precej redek. Na nebu je videti nekakšen sij, vendar le za kratek čas, ker zelo hitro izgine. Kar si takrat želiš, se ti gotovo uresniči.

Polaganje mrliča na zemljo je pojav, ki je razširjen po vsej Sloveniji in tudi Evropi. Temelji na verovanju, da se duša umrlega laže loči od telesa, če je bliže zemlji.

Lahko smrt si moreš izprositi na sveti večer, ker pravijo, »kar si takrat prosiš, si izprosiš«. Smrt olajša tudi krstna sveča, ki jo dajo umirajočemu v roke. Nadomesti jo lahko sveča, blagoslovljena na Svečnico. V današnji avstrijski Koroški dajo včasih umirajočemu v roke tudi razpelo, sveča pa mora biti blagoslovljena na nekem svetem kraju ali na božji poti. Največkrat je to Marija na Zilji, Humeč, Globasnica. Takoj ko umre, mu svečo vzamejo iz rok, jo

ugasnejo in spravijo za drug primer smrti. Tako sveča prehaja od prednikov na potomce. V zgornji Ziljski dolini zvonijo z Margaretinim zvončkom pod posteljo, da vzamejo hudiču moč, okoli mrtveca pa naredijo z zvončkom tri križe. Kadar težko umira otrok, morajo priti botri, da laže umre. Včasih mu dajo tudi žlico blagoslovljene vode. V Rožu olajšajo otroku smrt s tem, da ga vzamejo v naročje.

Zelo važno je, da je človek pred smrtjo spovedan in da prejme sveto obhajilo. Kdor je umrl brez odveze, ni »osramotil« samo sebe, ampak tudi hišo, pri kateri je umrl (Prežih, Pot na klop, Samorastniki, str. 140).

Kadar je bil bolnik tako slab, da se ni mogel spovedati, so ga dali v »sveto olje«. Iz najboljšega prediva so naredili tri »tótke« — kroglice. Župnik jih je pomočil v sveto olje in pomazal bolnika po glavi. To je bilo nadomestilo za obhajilo. Otroka krsti v sili babica, ker bi ga sicer morali pokopati brez župnika in cerkvene obreda in bi bil pogubljen.

SMRT

Človek »umrè, izdihne, gré na ón svét, gón svét«. S smrtjo se v hiši veliko spremeni. Zavedajo se, da je nekdo za vedno odšel. »Prišla je njegova ura«. Verjetno prav zaradi tega, ker se je pokojnikovo življenje izteklo, ustavijo uro na steni. Obrnejo tudi zrcalo v steno, da se mrlič ne bi videl. Imenujejo ga »mrlač«. Njegovega imena se izogibajo in se pogovarjajo le še o »rájnem«. Strah, ki ga mrlič vzbuja, preganjajo z molitvijo. Zanimivo je verovanje, da te ni strah, če se mrliča dotakneš. Treba mu je zatisniti oči, da ne pokliče koga za seboj. Domači se od umirajočega poslovijo s stiskom roke in z besedami: Srečno, žena, srečno, sin...

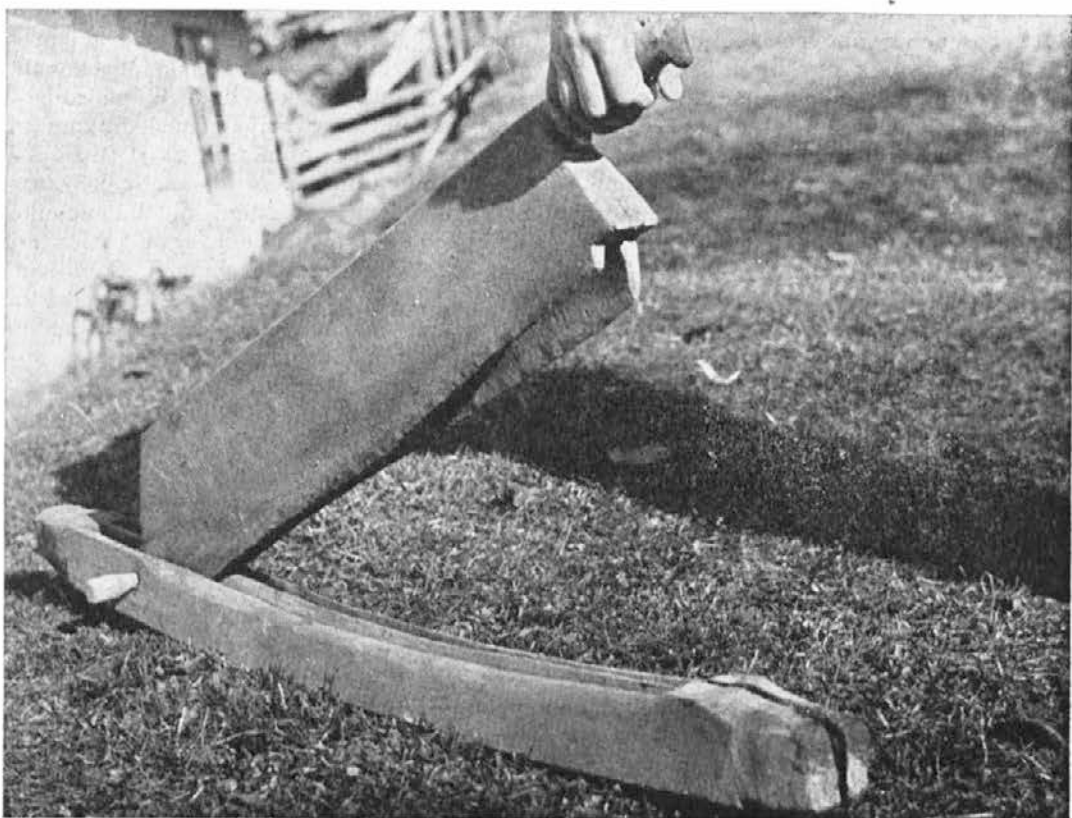
Mrliča je treba pustiti še eno uro v postelji, ker se po ljudskem verovanju še zaveda. Pravijo, da »leži v cúgu«. Nato ga

umijejo, mu porežejo nohte, moškega je treba še obriti, večkrat pa tudi ostriči. Vodo, v kateri so mrliča umili, je treba zliti na tak kraj, kjer ne bo stopil nihče čez, ker bo nesreča, bo umrl. Oblečejo mu najboljše obleko, tudi poročno, če jo še ima, otroku pa naredijo obleko iz krstnega prta — »križevnika«.

Z ženske poročne obleke, ki jo oblečejo umrli, morajo sneti nakit. Ponekod položijo fantom in dekletom na glavo venec. V Rožu, Laboški dolini in še kje naredijo za otroke in mlade ljudi smrtno krono iz papirja, zlate pene in umetnih rož. Ponekod naredijo smrtni venec — (n. Totenkranzl) iz svežih rož. V Rožu in Ziljski dolini si ženske že same pripravijo mrtvaško obleko, pogosto pa tudi temno ruto, ki ji jo zavežejo nazaj.

Omenim naj še verovanje, da se mora s cunjjo, v katero so obrisali mrliča, obrisati fant, ki gre na nabor — »štélngo« (n. zur Stellung gehen), da ne bo »odštélan«. Prav tako je zanimivo verovanje, da nosečnica ne sme videti mrliča, ker bo otrok vedno bled, sonce pa se ga ne bo prijelo. Oboje verovanj je posledica mišljenja, da pride bledica z mrliča na otroka oziroma na narnika, bled človek pa vzbuja vtis, da je bolan. V Dravski dolini bo doživel sin srečo in blagoslov, če ima pogum, da obleče srajco, v kateri je umrl oče, ne da bi bila prej oprana. Kdor pa poljubi truplo na parah, se mu ni treba v življenju ničesar več bati.

Ko je mrlič umit in oblečen, ga je treba dati na mrtvaški oder — »páre« (n. Totenbahre), »napparati«. Ker domači z mrličem ne smejo ali pa nimajo radi opravka, ga naparajo sosedje, ki so ob smrti že v hiši, sicer pa jih pokličejo. »Pare« naredijo najpogosteje kar na postelji tako, da na »špampet« (n. Spannbett) položijo deske, nanje pa dajo slamarico — »strózak« (n. Strohsack). Če imajo pri hiši več desk, zbičejo mrtvaški oder iz njih. V skrajnem pri-

Trlica

Foto: Broman

meru položijo mrliča na dva stola ali pa dajo v kotu desko z enega konca klopi na drugega in tam pripravijo pare. Truplo položijo tako, da je obrnjeno z nogami proti vratom, v Podjuni pa, če je le mogoče, tako da gleda proti sončnemu zahodu. V nekaterih krajih so imeli skupne pare. Po vsaki uporabi so jih skrbno umili, naslonili na dobro rodeče drevo in jih izpostavili vsakemu vremenu, nato pa spravili na podstrešju.

Slamarico ali deske prekrijejo z mrtvaškim prtom. So štirje, in sicer trije veliki in majhen. Narejeni so iz najboljšega domačega platna, danes pa so kupljeni. Imajo jih le pri nekaterih hišah in si jih drugi tam sposojajo. Z dvema velikima prtoma prekrijejo slamarico ali deske, tako da se na sredini stikata, s tretjim, večjim, pokrijejo mrliča, z majhnim prtom pa polico pred parami, na katero postavijo razpelo, sveče ter posodo z blagoslovljeno vodo. Vrhnji prt je okrašen z vezeninami, pogosto pripno nanj tudi vejice jelke ali »pušpana«. Na tako pripravljene pare položijo mrliča. Roke mu sklenejo na prsni in dajo vanje molek — »patnošter« (lat. pater noster). Ob nogah mu postavijo dve sveči in svetilko, bogatejšemu pa dve tudi pri glavi. Pare morajo biti postavljene tako, da mrlič gleda proti vratom. Paziti je treba, da ne leži pod hišnim tramom, ker bi postal tako dolg, kot je tram.

V mnogih krajih avstrijske Koroške dajo umrlemu pod glavo doma narejeno nit. Od čela jo vlečejo prek vsega telesa do nog. Pritrdijo jo na čelu, rokah in nogah, da »mrlič ne bi več rasel«. Verjetno hočejo s tem mrtvemu onemogočiti premikanje.

Mrliča, posebno debele in bolehe ljudi, rado napne — »napihne« in začne smrdeti. Po ljudskem mišljenju ga napihne preprih, zato pazijo, da so okna zaprta. Da ne bi smrdel, zalijejo mrliču žlico žganja, če pa se smrad še kljub temu širi, dajo pod pare vedro mrzle vode, da vsrka smrad. Tudi to vodo je treba zlit na zapuščen kraj.

O smrti je treba obvestiti sosese. To je storil poseben »vabovec«, ki je ljudi tudi vabil na pogreb, ker so prišli samo povabljeni. Vabovec je bil starejši človek, ki je pozneje pri mrliču bedel in ga »vahtal«. Pri moškem je bil moški, pri ženski pa ženska. Daljni okolici oznanijo smrt zvonovi. Ko jih ljudje slišijo, se ustavljajo pri delu in pravijo: »Odzvana, kdo je le umrl?« Po zvonovih ugotovijo, ali je umrl moški ali ženska, bogat ali reven. Moškemu zvonijo spredaj z velikim, ženski pa s srednjim zvonom. Bogatim zvonijo večkrat in bolj dolgo kot revnim. Otroku zvonijo le, če je krščen, marsikje pa sploh ne, ker verujejo, da gre otrokova duša takoj v nebesa. Prav tako ne zvonijo samomorilcem, saj je bil samomor še pred kratkim nezaslišen nasilen poseg v potek usode in prinaša storilcu in kraju dejanja nesrečo. Samomorilec je bil pokopan zunaj pokopališča ali pa na njegovem neblagoslovljenem delu.

Zvonjenje je treba naročiti in plačati. Naroči ga navadno kdo od domačih, večkrat pa pošljejo otroka. Zvonijo trikrat na dan, in sicer zjutraj, pred dvanajsto uro dopoldne in zvečer pred avemarijo. Ko zvonijo prvič, zanesejo slamo iz pokojnikove postelje na njivo in jo zažgejo. Kamor potegne dim, tam bodo imeli prvi mr-

liča. Pogosto je to tudi prvo opozorilo sosedom.

Novica o smrti se med ljudmi zelo hitro razširi. Starejši, ki imajo čas, gredo kropit mrliča že podnevi. Mlajši podnevi ne utegnejo in gredo zvečer. Ker ostanejo dolgo v noč, pravijo, da gredo »bódet«. Največkrat jih gre več od ene hiše, pogosto pa tudi od več hiš skupaj. Če je hiša z mrličem blizu meje s sosedom, začno moliti že na meji, sicer pa takrat, ko zagledajo hišo. Ko pridejo v sobo, kjer imajo mrliča napanega, ne smejo voščiti »dober dan« ali »dober večer«, ker bi mrlič vstal s par in rekel: »Če je dober, pa pridi ti namesto mene na pare.« Tudi iz hiše gredo brez pozdrava. V Koprivni je navada, da rečejo domačim »žaljeni«. Potem vzamejo v blagoslovljeno vodo namočeno vejico jelke ali pušpana, poskropijo mrliča in začno moliti. Danes dajo že večkrat sol namesto blagoslovljene vode. Po G. Graberju naj bi vedno zelena vejica predstavljala, v nasprotju s smrtjo, drevo življenja, ki ščiti pred zlom in smrtjo.

Večkrat se zgodi, da se v hiši nabere veliko ljudi. Kdor pride pozneje, mora počakati, da drugi zmoliijo do konca, nato šele lahko začne on. Molijo rožni venec. Eden moli »sprédaj«, drugi za njim. Marsikdo pridruži še molitve »za vse pri tej hiši pomrle, za verne duše v vicah« itd., tako da se ena molitev vleče tudi uro in več. Ker se je medtem nabralo že več ljudi, ki čakajo, da bodo sami molili, trajajo molitve več ur skupaj in se razni pijančki, ki so pri bedenju samo zaradi kruha in pijače, ki sta vedno pri roki, hitro zgubijo. Ko odmoli zadnji molilec svojo molitev, ponudi »vahtar« mošt in kruh, ki se ju ne sme nihče braniti, saj vahtar pogosto ponavlja: »Le vrežite kruh, da se bosta na onem svetu poznala.« Pogosto ponudijo tudi kavo.

Ob moštu, ki se mu večkrat pridruži še žganje, se ljudem jezik razveže. Molijo ne več, saj tako pozno nihče ne pride, zato izkoristijo čas za zabavo. Pogosto si pripovedujejo »stórije«, se pogovarjajo o pokojniku in ga, seveda, hvalijo, saj pravi pregovor: »Če hočeš, da te bodo obrekovali, se poroči, da te bodo hvalili, pa umri.« Starejši ljudje govorijo z naslednikom in mu dajejo nasvete, mladih pa ti resni pogovori ne zanimajo, zato si poiščejo zabavo. Poleg storiij si zastavljajo tudi uganke in bijejo »rihtarja«. To je igra, pri kateri nekemu zatisnejo oči, navadno s klobukom, ki ga nekdo drži med nogami, drugi pa ga tepejo po zadnjici. Če ugotovi, kdo ga je udaril, je prost, sicer mora držati tako dolgo, da ugane pravega.

Največkrat se ljudje zabavajo s petjem. Včasih so peli zelo veliko pesmi, med katerimi so bile nekatere celo z ljubezensko vsebino. Največ so pripovedovale o duši, ki je romala na oni svet, o mrtvecu, ki je »nazaj hodil«, o slovesu rajnega od domačih in o svetnikih. Med njimi so danes še najbolj žive: Marija z Ogrskega gre, Mi smo čuli govoriti, Jamljem od očeta slovo, Gozdič je že zelen, peli pa so tudi rožni venec. Pesem Jamljem od očeta slovo je zanimiva še zato, ker govori o običaju, da se je kdo v imenu mrtvega poslovil od domačih. Besedilo se spreminja s tem, kdo je umrl. Kadar je bil to gospodar, je bilo sledeče:

Jamljem od žene slovo,
noč ne žalujte,
na Boga vzdihujete,
Marija vas troštava bo.

Jamljem od sina slovo,
noč ne žalujte,
na Boga vzdihujete,
Marija vas troštava bo.

Jamljem od čire slovo,
noč ne žalujte,
na Boga vzdihujete,
Marija vas troštava bo.

Sledi slovo od vseh otrok, sorodnikov in še sosedov. Poznana je tudi pesem Na grobu enega prijatelja, ki jo je zapisal Primož Košat, uglasbil Luka Kramolc, objavljena pa je v Kramolc-Tomc: Slovenska pesmarica II, Celje 1964, str. 162.

Zahvalim vas, prijatli,
vi znanci noj sosedje,
da ste mene pospremili
tu sem k tej črni zemlji,
v katero bom jaz pokopan,
glih kakor na postelj djan.
Kadar prišel bo sodni dan,
se bomo pa spet videli.

Zdaj pa vzamem od vas slovo,
noj prosim vas pohlevno,
Al' sem vam bil v pohujšanje,
kar sem storil v življenju,
iz srca mi odpustite,
kakor sem vam jaz odpustil,
noj vi pa burno živite,
da vam bo Bog odpustil.

Pesem, ki mi jo je povedala Vogel Marjeta, pd. Ferjačica, je naslednja, a ni popolna:

Pesmico zapeti čem,
kam je naša volja
in odpreti vsem ljudem
vrte jim pokoja.
Le-ta vrt vsem odprt bo po smrt'.

Kol'ko jih že vnjem leži,
da nismo jih poznali,
kol'k smo znanec spremljali
in jih tudi pokopali.
Tudi mi bomo vsi za njimi šli.

Vse bogastvo in blago
drugim bo ostalo
in naše truplo v grobu bo ležalo.
Črviči glodali bojo kosti.
?

Tam ni bahanja ne časti,
pravde in prepria.
Gospod pri kmetu tam leži,
nihče si ne zbira.
Tuj bahač ni drugač' ko berač.

Pri mladen'ču, deklici
stari tam ležijo,
zravn' nedolžnih otročičev
kruljevi ležijo.
?

Oh, da bi le na trobentni glas
vsi veseli vstali
in na sodni dan
na desno stran bili odbrani.
Tisti glas vsaki čas kliče nas.

Ritem pesmi precej spominja na ritem Prešernove Zdravljice, zato je verjetno delo nekega koroškega bukovnika.

Ob petju so se ljudje tako razživali, da so marsikdaj pozabili, da imajo v hiši mrliča, in so peli tudi pesmi s posvetno vsebino. Precej jih je bilo priložnostnih, npr. ljubezen med določenim fantom in dekletom, ki se je tragično končala, smrt mladega človeka ali nesreča pri delu. Te bi se verjetno pozabile. Ker pa so jih peli tudi pri mrliču, so dobile širši pomen. Iz dolo-

čenege kraja so jih prenesli v sosednjega in jih rešili pozabe.

Po naših hribih še danes ob mrliču precej pojo. Pesem spremlja človeka tudi v grob, saj marsikdaj pojo na pokopališču cerkveni pevci. Tako je pesem človekova spremljevalka od prvih uspavank ob zibelki in otroških pesmi ob igri, prek veselih svatovskih in pivskih pesmi tudi ob njegovem najbolj žalostnem trenutku — smrti.

Nad veselo družbo pri bedenju bedi »vahtar«, ki mora skrbeti še za nekatere druge stvari. Paziti mora, da sveče ne ugasnejo in da enakomerno gorijo, zato mora od časa do časa stenj prirezati s škarjami. Prav tako mora paziti, da mrlič ne ostane nikoli sam, ker »bi ušel«. Mrtvecu, osti zija, zaveže vahtar ruto pod brado, sicer »bi bil kmalu drug«. Marsikje prinesejo ob polnoči v sobo jedi za bedeče, kajti »kjer kdo leži na zemlji, se ne sme spati«.

Omenim naj še nekaj ljudskih mišljenj, ki se jih še trdo držijo. Kadar umre čebelar, morajo potrkati po čebeljih panjih in čebele opozoriti, da dobijo novega gospodarja. Če tega ne bi naredili, bi čebele »umrle«. Zanimivo je, da je čebela edina »umrla«, ki umre in ne pogine. Prav tako se držijo navade, da se s sveče na parah ne sme ničesar prižgati, ker se tistega »prime«, bo kmalu umrl.

V Podjuni in Rožu zbudijo ob gospodarjevi smrti sosed živino v vsch hlevih, jo priveže in krmijo, da ostane budna. Tudi v okolici Trga (Feldkirchen) zbudijo ob gospodarjevi smrti čebele in pri tem kričijo: »Čebele, pokonci! Oče (mati) je umrl(a)«. Pomagajte in dolgo hvalite. Kadar umre gospodinja, zbudijo ponekod vso drobnico in kokoši in jo nakrmijo, sicer bi poginila. Tudi miši imajo po verovanju nekaterih nemoč, da opozorijo na smrt. Kadar so nemirne in cvilijo, bo pri hiši gotovo kdo umrl. Nekateri celo trdijo, da gredo z mrličem tudi miši iz hiše.

Pokojniku prinašajo sorodniki in sosedje vence in cvetje na zadnjo pot. Do II. sv. vojne in še nekaj let po njej so vence pletli doma. Danes jih kupujejo pri vrtnarju. Domači venci — »krinci« (n. Totenkranz) so bili narejeni iz vejic jelke, spletene okrog v krog zavite leskove palice. Starim ljudem so vpletli črne, mladim pa bele papirnat rože. Večkrat so bile rože sveže. Uporabili so domače cvetje, zato je bilo zelo različno. Trakove z napisi so delali le najspretnejši izdelovalci.

Po »polnočnem obedu« so kleče molili rožni venec, litanije in vigilije. Nato so sobo zapustili. Mrliški prt so nekoliko pribzdignili, vrgli kratek pogled na mrliča in ga poškopili z blagoslovljeno vodo. Sveče so ugasnili, gorel je le lampijonček. Ostanek noči je pri mrliču samo vahtar, ki zjutraj zbudil domače. Enako poteka tudi druga noč.

Dokler je mrlič v hiši, opravljajo le najnujnejša dela, največkrat samo kuhajo in krmijo živino.

Mrliča pustijo ležati dva dni. V tem času ga obiskujejo tudi ljudje iz oddaljenejših krajev, nekateri celo večkrat. Vahtar se vsakemu zahvali in ga prosi, naj pride na pogreb. Mrliškega lista do nedavnega na deželi niso poznali, danes pa pride na dom »totenpišáver« — mrliški oglednik.

POGREB

Mrtvec leži na parah 48 ur. V vsem tem času se pripravljajo na pogreb. Če umre gospodar ali gospodinja, spečejo »pogačo« in skuhamo svinjsko meso. To ponudijo vsakomur, kdor pride na dom. Tudi ob pogrebu nimajo domači opravka z mrličem. Vsa dela prevzamejo pogrebci. To so navadno sosedje, s katerimi niso v sorodu.

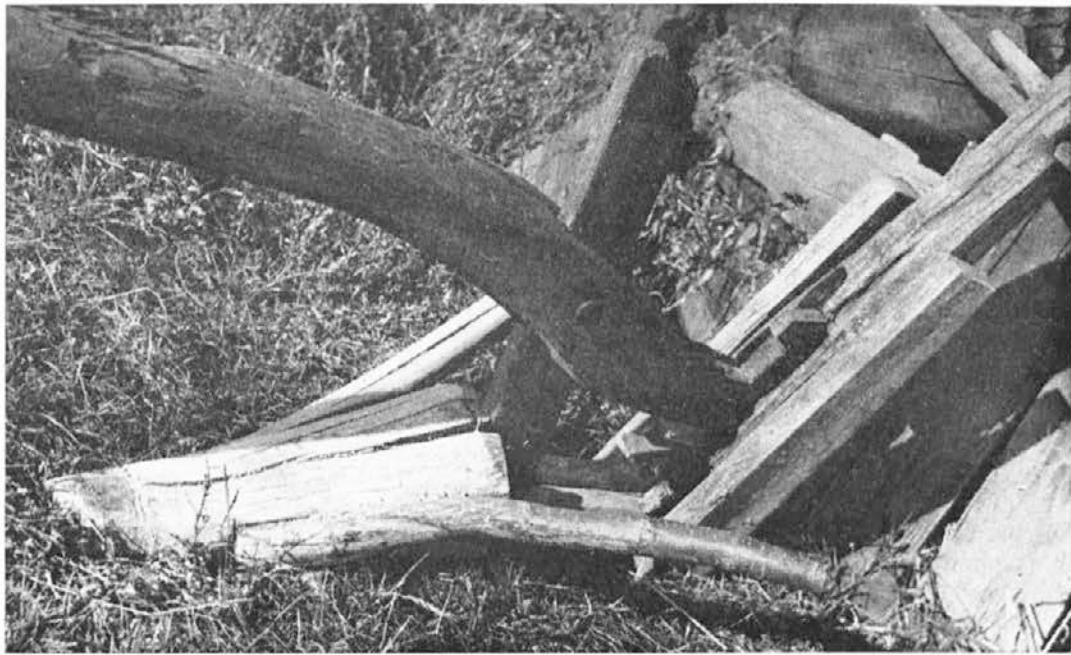
Se v petdesetih letih so krsto izdelali doma iz grobega smrekovega lesa, le bogatejši so imeli krsto iz hrastovine. Zadnja leta jo kupijo pri obrtniku. Marsikje so morale biti zabite samo z macesnovimi žebli. Bile so nepobarvane, nanje so naredili samo križ s črno barvo. Danes so krste odraslih črne, otroške pa modre ali bele. Do okrog 1955. leta so grob izkopali pogrebci in ga tudi zasuli. Danes opravi to delo grobar. Pogreb je bil navadno dopoldne, ker ljudje menijo, da pokojnik laže preživi prve ure na onem svetu podnevi kot ponoči.

Ljudi, ki se naberejo na domu, je treba pogostiti s prigrizkom — mrliškim zajtrkom. Največkrat sestoji iz kave, kruha, pogače in svinjskega mesa, dajo pa tudi mošt in žganje. Ponekod jedi ne smejo biti iz hiše umrlega, ampak jih dajo sosedje.

Praden položijo mrliča v krsto, jo je treba pripraviti. Na dno natrosijo oblance, nato krsto in pokrov blagoslovijo z blagoslovljeno vodo in pokadijo z blagoslovljenim lesom cvetnonedeljske butare. S tem preprečijo zlim duhovom vsako moč nad mrtvim. Domači se od pokojnika poslovijo, nato pa ga pogrebci položijo v krsto. Molek, ki ga je imel v rokah, morajo pretrgati, da ne bo »kar naprej molil«. Pretrgajo tudi nit, s katero je bil prevezan. Pogosto dajo v krsto fotografijo ali svete podobe, ponekod tudi tri križce iz lesa cvetnonedeljske butare, v Trgu pa v ruto zavite jedi. Verjetno je to ostanek darovanja mrtvem raznih stvari, ki bi jih utegnil na onem svetu potrebovati ali pa so mu bile posebno drage. V Ziljski dolini dajo mrliču celo zemljo domačega grunta v krsto. Ko dajajo mrliča v krsto, molijo, vsak ga pokriža in poškopri z blagoslovljeno vodo in se s tem od njega poslovijo. Dekletu, ki je oblečena v belo obleko, dajo

na glavo venec. Mrliča pokrijejo z mrliškim prtom, s katerim je bil pokrit že na parah. Danes je to pogosto črn »šlar«, še pred desetimi do petnajstimi leti pa je bil bel. Pri otrocih in mladih ljudeh je še danes vedno bel.

Pogrebci krsto zabijejo. V Rožu drži eden izmed sosedov nad krsto skodelo z moko, maslom, soljo, jajci in podobnim. S tem pogostijo po pogrebu berače. V Podjuni in v Ziljski dolini pošljejo iz hiše umrlega v gostilno, ki je najbližja pokopališču, moko, mast in kruh za siromake. Tudi v dolini Gline dobijo berači v pokojnikovi hiši precejšnjo miloščino, da bi se v hiši ohranilo dobro gospodarstvo. Nad krsto so ponekod podržali mrtvaški prt, ki so ga nato raztrgali in dali revežem, včasih pa ga dobi župnik ali cerkvenik. Imenovali so ga »m(e)rla ali merla(k)«. Skozi vrata odnesejo krsto tako, da ima mrlič noge spredaj, ker bi sicer pokojnik »nazaj hodil«. Na pragu sobe naredijo s krsto tri križe, kar ponovijo še na hišnem pragu. Nekdo govori: »Mir pri hiši, mir pri hiši.« Tudi v Ziljski dolini naredijo tri križe na pragu sobe, hiše in na meji s sosedom ter govori: »Hvaljen bodi Jezus Kristus. Sem ne pridi več.« To je obrambno dejanje, s katerim hočejo doseči, da se duša umrlega ne bi več vračala. Po Samterju krotijo s tem hišne duhove, ki imajo svoj sedež pod hišnim pragom, da mrtvecu ne bi mogli škodovati. Ko krsto prenesejo čez prag, jo polože na tla, saj je marsikje navada, da se kdo od mrtvega poslovi. V Laboški dolini je nekdo, navadno je bil to sosed, prosil otroke, ženo in sosedje odpuščanja v imenu mrtvega že ob odprtju krsti. Pokojnemu se je zahvalil za vsa dobra dela, ki jih je naredil, zbrane pa prosil, naj molijo zanj. V Podgori pri Ravnah na Koroškem je to skoraj vedno opravila Flora Kotnik, p. d. Lubasna. Govora si ni nikoli zapisala. V mislih si sestavi točke, katerih se vedno drži. Povedala mi je, da mora imeti govor »uvod«, »sredino« in »zaključek«. Je tako navezana na konkreten primer, da mi govora ni mogla povedati. Pravi, da moraš imeti mrliča pred seboj, poznati njegovo življenje in delo, da o njem lahko govoriš. Nekaj glavnih misli pa sem vendarle zve-

Ralo s Strojne

Foto: Broman

del. Najprej je nagovor: »Dragi sorodniki, dragi pogrebci.« »V uvod moraš vplesti nekaj narave.« Nagovor prikroji letnemu času. Če je jesen, pove, da kot se narava poslavlja, izumira, se poslavljajo tudi rajni. Vse življenje se človek peha za vsakdanji kruh, nazadnje pa mu ostane samo »hišica iz šestih desk«.

V »sredini« opiše pokojnikovo življenjsko pot in označi njegove posebne zasluge. Če je bil kmet in dober gospodar, poudari, da je ljubil svojo slovensko zemljo. V imenu mrtvega se zahvali vsem domačim za trud in skrbi, ki so jih imeli z njim, daje nauke in nasvete ter opozarja, naj živijo mirno in složno. V »zaključku« izreče vsem domačim sožalje, pokojniku pa želi lahko zemljo. Ta govor pred hišo je predvsem slovo od domačih, od družinskega življenja, ki je s tem razbito, ter od okolja, narave in zemlje, na kateri je pokojnik vse življenje delal.

Še pred drugo svetovno vojno so mrlične nosili. Če je umrlo dekle, so jo nosila belo oblečena dekleta, ki so morala biti nedolžna. Otroka do enega leta starosti so nosili botri, pozneje pa fante fantje, dekleta pa dekleta. Iz Tople in Koprivne so nekoč pokopavali v Globasnico. Pot je zelo dolga in je pogreb trajal tudi do tri dni. Prenočili so pri kakšni hiši. Ko so počivali, so včasih baje igrali tudi karte. Od okrog 50. leta naprej krsto vozijo s konji. Če je mrlič v dolini, ga peljejo z mrliškim vozom, »tötenbógnom« (n. Totenwagen), če je v hribu, pa z navadnim lojtrskim vozom. Včasih ga v dolini preloži na mrtvaški voz, večkrat ne. Na krsto položijo vence. Kadar je teh veliko, jih morajo peljati s posebnim vozom. Ponekod mora biti vprežna živina od najbolj oddaljenega sosedu.

Ko je to opravljeno, se uredi sprevod. Na čelu sta nosilec križa in tisti, ki »sveti« z »lahterno« (n. Laterne). To je štirioglasta svetilka s steklenimi stenami, v katero postavijo svečo, ki so jo prižgali s svečo na mrtvaškem odru. Za križem, na katerega privežejo manjši venec, se postavijo možje po parih. Za njimi so pogrebci s krsto, sledi pa župnik z ministrantom. Župnik pride na dom le, če sorodniki to zahtevajo, sicer se pogrebu pridruži med potjo. Za njim gredo sorodniki, na koncu pa so ženske in otroci. Vsak dobi svečo. Kupijo jih sorodniki in domači. Prižgejo jih s svečo na parah. Če jim med potjo ugasne, jo prižgo šele na pokopališču ali v cerkvi.

Pri pogrebu otroka je ponekod na čelu sprevoda deček ali deklica, sledijo dečki in možje, nato pa krsta, župnik, sorodniki in na koncu ženske. Pri odraslih ljudeh vodi sprevod odrasel človek. V Rožu se je moral na krsto, kadar so jo vozili, vnesti deček, ker bi se sicer nanjo vsedel hudič in konji ne bi mogli speljati. Nekdo, ki pogreb vodi, začne moliti in sprevod se premakne. Tudi sedaj je treba paziti na več stvari. Sprevod ne sme po bližnjici, ker bi pokojnik hodil nazaj, ne smejo se ozirati, ker bo kmalu drug mrlič pri hiši. Isto pomeni, če se sprevod pretrga.

Še pred nekaj leti so pokopavali z »mašo«, kar pomeni, da so mrliča nesli najprej v cerkev, kjer je župnik bral mašo. Danes je pogosto maša po pogrebu. Mrliča nesejo v cerkev na »tráгах« (n. Trage) tako, da gleda proti oltarju. Svetilko mu postavijo

ob glavo, križ pa pustijo pred cerkvijo. Pogrebci posedejo v prvo vrsto, sorodniki pa so vsi na eni strani in ni važno, ali so na moški ali na ženski.

Po maši nesejo krsto na pokopališče in spet tako, da gleda pokojni proti cerkvi. Enako je pokopan. Včasih so pokopavali po vrsti. Danes lahko sorodniki grob izberejo. Marsikatera družina ima grob kupljen. Zanj plačajo okrog 1000 din na leto. Za starši ga prevzame sin, da se ohrani ime. Grob prekopljejo po sedmih letih. Če kdo od družine umre prej, ga položijo na krsto, ki leži v grobu. Kost in lobanj, ki jih pri prekopavanju izkopljejo, niso nikoli umivali, ampak jih položijo nazaj v grob in pokrijejo s prstjo.

Krsto položijo pred jamo. Župnik blagoslovi jamo in opravi cerkveni pokop. Ima nagovor, ki ga je treba naročiti in povedati pokojnikovo življenjsko pot. Ko je cerkveni pokop končan, se kdo od pokojnika poslovi. V okolici Kotelja, Raven in Dobrija se je od več kot stotih sosedov, znancev in prijateljev poslovil Beno Kotnik, p. d. Lubas s Podgore. Sedaj je tudi že sam pokojni. Z ženo sta imela nekako deljeno delo. Ona se je poslovila v imenu pokojnega od domačih, družinskega življenja in narave, okolja, on pa od pokojnega na pokopališču. Veliko govorov si je zapisal in jih hrani njegov sin. Staro, nenapisano pravilo je, da je treba o pokojniku lepo in spoštljivo govoriti, česar se je Lubas tudi držal. Najprej je orisal pokojnikovo življenjsko pot, povedal, da je bil dober gospodar, da se je boril za našo slovensko zemljo, predvsem pa je bil dober vaščan in sosed. Govor je navadno končal z besedami »slava mu« ali »naj ti bo lahka domača zemlja«, izrekel družini sožalje in obljubil vsestransko pomoč. Pogosto je govoril tudi Rok Gorenšek. Kot primer naj navedem poslovljeni govor, ki ga je imel B. Kotnik ob grobu Prežihovega brata Avgusta Kuharja, prvega urednika glasila ravnenskih železarjev, Koroškega fužinarja.

»V imenu Hotuljcev se poslavljam od Kuhar Gustlna, zadnjega družinskega člana in sina Prežihove bajte.

Med okupacijo je zatisnil svoje trudne oči oče »Prežihov bajtlar«. Nekaj časa nato je okupator na domu ustrelil sina Anzana. Par let po osvoboditvi je umrla Prežihova mati. Za njo je šel Voranc, ki je mater iskreno ljubil. V tujini je umrl sin Lojz in zadnjega družinskega člana Prežihove bajte, Kuhar Gustlna, pokopujemo danes. Po rodu gor(janc), po rodu dol(inar), tako pravijo naši ljudje.

Zavoljo njegove starosti bi lahko še dolgo živel. Bolezen ga je zalezovala še iz študentovskih let in je sedaj bila vzrok njegove prerane smrti.

Kakor vsi Kuharji, tako je bil tudi Gustl navezan na svoj domači kraj. Kot urednik Fužinarja je to tolikokrat dal spoznati. Če je le mogel, je Fužinarja okrasil s sliko Kotelja ali naše Gore. V svojem prostem času je rad obiskoval domače kmete, vendar v zadnjem času vedno redkeje. Posebno k tistim je rad zahajal, kjer je vedel, da je še nekaj lesnikovca v kleti. Tega si je rad privoščil nekaj grč. V Fužinarju je rad kritiziral tiste oštirje, ki so slabo burlo prodajali za drag denar. Zelo pogosto je v Fužinarju prikazoval tabele, kako hitro se

ljudje po svetu razmnožujejo. To pa menda zato, ker sam ni imel potomcev. Kljub temu pa nam je zapustil mnogo spominov, pa tudi mnogo lepih in čednih lastnosti, zato bo spomin nanj ostal živ med nami.

Gustl, odpočij se v domači zemlji, kjer že trohniijo zemeljski ostanki tvojih najdražjih in tvojih že umrlih krajanov. Slava tvojemu spominu!»

Kotlje, 19. oktobra 1964.

Po nagovoru povabi sorodnike, pogrebce in sosede na sedmino. Župnik še enkrat blagoslovi krsto, nato molijo. Z besedami: »Zavedaj se, da si prah in da se v prah povrneš«, vrže župnik pest prsti na krsto. Enako storijo vsi udeleženci pogreba. To je stara navada, ki pomeni nekakšno poslovljeno dejanje, zadnji stik z umrlim, zadnji pozdrav, saj pravijo, da mu »mečejo v spomin«.

Do okrog leta 1955 so krsto zagrebli pogrebci že ob prisotnosti sorodnikov. Danes jo zasuje grobar, in sicer takoj, ker ne sme ostati čez noč nezasuta. Na grob položijo sveče in cvetje. S tem je pogreb končan.

Ko mrliča odnesejo iz hiše, ostane v njej samo vahtar. Ima polne roke dela. Najprej pokadi z blagoslovljenim lesom in pokropi z blagoslovljeno vodo za mrličem. Podre pare in jih zažge, nato pa pomije vse stole, mize in klopi, nazadnje še pod. To je očiščevalno dejanje. Svečo s par postavi skupaj z »lájhtarjem« — svečnikom — v kot in jo pusti goreti še vso noč. Če je sedmina doma, pripravi mize in stole, ženska pa tudi skuha.

V Ziljski dolini dajo v sobi, v kateri je pokojnik ležal, na mizo hleb kruha. V spodnji Koroški kruh razrežejo, poleg pa postavijo vrč mošta.

OPRAVILA PO POGREBU

SEDMINA. Nekoč je bila samo za gospodarjem in gospodinjo, danes pa je za vsemi. Je še isti dan doma ali v gostilni. Povabijo vse sorodnike, pogrebce, sosede, župnika in pevce, če so na pogrebu peli. Kadar je sedmina doma, dajo na mizo svečo, ki je gorela na parah, in razpelo. Pri mizi pustijo prazen prostor za pokojnika ter mu nalijejo kozarec pijače. Najpogostejša jed je bila kislá juha. Danes so sedmine bogatejše. Najprej postrežejo z govejo juho, za njo pa z mesom, hrenom, krompirjem in solato. Vedno je na mizi tudi »pogača«. Pili so mošt, zadnja leta pa že povsod vino. Pred jedjo morajo moliti stoje. Navadno molijo Očenaš in sicer enega za rajnega, za verne duše v vica, za vse pri hiši umrle, itd. Če je sedmina doma, grejo v mraku molit na polje. Pogosto zapiše gospodar v testament, kakšna mora biti sedmina. Določi tudi jedi in pijače. Če si pokojnik ni prihranil denarja, mora sedmino plačati naslednik. Po jedi spet molijo, nato pa se razidejo. Pogosto se držijo navade, da mora prvo noč spat v hiši, kjer so imeli mrliča, tujec. Verjetno zato, ker je domače manj strah, če je kdo z njimi.

Tudi na zgornje Koroškem so imeli obilne sedmine, vendar so danes že precej redke. Marsikje so hrano prinesli sosede, ostanke pa so odnesli s seboj. V protestantskih občinah, kjer niso imeli dušnih pastirjev, je bil vodja sedmine eden izmed sosedov, ki je bil hkrati tudi predmolilec. Na koncu sedmine se je v pokojnikovem ime-

nu zahvalil za izkazano spoštovanje in skrb. Pogosto so prinesli takrat na mizo krofe, zato so ti govorniki dobili ime »krofovski pridigarji«. Nagovor na sedmini so imeli tudi v Laboški dolini.

Življenje v hiši se počasi ureja. Umrlo gospodinjstvo ali gospodarja nadomesti nekdo drug. Če so ostali otroci brez gospodinjstva in doma nima kdo nadomestiti, poišče gospodar starejšo žensko in jo vzame za gospodinjstvo. Če je še mlad, si kmalu poišče nevesto in se poroči, vendar ne pred letom dni, ker žalujejo. Otroci žalujejo za starši eno leto, prav toliko tudi starši za otroki. Nosijo žalno obleko. Danes je črna, nekoč pa je verjetno bila bela. To dokazuje bela obleka deklet, ki nosijo krsto umrlega dekleta. Dokaz so verjetno tudi mrliški prti, ki so še danes beli, čeprav je mrlič že večkrat pokrit s črnim »šlarom«. Ves čas žalovanja ne hodijo na veselice — »gáude« in ne plešejo.

Osem dni po pogrebu je maša za rajnim. Prav tako je maša ob obletnici smrti. To je ostanek osemdnevnic oziroma obletnice. Ob obletnici spečejo hlebčke kruha, ki jih po maši delijo beračem pred cerkvijo, da bi molili za »vse pri hiši umrle« (Prežih, Jamnica). Drugi podatki kažejo, da so kruh delili na dan vernih duš (2. XI.). Danes se je to ohranilo v tem, da še marsikje dajo je to ohranilo na dan mrtvih na mizo kruh in vodo za verne duše.

Mašo ob osemdnevnicu imenujejo v srednji in spodnji Koroški »karmina«. Graber trdi, da izraz izvira delno iz staronemškega kara-skrb, bolečina, tožba, in mina-spomn, popoln spomin. Iz teh izrazov naj bi nastale besede sedmina, osmina, kar pomeni spomin sedmega oziroma osmega dne po smrti. Vendar ta razlaga ni pravilna, ker beseda karmina izvira iz latinske carmen, carminis in pomeni pesem, pesnitev, spev. Ker so ob osemdnevnicu peli, je dan dobil ime karmina. Tu in tam na deželi se je ohranila še obletnica, n. »Jahrtag«, na kateri so zmolili mašo za dušo pokojnega in obdarovali siromake s kruhom. Umrlih se pogosto spomnijo tudi med letom. Marsikje vržejo ob sobotah drobtinice kruha iz miznice v peč, da bi se verne duše nasitile. Z enakim namenom mečejo v peč tudi kose testa, kadar pečejo kruh, in ostanke jedi. V cerkvi poškopijo nekaj kapljic blagoslovljene vode na tla, da bi vernim dušam pomagali iz vic.

Kdor ni umrl čiste vesti, se je po ljudskem verovanju vračal, »nazaj hodil«. Pravili so, da »straši«. V takem primeru so poklicali župnika, da je blagoslovil hišo, ali pa t. im. »zagovornice«, ki so »dov pomódlile« na neki kamen. Tega si imel doma in pokojnik ni imel več moči.

V letu dni, navadno za dan mrtvih, »Vse svete«, postavijo pokojniku križ. Do nedavnega so bili leseni, le nekateri »boljši ljudje« so imeli kamnite. Danes so leseni križi že precej redki. Napisi na spomenikih so zelo preprosti. Največkrat je samo priimek in ime umrlega oziroma cele družine, ter datum rojstva in smrti. Zelo pogost je tudi napis »počivaj v miru«.

Na dan vernih duš imajo mrtvi pravi praznik. Tu se skriva pod tenko prevleko krščanstva stari poganski praznik prehoda jeseni v zimo. Dan vernih duš je uvedel opat Odilo van Glunk. To je dan, ko se

duše umrlih vračajo v svoje domove, da bi se ob ognju pogrele.

Na dan mrtvih so grobovi okrašeni s cvetjem in svečami. Popoldne ima župnik na pokopališču cerkveni obred. Kdor si ne more kupiti sveče, da na grob petrolejko ali izdolbe repo, jo napolni z oljem, kot stenj pa uporabi trsko.

Razširjeno je verovanje, da na dan vseh svetih in vernih duš sedijo na grobovih duhovi umrlih, ki gledajo, kdo jih je prišel obiskat. Ko župnik konča molitev, zazvonijo zvonovi in oznanijo večer vseh svetih. Ljudje pravijo, da to zvenijo duše iz grobov. Ko zvonijo drugič, se morajo duše vrniti v grobove.

Te dni molijo po domovih rožni venec. Ponekod prižgejo za vsakega umrlega svečo, domove in hleve pa pokadijo z blagoslovljenim lesom. Marsikje postavijo na mizo posodo z oljem in blagoslovljeno vodo. Z oljem si duše pomažejo rane od ognja v vicah, z vodo pa si jih ohladijo. To noč morajo biti vrata sobe, v kateri je pokojnik umrl, odprta, da lahko použije hrano, ki so mu jo pustili na mizi.

V Rožu postavijo na mizo hleb kruha in vrč vode, ker želijo videti, kako sede pri mizi. Prižgano pustijo tudi luč. Postrežejo jim s toploto. Ogenj, ki ga kurijo zanje, se imenuje »kühlendes Feuer« — mrzli ogenj. Ob Glini hočejo s tem, da dajo na mizo kruh, doseči, da bi bil vedno pri hiši.

V Ziljski dolini je navada, da zakurijo peč v sobi in namečejo obleko na klop, da si lahko mrtvi odpočije. Če prenehajo kuriti, se jim zdi, da slišijo mrmrnanje in šklepetanje zob. Duše kažejo svojo prisotnost v hiši z javkanjem, stokanjem in s praskanjem po peči. Te noči so polne duhov. Nekateri celo verujejo, da hodijo na večer vseh svetih po grobovih senc tistih, ki bodo naslednje leto umrli. Opolnoči se zberejo duhovi v cerkvi k božji službi. Na spodnjem Koroškem ne sme to noč viseti

Ajnžik:

PEVSKI ZBOR NA TA TRETKO

Skoro nisem mogel verjeti, ko sem nekoč bral, da petje na ta tretko, ki je v navadi pri nas na Koroškem, obstaja samo še na dveh krajih v Evropi, in to v Grčiji ter nekje v Skandinaviji. Če obstaja torej takšno petje samo na treh krajih na naši celini, je to potemtakem posebna zanimivost, katere pa se morda premalo zavedamo.

V naših hribih pa ima petje še neko posebno zanimivost. Pojejo — oziroma peli so tako počasi in zategnjeno, da je bilo vprašanje, kje so pevci dobili toliko sape. Moram pa takoj pripomniti, da je tako potegnjeno petje bilo v navadi samo na območju Tolstega vrha, na sosednjem Šelempergu pa pojejo že bolj po notah.

Pevski zbor pravim zato, ker od dueta do okteta tu ne pridejo v poštev, kajti število pevcev je bilo malokdaj enako. Seveda, stržen je bil vedno enak: eden naprej, eden čez in eden na ta tretko, vsi ostali, kolikor jih je bilo, so pritisnili bas. Če je bilo basistov veliko, sta »dritl« vzdignila dva.

na podstrešju nobeno perilo, ker bi lastnik umrl.

Ker je bil dan vernih duš začetek zime, so v dolini Gline zvečer metali čevlje čez glavo. Kamor pokaže konica čevlja, tja se bo to leto selil. V Mežiški dolini delajo to na večer pred kresom.

Dan vernih duš je bil za reveže pravi blagoslov, saj so bili povsod obdarovani s kruhi različnih oblik in vrst. V Rožu so spekli ajdov kruh — »hajdovec«, iz ajdove moke, medu in mleka, posut pa je bil z makom. Pekli so tudi »sirkovec« ali »sirek« iz koruzne moke. Na pokopališču so delili tudi moko. V okolici Pliberka so bili v navadi »dušni kruhki« v obliki žemelj, vanje so vrezali križ. Jedli so jih čimbolj vroče. Kdor je prvi pojedel, je začel moliti očenaš za verne duše. En kruh vržejo v ogenj — žrtvujejo ga vernim dušam v vicah. Ponekod so bili kruhki iz ržene moke. V spodnjem Rožu in Podjuni so take kruhke imenovali »mizjak«, »mižjak«. Ime je dobil po tem, ker so ga najprej nastavljal vernim dušam na mize. Na dan vernih duš so šli otroci z vrečami po hišah in pobirali kruhke: »Lepo prosim za kruhek vseh svetih. Bohlonaj.« Povsod so jih radi obdarili, kajti ta »bohlonaj« je kmetu pomenil več kot voz gnoja.

VIRI IN LITERATURA

- Kotnik Franc, Rokopisi, Študijska knjižnica Ravne na Koroškem
 Kotnik Flora, (60 let), Podgora pri Ravnah na Koroškem
 Vogel Marjeta, (65 let), p. d. Ferjačica, Lom pri Mežici
 Vogel Jože, (66 let), p. d. Mauc, Lom pri Mežici
 Vogel Marjeta, (63 let), p. d. Maučna, Lom pri Mežici
 Šašel J. — Ramovš F., Narodno blago iz Roža, AZN II., Maribor 1936/37, str. 59—60
 Georg Graber, Volksleben in Kärnten, Graz 1934, str. 407—422
 Boris Orel, Slovenski ljudski običaji, Smrt in pogreb, NS I., str. 303—314

Nantl Polanc, pevovodja

Pri vojaki, kjer smo bili v četi večino ma Slovenci, je bil z menoj tudi znanec z naših hribov. Ko so se fantje nekoč spravili k petju, sva jim tudi midva pritegnila. Toda moj znanec je očitno pozabil, kje je, k petju se je pripravil, kot bi bil kje na steljaraji: stal je razkoračeno, držal roko k ustom, mižal, široko zeval in — basiral. Meni, ki sem bil takšnih prizorov vajen, se ni zdelo to nič novega, toda za fante, ki so bili nabrani iz vse Slovenije, je bilo to zelo smešno; začeli so dregati drug drugega, se smejati in petja je bilo takoj konec.

Kadar so peli zunaj in je bil zbor močan, se je petje čulo zelo daleč. Lepo ubrana melodija, glasovi so se zlivali drug v drugega, plaval čez lesove in polja ter počasi odmirali.

Možakarji so peli s posluhom. Neredko se je zgodilo, da so potem, ko so odpeli prvo kitico — včasih že prej — popravljali. Ali je bilo treba malo više ali malo nižje, včasih sta menjala tudi tista dva, ki sta pela naprej in čez, ali je menjal tisti, ki je pel »dritl«. Spominjam se, kako jim nekoč na steljaraji po mali južini ni hotelo steči pesem. Takrat so se pri priči razšli na delo. To pomeni, da so peli s posluhom in se niso drli za vsako ceno. Kadar koli naletim na kakšno družbo, kjer pod vplivom alkohola hočejo prepiti drug drugega, se spomnim na ta pevski zbor, ki je kljub svoji zategnjenosti in nekakšni otožnosti zvenel ubrano.

Nekoč sem pomagal očetu pri oranju. Kar na vsem lepem, na sredi brazde, je oče zaklical: »oha! Mislim sem, da hoče zavračati, toda brazdo sva imela ravno, tudi oplaz se nama ni naredil. Pogledal sem, če morda vol ščije. Če delaš z govejo vprežno živino, moraš namreč paziti na scanje. Kadar žival ščije, jo moraš pustiti pri miru, drugače se lahko pretrga in že imaš krvavca. Pri nas smo takrat imeli vola, ki ni bil preveč navžit na delo, pa tudi neumen ni bil tako, kot je izgledal. Vodo je namreč puščal pogosto in po malem in tako pridobival čas. Lahko si po-

čival z njim, kakor dolgo si hotel, Žumpi ni bil barik seat, to je storil šele takrat, ko si ga pognal. Za vzrok postanka sem zvedel šele takrat, ko mi je oče dal z roko znamenje proti lesu. Prek hribov je prihajala pesem, komaj slišno, pritajeno se je vila med smrekami in se izgubljala prek polj in globač. V Šteharju je bila steljaraja. Oče je poslušal nekam zamaknjeno. Petje je imel zelo rad; če je bil dobre volje, je sam rad pel — tudi dritlu je bil kos.

Glavni pevovodja tega pevskega zbora je bil rajni Nantl Polanc. Temu skoraj dva metra dolgemu možaku je ob njegovi smrti urednik Gustl napisal zelo lep spomin. Polanc je pel navadno naprej, če je bilo treba, je basiral, le čez in »dritla« ni mogel peti. Kjerkoli se je pojavil Polanc, tam je bilo petje. Rad je pel, četudi je bil sam. Dobro se mu je zdelo, če mu je kdo pomagal, najbolj srečen pa je bil takrat, kadar je bilo več pevcev in so ob močnem

Šteharški oče — naprej, čez, dritl, bas

basu zapeli na ta tretko. »Na bas se petje nasloni,« je imel navado reči.

Čprav je bil Polanc nekakšen pevovodja, ni imel nobene »piščeli« za intoniranje. Živo mi je še pred očmi, kako je z dolgo koščeno roko šel počasi pred pevci in polglasno intoniral: »ooooo...«.

Na račun tega pevskega zbora, ki je bil znan po svoji izredni zategnjenosti, je prišlo večkrat do smešnih prizorov.

Polanc je ležal v slovenjgraški bolnici. V sobi so se nekoč bolniki spravili k petju. Seveda je bil Polanc takoj voljan sodelovati, in ker tam ni bil pevovodja, je pritegnil bas. Ker ostali pevci niso bili z naših hribov, niso peli zategnjeno in ker so pravi čas nehali, se je še vedno čul Polančev bas: »Hud cajt nikol ne stróji,« pravijo pri nas. Bolj učeno se temu reče: »nesreča nikoli ne počiva«. In tako je bilo tudi takrat. Ko so bolniki odpeli, je v sobo stopil primarij rajni dr. Železnikar in čul samo še Polančev zategnjeni »ooooo...«. »Kaj pa vi delate, drugi ne pojejo več?« je

rekel primarij in tako rešil mučno situacijo.

Bili smo na neki ovseti. Znani dritler Tevže je bil posebno dobre volje in je dal duška svojemu že itak visokemu glasu. Zdelo se mi je, da so bili zanj vsi stropi prenizki. Njegovo čudno vedenje pri petju pa je bilo takrat še posebno očitno. Vzpenjal se je na prste in vzdigoval in zavijal oči. Med navzočimi je bil tudi neki tujec in ta ga je začudeno gledal. Ker je Tevže mislil, da ga občuduje, je to njegovo vne- mo še bolj podžgalo. Njegov »dritl« je napolnil vsak kotiček, prodiral skozi ušesa in po postavi majhen možakar je bil takrat Tevže največji v hiši.

Z nekakšnim ponosom lahko zapišem, da sem v tem pevskem zboru večkrat sodeloval tudi jaz. Možakarji so me znali pritegniti. Moram pa priznati, da se je moj glas v tem zboru izgubljal kakor sedaj, kadar si zapojem ob brnenju kosilnice ali obračalnika. In da bi vlekel tako dolgo, o tem ni govora. Ko sem iztisnil iz sebe vse, kar sem mogel, so drugi še kar vlekli naprej.

Kot marsikaj lepega, je tudi petje na ta tretko danes skoraj izumrlo. In zato je tem bolj pohvale vredno to, da je Kolmanov Tevže zbral šentanelške pavre v pevski zbor, ki poje na ta tretko. Imenoval ga je »Šentanelški pavri« in je z njimi že nekajkrat nastopil. Seveda moram pripomniti, da ta zbor ne poje zategnjeno, ampak po notah.

Pa vendar bi se še našlo pet ali šest dečev, ki so vajeni peti na ta tretko in zategnjeno. Ker so ti zadnji, bi bilo prav, da se njihovo petje posname in tako ohrani zanamcem kot delček kulture naših prednikov. Ko je še živel Polanc, so nekoč peli pri Cvitaniču. To je organiziral Kramolčev Luka in jaz dvomim, če so takrat snemali, kajti Kramolca so ti dedi zanimali bolj kot komponista. Na tem mestu bi jaz zadolžil Lamprečega Gustlna, da to organizira! On bi bil namreč sposoben to izpeljati, ve, kdo so še ti pevci, tudi sam je bil

Matevž Učakar — čez, dritl

Jurij Havle — naprej, dritl, bas

eden teh in ne na vse zadnje — tudi čas ima za to!

Ne samo petje, izumirajo tudi druge lepe šege in navade naših prednikov. Stari ljudje vedo povedati, kako lušno je bilo včasih o božičnih in novoletnih praznikih, potem pa še naprej do pusta. Zbirali so se, hodili od hiše do hiše, peli in vasovali. Peti so hodili od hiše do hiše za novoletne praznike, za tri kralje in za svečnico. V drugih krajih pravijo temu koledovanje, pri nas pa te besede ne uporabljamo.

Enega kolednika pa še le imamo. Kdo ne pozna Dore Brezovnik z Zelovca — saj je domačinka! Ko je pela letošnjo zimo pri nas, sem jo »intervjuval«. Peti začne na Štefanovo, neha pa na svečnico. V petih tednih obere Šempeter, Šentjan, oba Zelovca, Dobrije, Brdinje, Kotlje, Tolsti vrh in delno Selemperg. Obvezno obiše župnišča, drugače pa v strnjenih naseljih ne poje. Na vprašanje, zakaj na Ravnah ne poje, je odgovorila, da bi tam ne prišla do sape, ker so pregoste hiše. Pravi, da v okolici Šempetra na te reči še bolj držijo, saj hodijo sami drug drugemu pet in voščiti. Ker bo sama brala te vrstice, ne bom o kvaliteti njenega petja nič debatiral — zapisa vredno se meni zdi že to, da njeno koledništvo spominja na šege in navade naših prednikov.

Kolikokrat je Polanc pripovedoval, kako lušno je bilo včasih, ko so toliko prepevali ob vsaki priložnosti: pri košnji, na stelarajah, gnojvozah in teritvah, hodili so drug drugemu opravljat god, posebno so gavnali od Štefanovega do pusta, potem pa se je začel strogi štiridesetdanski post. Nekako zamaknjen je bil ob taki priložnosti. Podoba je bila, kakor da se ob takem pripovedovanju vrača v svojo mladost, ki mu nikakor ni bila z rožicami postlana, pa vendar je imel nanjo tako lepe spomine.

Nekoč smo se pred tremi kralji zbrali pri Ajnziku. Peli smo, dobro jedli in pili. Potem smo se vzdignili vsi, kar nas je bilo pri hiši, samo pes je ostal priklenjen doma — in šli h Kokalu. In spet petje, dobro jesti in piti. Vsi Kokalovi so potem pozno ponoči šli z nami h Gornjemu Lečniku in tam smo gavnali naprej. Čeprav smo vsi imeli že vsega polno rit, smo vkljub temu bili zelo veseli, ko so Lečnikova mati prinesli iz kašte polno slamnico klobas.

Polna slamnica klobas!

Živo mi je še pred očmi Polančev obraz, kako mu je žarel, ko je to pripovedoval. Ne toliko iz potrebe — saj ni bil revež — ampak znal je ceniti dobrine, znal je ceniti kruh. Ob besedi: »Buoh nam daj vsakdanji kruh!« se sicer ni odkril, izgovoril pa je to tako spoštljivo, da si bil prepričan, da misli iskreno.

Polna slamnica klobas!

Kako veliko je to pomenilo takrat, kako malo velja to danes! Saj spričo življenjskega standarda, ki ga imamo, sploh ne znamo več ceniti dobrin, ne znamo več ceniti kruha!

Ko smo preteklo jesen na zasedanju republiške konference SZDL — sekcije za kmetijstvo v Ljubljani razpravljali o pe-rečih vprašanjih kmetijstva, je neki dele-

Ivan Sadovnik — bas, da je ugasnila sveča

gat med drugim poudaril takole: »Cel porurski industrijski bazen skupaj ne zavrže toliko kruha, kot ga pri nas samo Ljubljana!« Smo res pijani kruha? Pravijo, da je veliko slabše biti pijan kruha kot pa pijače! Že nekajkrat sem bil priča v trgovini ali v mesnici, ko je bila stranka v zadregi, kaj naj kupi, češ: »Kaj naj kupim, ničesar več jim ne gre, vse mečejo!« Mlada frklja je nekoč v trgovini z obutvijo zganjala cel cirkus; njena mama in prodajalka ji nista mogli ustreči s čevlji, ki bi ji bili po volji. Jokala je. Nisem se mogel obvladati in sem se vmešal: »Gospa, kupite ji cikle!« Vsi v trgovini so mi dali prav.

Kako hitro se časi spreminjajo! Medtem ko so naši predniki — ne glede na spol — odraščali v jankcah (Bog, da so jih imeli), se mi za svoje otroke sekiramo, kaj naj jim kupimo, da bodo šli z modo, da bodo oblečeni vsaj tako kot sosedomi, če že ne bolje! Ob izgovoru: česar mi kot otroci nismo imeli, naj imajo naši otroci, prehajamo v drugo skrajnost! In če bi naši otroci

znali vse to ceniti, bi bilo še kar v redu. Se pa največkrat čutijo le prikrajšane, zapostavljene, od svojih sovrstnikov. Mar res hočemo višji življenjski standard, kot smo si ga v trenutnem gospodarskem položaju zmožni ustvariti?! Ali ne kaže tudi po tej strani iskati vzrokov naše nestabilnosti? V deželah s trdno valuto ne zametujejo kruha!

Zakaj dandanašnji ne čutimo več potrebe, da bi se zbrali, zapeli si voščili, šli do sosedu in povasovali? Odgovor na to je kaj preprost. Naši predniki so radi vasovali zato, ker so si ob takih priložnostih povedali novice, izmenjavali gospodarske izkušnje in nasvete, prerokovali vreme in letino, politizirali, kritizirali in še in še. Današnjemu človeku to ni več potrebno. Časopisi, radio, televizija in prometne zveze nam omogočajo, da smo o vseh mogočih novicah na tekočem.

»Francozi so že na Prajzovskem!«

Takšna novica, na primer, je prišla do naših prednikov po raznih slih in beračih z večmesečno zamudo, sodobni človek pa — tudi v najbolj odročni bajti — je lahko ob isti uri obveščen, kako se lasajo na bližnjem vzhodu, v Vietnamu ali Pakistanu. Tudi petja in muzike ima na voljo, ne da bi se mu bilo treba ganiti iz hiše.

Nastane vprašanje, ali se ni sodobni človek preveč zabarikadiriral v svojo hišo? Se zaplankal z vsemi mogočimi modernimi rekviziti, tako da sploh ne utegne oziroma ne čuti več potrebe po kakršnemkoli kulturnem udejstvovanju? Niti gledati ne gre več predstav, kaj da bi še sodeloval! Je čudno torej, če kulturna dejavnost peša? Kulturna dejavnost se seli iz mest na podeželje oziroma če na vasi še kolikor toliko životari, v mestih izumira.

Ravne so že mesto. In prav zato, ker se Ravenčani gredo meščane, ni nujno da kulturna dejavnost na Ravnah životari. Trenutno je dramska sekcija v krizi, Koroški oktet se je razbil. Kriza menda nastaja tudi pri železarski godbi, čeprav je njen sloves že davno prestopil meje naše ožje domovine. Vsi namreč nimajo vedno

Maks Brundula — bas

Rok Repas — njegov drtitl je prehajal že v četrtega

»časa« za vaje, čeprav jim ni treba hoditi vadit k Rogačniku!

Prevalje še niso mesto. Kulturna dejavnost na Prevaljah pa je v porastu. Imajo toliko pevskih zborov, da jih jaz ne vem naštet. Prevaljčani, za mestne pravice se nikar ne borite!

Druga stran te medalje pa je ta, da smo temu tudi mi kot publika sokrivni. Ali jih nismo mi sami demoralizirali? Morda s preostro kritiko? Ali smo upoštevali vedno to, da sta naša dramska sekcija in godba

Kokalov oče — naprej, čez, drtitl, bas

amaterski in da so za vse to, kar so dali na oder, žrtvovali svoj prosti čas? Pozabljali smo, da niso poklicni igralci! Pri prireditvah, pa naj so bile take ali drugačne, ni bila dvorana nikoli polna — večkrat porazno slabo zasedena! Na proslavi ob dnevu JLA ni bilo niti toliko navzočih, kolikor je na Ravnah rezervnih oficirjev in podoficirjev! Nič ne pomagajo rdeče oblaženi stoli, centralna kurjava ali v celoti obnovljeni Dom kulture, za kar je bilo treba odšteti 40 milijonov!

Misli mi hitijo nazaj v predvojne čase. Katoliško prosvetno društvo je redno upri-

zarjalo igre, poleti na Petračevem vrtu, pozimi pa v dvorani Lečnikove gostilne. S kakšno vneto in požrtvovalnostjo so igralci hodili na vaje, za vsako prireditev so zbijali in razdirali svoj primitivni oder! Na predstave so ljudje takrat prihajali množično kot na žegnanje, čeprav so težko žrtvovali tiste dinarje za vstopnino. Vendar, žrtvovali so jih za kulturo! Društvo je imelo veliko težavo: ni imelo lastnih prostorov. Leta in leta so člani društva sanjali o lastnem domu, sanjali pravim zato, ker sploh niso imeli lastnih sredstev.

»Spoštuj rodbinske in druge zveze, kajti z njimi se marsikam prileže!«

Tako namreč pravi Menartova četrta božja zapoved. In prav tej »reformirani« četrta zapovedi se je lahko društvo zahvalilo, da je prišlo do lastnega doma. Član društva in agilni igralec Ludvik Kotnik, sedanji gospodar pri Jugu na Dobrihah, je bil tudi tajnik hranilnice in posojilnice v Dravogradu. Kljub nasprotovanju članov upravnega odbora omenjene hranilnice in posojilnice mu je uspelo za gradnjo doma izposlovati iz rezervnega sklada kredit v višini šestdeset tisoč dinarjev. Koliko je ta denar takrat pomenil, je danes težko primerjati. Jug je dal tudi brezplačno les za »rušt« in dolgoletna želja je bila uresničena: društvo je dobilo lasten dom — današnji kulturni dom. Ni treba posebej poudarjati, da društvo kredita ni odplačalo, kar pa ni važno, saj ta denar bi ob razsulu stare Jugoslavije itak vrag vzel. Dom kulture pa še stoji: po vojni je bil že dvakrat prenovljen, prva leta je še pogosto služil svojemu namenu, zdaj pa čedalje manj. Kaj pa, če bi kulturni dom obrnili za muzej? V spomin na čase, ko so bili ljudje kulture še vževčni?

Imamo še en dom kulture v gradnji. Kdo ne pozna težav mladinskega aktiva Reka! Igre prirejajo na gumnu pri Travnekarju ali pri Hudopisku na Tolstem vrhu. Ni mi znano, kako so uspeli zbrati sredstva, da so si pozidali zidove bodočega doma. To zidovje je nekaj let samevalo brez strehe, preteklo jesen so uspeli postaviti rušt, pozimi pa so dokončno pokrili. Prav gotovo bi se pri obnovi kulturnega doma na Ravnah brez škode lahko prihranilo

Ivanka Štraser — razen basa vse

toliko, da bi se ta mladinski dom vsaj za silo uredil. Sicer se jaz sam sprašujem, kdo in s čim bo ta dom pozneje vzdrževal — saj imamo zelo slabe izkušnje pri vzdrževanju podobnih objektov v vsej občini — pa vendar: aktiv Reka je še vsaj delaven! Prepričan sem, ko bodo mogli mladinci ta dom uporabljati, bo njihova kulturna dejavnost še bolj zaživela.

Na morebitne očitke, češ da pretiravam, že vnaprej odgovarjam, da sem pisal samo dejstva.

Da kulturna dejavnost na Ravnah peša, si vsekakor upam trditi, saj to je bil predmet razprav na krajevni konferenci SZDL Ravnne. Zgodovino kulturnega doma na Ravnah pa že nekako poznam, saj sem pomagal voziti opeko, razume se, da z voli in zastonj. Oče je dal nekaj kubikov lesa,

Kolmanov Tevži s svojimi pavri

čprav smo bili takrat pri nas sami popravila več kot potrebni. Tudi sodeloval sem že v igralski skupini katoliškega prosvetnega društva. Vem, kako požrtvovalno so igralci hodili na vaje. O požrtvovalnosti igralcev ve veliko povedati tudi »ustanovitelj« kulturnega doma Ludvik Kotnik, ki ima za seboj prek sto nastopov. Pravi, da se je vloge učil pri sveči ali petrolejki, dostikrat pa tudi v svetlobi mesečine na poti k vajam. Čeprav je bilo na Ravnah pred

vojno veliko manj ljudi, je bila dvorana kulturnega doma, ki ni bila nič manjša kot danes, ob prireditvah vedno polna.

Pijani smo kruha! To mora vsak potrditi. Če že ne drugi, vsaj tisti, ki so zaposleni v javnih kuhinjah ali pri odvažanju smeti. Saj ni treba, da stalno nosimo na ustnicah tisti pobožni vzdih: »Bouh nam daj vsakdanji kruh!« spoštovanje do kruha bomo dokazali že s tem, če ga ne bomo zametovali!

Fabriške storije

Morda je tega že 40 let. Na črno nedeljo je bilo, ali pa na Jurjevo, ne vem več natančno, ko je bil v Guštanju jarmak, pa sva z očetom gonila vole na sejem. Pot iz Šentanela je bila dolga, toda zame zanimiva, saj sem šel v inozemstvo v Guštanj. Pot se je vila ob potoku, kjer me je oče prvokrat učil ribe lovit, potem pa se je izgubila v prašno makadamsko magistralo, ki je v dolini povezovala Traberka in Črno. Traberka sem že poznal, ker sem bil enkrat v kirfati pri Sv. Križu nad Dravogradom. Takrat smo se peljali z vlakom s Holmeča. Nazaj grede pa mi je hotel oče pokazati zanimivosti in me je nekje med Črnečami in Dravogradom prepeljal z brodom čez Dravo. Bilo je hudo slovesno. Oče se je prekrižal, potem še mene in dejal: »Moli k svetemu Krištofu, ki je Jezusa čez morje nesel, da se ne utopimo.« Sv. Krištofa in njegovo zgodbo sem namreč dobro poznal iz otroških večerov, ko je oče pripovedoval zgodbe iz Svetega pisma, včasih pa iz prve svetovne vojne, s soške fronte, preden smo začeli moliti rožni venec ob adventnih večerih. Ves v strahu sem zvesto molil k svetemu Krištofu in si nisem upal pogledati v dravske valove, ker se mi je ob vsakem pogledu zavrtelo v glavi. Brod namreč ni bil nič drugega kot na vrvi obešen malo večji čoln. Tako sva prišla na drugi breg najbrž nekje v bližini Viča, takrat namreč še ni bilo dravskih elektrarn in Drava je precej živahno po-

plesovala v strugi. Več si od Traberka nisem zapomnil.

V Črni pa je bil doma moj stric čevljar in je še danes. Kako sem do Črne prišel, tudi ne vem natančno ali pa je bilo pozneje, saj se spomnim, da je v tistih časih kar ob cesti vodila po dolini ozkotirna železniška proga od Mušenika pa do Lahovnikove žage. Vem, da je imela precej postajališč. Med drugim pri Stoparju, pred Rbernikovo kovačijo na Prevaljah, pa še mnogo drugih. Včasih je vozila namesto »fikija« po tej progi drezina — nekakšen tramvaj, ki je tako peklensko ropotal, da so pravili, da je en tak tramvaj postal po nekaj letih vožnje božjasten, tresel se je tako kot drezina.

Kadarkoli se je mati odpravila v inozemstvo, je bila to Mežica ali Prevalje. S polnim jerbosom sliv ali hrušk na glavi, v rokah pa dva cekarja jajc, sva ubirala bližnjice čez Pogačev vrh, pa mimo Poljane proti Mežici. Tam se je pričela razprodaja od hiše do hiše. Prenekaterikrat naju je lovila noč, ko sva zapustila prašno holmeško cesto in se zarila v košat smrekov les ob zapuščenem holmeškem rudniku. Stara lokomotiva je ždela v napol podrti baraki in štolni so se že zdavnaj sesuli, meni pa se je zdelo, da med gostim trstičjem kukajo škratove kapuce. Šlo mi je na jok in tesno sem se držal materi za janko, dokler nisem zaslišal enakomernega potrkavanja stop v Pludrovem mlinu,

Dora Brezovnik, zadnja kolednica

kar je pomenilo olajšanje, da sva blizu doma.

Če se je odpravil na pot oče, jo je ubral na spodnji kraj. Za gospodinjstvo je mati iztržila sama s prodajo jajc in sadja. Imela je svojo blagajno, oče pa je tržil za gospodarstvo. To je bilo le redko. Tu in tam je zapeljal kak »štam« pogoltnim lesnim prekupčevalcem, ki so imeli svoja skladišča od šentanevskega grabna pa do Traberka in vsakokrat se je vrnil slabe volje. Nihče ga ni upal nič vprašati, vedeli smo, da so ga zopet odrli, sam zase pa ni mogel obdržati. Čez par dni je ob veliki, črvivi javorovi mizi zvečer modroval in venomer pribijal: »Lesnih trgovcev in advokatov se boj na tem svetu, boga pa na onem!« Enkrat v letu, včasih pa tudi dvakrat, pa je odgnal par volov na jarmak. Na to se je pripravljaj kot na največji praznik. Še na predvečer so voli dobili za priboljšek oves ali celo drugo žito. Še enkrat jih je premeril čez pas in ocenjeval: »pet metrcentov pa bo imel vsak,« a po tihem je upal, da bo kaj več. Tisti večer ga dolgo ni bilo iz hleva. Skrbno je pazil na pravi čas, da bo vole ponovno nakrmil. Zjutraj je bilo treba zgodaj vstati. Kakor sem tista leta zjutraj težko vstajal, me ta dan ni bilo treba posebej buditi. Ročno sem bil pokonci, pa še k umivanju me ni bilo treba priganjati. Nad suhovrškimi macesni je rdelelo nebo v hladno pomladansko jutro in prvi ptiči so že imeli svoj direndaj, ko smo šli po globači proti reki. Oče spredaj, za verigo je vodil oba vola, ki sta bila speta skupaj, zadaj pa sem z dolgo šibo priganjal jaz. Voli so bili res težki in so hodili počasi. Pot do Guštanja se je neznansko vlekla in se je ne spomnim več dobro. Vem le za dogodek, ki je enolično coklanje pretrgal. Vol je dvignil rep in »čmok, čmok«. Oče se je zdrznil, kot bi kdo streljal nanj. »Za božjo del, pa glih zdaj se je usral!« To ne bi bilo nič hudega, ko bi se zgodilo

Ravensko postajališče, ko je bilo še novo

kak drug dan, toda danes. Oče je točno preračunal, kdaj mora vola nakrmiti, da bo prebavljaval ravno do popoldneva, ko bo prodan, tako bi pridobil na teži, sedaj pa ta mrcina, kot da bi težko prislužen denar sral. To ga je jezilo, mučila ga je skrb, kdaj si bo še drugi namislil in zdrznil se je vsakikrat, ko je vol jel počasneje hoditi. Še bolj kot ta izguba pa ga je peklila zavest, da le ni tak strokovnjak pri živini, kot je mislil. Ne da bi se ustavljali, smo rinili po prašni cesti. Voli, nenavajeni hrupa, so se trgali na verigah, ko je mimo prirohnel kak tovornjak. No, teh je bilo takrat malo, še manj pa osebnih avtomobilov, le stare mežiške tatre so s peklen-skim truščem na kolesih, menda iz polne gume, rjovele ob Meži in dvigale ogromne oblake prahu, tako da smo se iz tega prašnega viharja izmotali vsi enake barve tam nekje pri Brančurniku.

Voli so bili že utrujeni in pri Likbečju so kar planili h koritu, da se odžejajo. Očetu se je obraz raztegnil, ko je gledal, kako je živina goltala v ogromnih požirkih. Vsak požirek dve kili zraven, je računal na tihem, tedaj pa se je zgodilo to, kar sva oba s strahom pričakovala. Še drugič vol je počasi, veličastno dvignil rep in meni je šlo skoro na jok. Zasmilil se mi je oče, ko je stal tam, nemočno, rjavordeči brki so jezno štrleli izpod nagubanih ličnic in da bi bila mera polna, se je pod obema voloma istočasno pričela nabirati ogromna luža. Oče je nemočen sedel na rob korita, vola pa sta z olajšanjem zamukala proti črni fabriki, ki je nekaj streljajev nižje bruhala oblake dima pod nebo.

Bolj ko smo se približevali visokim dimnikom, bolj me je mučila radovednost, kaj neki je tamkaj. Oče ni o fabriki nikoli govoril in vse, kar sem zvedel o svetu, sem zvedel od njega. Spominjam se le, da je hodil k naši hiši berač, Jokl so mu rekli. Prilomastil je v črno kuhinjo skozi večno odprta vegasta vrata in brez besed sedel na odrezan hlod za vrati, ki je služil kot stol za berače, katerih tista leta krize ni manjkalo. Mati ga v gostem dimu večkrat ni niti opazila, če ga pa je, mu je prav tako brez besed prinesla martrnika. Ni bil niti tako star, pač pa je vedno nosil nahrbtnik in še bisago, v kateri je skrival svoje skrivnosti in ni pustil nikomur, da bi se jih dotaknil. Bisago je deväl pod glavo, ko mu je mati vrgla otep slame na pod, posebno pozimi, ko ga ni bilo mogoče naganjati na skedenj, v hlev pa ni maral iti spat, čeprav so vsi drugi berači pozimi prenočevali v njem. Trdil je, da je »nobl berač«, da je fabriški. Večkrat je pripovedoval o fabriki, kjer je bil nekoč zaposlen, pa je bil »dol dan«, ko je nastopila kriza. Toliko sem dosihmal vedel o fabriki, sedaj pa sem jo na lastne oči videl, čisto od blizu. Hodili smo že štiri debele ure, ko smo zavili mimo Antona v ostrem ovinku na levo, proti fabriki. Tam je nekoč vodila stara cesta, potem pa v desno mimo visokih, umazano rdečih fabriških zidov proti sejmišču. V zidu so zijale temne luknje. Šele mnogo pozneje sem izvedel, da so tamkaj bili vzdani odpadni pudlarski lonci, tedaj pa so mi vzbujali še posebno spoštovanje, ker se jim ni videlo do dna.

V tistem hipu pa je zatulila sirena. Zdelo se mi je, da tudi vsaka luknja v zidu.

Voli so se prestrašili in se iztrgali očetu iz rok ter v divjem diru ubirali pot proti sejmišču, tam so se pomešali med ostalo živino, ki je bila privezana ob stojnicah in predno sva z očetom pritekla za njimi, so že mulili pomendrano travo med stojnicami.

Kupci so se kmalu jeli oglašati, z njimi pa tudi mešetarji. »Kolman, ti si tudi tu s temi štriglami,« se je drl Tinč z izpitim glasom, skozi škrbasta usta pa mu je puhel oster duh po žganju. Oče ga je užaljen odrinil, Tinč pa je rinil »štiri dam počez« in molil umazano šapo izza hrbta. Kupci so prihajali in odhajali, kupili pa niso. Sonce se je jelo nagibati in oče je bil zmeraj bolj zaskrbljen, mene pa je grozovito mučila glad. Oče je očitno pozabil na obljubljeno zemljo in medicino. Pristopil je kupec z mesnatim okroglim obrazom in otipaval vola, potem pa meril očeta s kačje sivimi očmi. »Tri pa pol počez«, je ponudil. Oče je molčal. Če bi mu kaj takega bil ponudil dopoldne, bi vzrojil, tako pa je brez besed odkimal. Tinč se je zapodil vmes kot jastreb: »štiri pa dvesto so vredni,« se je drl in grabil vola za nos in mu odpiral gobec, potem ga je tolkel po plečih in se pridušal, da so voli še več vredni, ker so itak zasrani in nimajo slepe teže. Oče sploh ni prišel do besede. Mešetar Tinč in debelobučni mesar sta si tolkla v roke in licitirala kot na tomboli, dokler ni mesar pribil zadnjo »tri osemsto« in sto za gonjača. Kupčija je bila sklenjena. Mesar je odšel tri osemsto in sto za gonjača. Stopetdeset je obdržal Tinč, ostalo pa je oče utrujen zataknil za lajbič, me pograbil za roko in se nameril proti fabriki. »Ati, jaz sem lačen,« sem z jokavim glasom opozoril očeta na njegovo obljubo. Oče se je komaj vidno nasmehnil in me potegnil k stojnici, kjer je medičar iz Dobje vasi prodajal medicino in lecat. Tako mi ni nikoli več teknila medica, čeprav sem je bil deležen pri vsakem žegnanju prej in poslej. Dobri dve uri in pol hoda naju je čakalo še isti dan, ko je v fabriki zopet zatulila sirena k popoldanski malici.

Tedaj se mi še sanjalo ni, da mi bo ta sirena pela vse življenje. Fabriko sem od teh dob imel v slabem spominu, ker sem se vedno spomnil na borno živinsko kupčijo na ta dan.

V Guštanj potem dolga leta nisem več prišel, pozabil sem na dim in na sireno. Šele med vojno, ko sem kot partizan v jasnih nočeh prisluškoval na Tolstem vrhu regljanju strojnic in pokanju suhljadi po leseh, se je tu in tam vmes oglasila fabriška sirena. Njen glas, ki je bil od blizu vreseč, je v daljavi postal bolj umirjen, skoro otožen, vmes pa je enakomerno udarjalo mogočno kladivo in se mešalo med utripe srca.

Tista leta je bilo hudo za živež, pa so se fabriški zakadili na pavre, da bi ob kili slanine pa domačem črničevcu lažje prebili huda vojna leta. Bili so ponižni, nič gosposki, in klepetali so v neskončnost. Oče jim ni zaupal, saj tiste čase nisi nikoli vedel, s kom imaš opraviti. Z njimi se je ukvarjala mati, ki je svojo blagajno obogatila kar na domu, saj ni bilo treba pridelkov nositi take svete, v denar pa je šlo vse, kar si ponudil. Moje znanje o fabriki pa je ostalo isto do konca vojne, ko smo do zob oboroženi in prešerne volje prišli pred

fabriko, ki je prevratne dni molčala kot opuščeni holmeški rudnik.

Ko sem kmalu po vojni opravil še maturo in bil za furmana pri Kolmanu kak mesec, sem se napotil iskat kak zaslužek. Prišel sem pred fabriko in vstopil. Živahno vrvenje mi je bilo všeč, čeprav sem še vedno čutil neki odpor do teh umazanih zidov in ropota. Dali so me v laboratorij, ki je imel en sam trgalni stroj na ročni pogon in nič drugega. Kemični laboratorij je bil bolj razvit. Tam je stari Jevšnikar s par laboranti kontroliral vso guštanjsko proizvodnjo jekla, ogljik, žveplo in mangan. Ker je bilo dela premalo, so me določili za propagandnega. To mi ni delalo težav, ker so ljudje itak vse verjeli, saj smo bili še vsi navdušeni, da smo preživeli vojno. Vendar me to delo ni zadovoljilo. Pa sem nekega dne pred laboratorijem srečal direktorja v kratkih hlačah. »Ti, ali misliš kaj resnega študirati?« me je vprašal brez uvoda. »Če greš na fužinarstvo, ti lahko damo štipendijo,« je ponujal. »Seveda, še letos,« sem iznenaden zagrabil in že ga je odneslo za vogalom. Ni mi bilo prav jasno, kaj je mislil s fužinarstvom, saj sem sam vedno želel, da bi študiral elektroniko, ker sem se že v gimnaziji precej bavil s to mikavno stroko. Toda denar je denar, sem si rekel in pregovoril še Jožeta, da gre tudi on v fužinarstvo. Tako je padla odločitev. V jeseni sva se oba vpisala na metalurški oddelek tehniške fakultete v Ljubljani. Takrat sem prvokrat videl Ljubljano. Postal sem »fabriški«.

Oče je bil užaljen, ko sem mu povedal svojo odločitev, saj je želel, da bi kot edinec prevzel posestvo. Ni rekel ne belo ne črno, še srečno ne, ko sem se odpeljal v Ljubljano.

Leta so minevala. Vsake počitnice sem prihajal v fabriko na prakso. Tovarna je rasla iz dneva v dan, da sem jo komaj prepoznal od počitnic do počitnic. Prve in dobre nauke o jeklarstvu sem dobil na praksi. Prišel sem v kanal. Frdamano vroče je bilo ob žarečih ingotih, ker pa nisem maral zaostajati, sem tolkel korenike od ingotov, tako da sem zlomil ročaj težkega kladiva. »Na, zdaj pa imaš, moj šlegl« si uničil. Kaj bom sedaj s kurcem tolkel korenike?« se je drl predelavec nad menoj. Čeprav zelenec, me je pogrelo in sem mu vrnil: »Pa daj, če si upaš.« Potem so me predstavili.

Čez nekaj let, ko sem bil že inženir in sem šel skozi topilnico, me ustavi postaran, suhljat možakar in obotavljajoč iztisne: »Pa mi ja niste zamerili takrat, veste, ko sem vam rekel za del tistega — no kurca.« Kje pa, bil sem mu hvaležen. Drugo delovno mesto je bilo pri kupolki, ki je tista leta še topila sivo železo. Takrat sem že nekaj vedel o železarstvu, bil pa sem zelo znatiželjen in sem spraševal vsakogar in vse. Masa, s katero so zabijali prebod kupolke, je bila nekakšna skrivnost vsakega delavca. Vsak je menil, da je njegov recept najboljši, pa so kaj neradi pripovedovali o njem. Ko sem enega — sedaj je že pokojni — le preveč gnjavil, mi je razložil: »Veste, to je pa glina pa šamot.« »Je to vse?« sem bil še naprej radoveden. »Ne,« pravi, »še nekaj je.« »Le kar povejte,« sem ga zapeljeval, »saj ne bom nikomur povedal.« »Ja,« pravi, »še nekaj, veste,« je mencial, »oprostite, mi

mu pravimo kravji drek.« To ni šala. Menda je imela ta mešanica zares dobre ognje-vzdržne lastnosti. Ne spomnim se, da bi njemu kupolka kdajkoli točila.

Tako sem potoval od delovišča na delovišče, nazadnje menda pred martinovko. Imel sem nočni šiht. Martinovko smo zakladali ročno. Flašne, težki kos surovega železa tudi do 80 kg in več, so bili dober trening za mlade mišice, pa sem se kosal s starimi mački. Naenkrat me je spodneslo in z obema rokama sem zgrabil za belo žarečo zakladalno lopato. Pokadilo se je in na dlaneh ni bilo drugega kot osmoje-no meso. Bolj kot bolečina me je zgrabil strah. Stari mojster Lipuš, ki ni poznal pardona, me ni ozmerjal. Roke je držal na hrbtu kot vedno in mirno ukazal: »Domov pojdite!« Bilo je ob treh jutraj, vedel sem, da s kolesom tak ne pridem do doma, pa sem sedel na klop ob peči. Trdim možem sem se zasmilil, pa mi prišepne Gustl na uho: »Uščij se na roke, to pomaga.« Morda bi se res, pa mi je prepozno svetoval, ker sem se malo prej v hlače. Od takrat naprej pa po končani šoli sem delal v laboratoriju.

Fabrika, ki sem jo od ranih let mrzil, mi je postala dom, pa ne samo meni, še mnogim drugim, tudi kmečkimi. Tista leta po vojni je bila parola »industrializacija dežele«. Ker je ljudi primanjkovalo, so šli aktivisti pa tudi drugi na kmete nabirat za fabriko. Nekateri so se upirali, ker niso marali s kmetije v prah in ropot, predvsem starejši. Ko pa so le popustili, čeprav neradi, so se postopoma privajali na nov način življenja. No, danes so povečini v pokoju in prav hvaležni tedanjim časom, saj na kmetiji pri vsem garanju ne bi prišli do primernih pokojnin, res pa je, da je na kmetih tista leta zaškripalo.

Življenje na Ravnah, kakor so se iz prejšnjega Guštanja preimenovali, je bilo zares pestro. Ne samo tovarna. Vsakogar, kdor je količkaj hotel, so brez mnogo govorjenja vključili tudi v druge družbene dejavnosti, v šport, v kulturno delo. Dramske skupine so pričele delovati zelo živahno, pa pevski zbor in folklorna skupina in godba, ki je imela že stare korenine. Posebno še, ko je vodstvo prevzel visoko strokovno šolan dirigent, takrat še mlad — bolj po srcu kot po letih — Jožko Herman. Uspeh za uspehom je bodril stare in mlade. Tako se je rodila še glasbena šola poleg drugih splošnih in strokovnih šol. Tako danes Ravne premorejo veliko brigado strokovnjakov vseh vrst. Eni so ostali na Ravnah, drugi pa so odšli v bližnji in daljni svet. Tovarna jih je vzgajala, pa čeprav morda nikoli niso prestopili nje-nega praga.

To sožitje med tovarno in človekom je zanimivo in tudi odločilno, saj vse merimo v merilih tovarne. Plače primerjamo s tovarniškimi, proste dni tudi, pa urejeno ali neurejeno naselje primerjamo z razmerami v tovarni in topel obrok z ženinim kosilom. Težo dela presojamo po fabriško in uspehe v življenju tudi s poslovnimi uspehi. In vedno rečemo »naša fabrika«. Ne zato, ker to piše na ingotu, ki stoji pred vhodom v tovarno, temveč tako spontano, ker tako čutimo. Vzporedno s tovarno smo rasli tisti, ki smo se ji pridružili takoj po vojni, še bolj pa tisti, ki so jo poznali že davno prej in jo sedaj že zapuščajo.

Še bolj zanimiv kot poslovni uspeh tovarne pa je človekov vzpon in padec. Da, tudi padec. Kdor se spomni razmer pred desetimi, petnajstimi ali dvajsetimi leti na Ravnah, bo dejal »takrat je bilo lepše«, čeprav nismo imeli ne televizorjev, ne razkošnih stanovanj, niti avtomobilov, pa ne mini in ne maks. Ljudje so bili kratkoma prijatelji, shajali so se, si imeli kaj povedati in bili so pripravljeni drug drugemu pomagati. Kulturni dom, kakor je bil primitiven, je bil dobro obiskan, človek skratka ni delal samo za to, da je.

Pa se danes ozri okoli sebe! Obrazi so hladni, naveličane oči, ljudje drve v fabriko in iz nje, starejši zehajo v kavarni, mlajši si s hruščem in truščem masirajo razburkana čustva. Res, da ne vsi. Na srečo je šport na Ravnah tako razgiban, da velik del mladine dodobra zaposli, na drugi strani pa je narava spletla okoli Raven pravi raj iz samih malih lepot, kdor jih seveda opazi.

Za kulturno življenje pa je malo in vse manj naročnikov. Oktet, na katerega smo bili tako ponosni, je v krizi, če ne še kaj hujšega. Ni čudno, saj so pevci prave žrtve. Koliko ur na vajah pa na nastopih je bilo treba, in če ne bi ljubili pesmi, ne bi tako dolgo vzdržali. Edina nagrada jim je priznanje občinstva, toda kako, če ga pa ni? Drugi tak primer je dramska družina, ki je menda tako stara kot Ravne in Guštanj skupaj. Kaže, da je v razsulu ali pa vsaj pred daljšim odmorom, pa ne zato, ker sem zadnjič napisal tisto o režiserki Zofki. Morda je kdo napak razumel. Res pa je, da večkrat ni rekla vsega nam, igralcem, mi pa nje ne, ker smo bili že vsi živčni po toliko urah vaj v zavesti, da bomo odigrali v napol prazni dvorani. Kdor se je kdaj poizkusil na deskah, ve, koliko sto ur, prejšnja leta celo v mrazu, je bilo treba, da se je dramsko delo končno izoblikovalo na odru. Pa če bi režiserju nič drugega ne priznali, mu ne bi mogli odreči neznanskega potrpljenja, ki ga mo-

ra imeti in ki je za uspeh neke uprizoritve odločilen. Takih, kot sta bili Lea in Zofka, s tako dramsko kilometražo, Ravne najbrž ne bodo več dobile, podobno lahko rečemo o igralcih Milki in Gelci in še drugih, ki so že zapustili Disneyev svet dramatike. Tudi druge sekcije, kot folklor in podobno bi morale v mestu, kot so Ravne, mnogo bolj zadihati.

Seveda nima nobenega smisla uganjati neko aktivno kulturo samo zaradi kulture, če ni potrošnikov zanjo oziroma so le maloštevilni. Na silo ljudi ne moremo segnati na prireditve, da bi se tam dolgočasili, če rajši gredo na še tako neumen popevkarski večer, ki je po možnosti združen še z masovnim prerivanjem, na plakatih označen z besedo »ples«, igrajo pa dinozavri. Nekaj drugega je narobe! Ljudje ne čutijo potrebe po tej vrsti hrane, so se je preobjedli ali pa niso zanjo nikoli vedeli, ker je na našem kulturnem jedilniku ni.

Kulturne vzgoje občanov nimamo. Vsakdo razume, da včerajšnji pastir ne more jutri ur izdelovati. Ne zato, ker je preneumen, temveč zato, ker se v tem času ni naučil kulture dela. Moderni, lepo oblečeni človek v svetlem avtomobilu pa je zavrgel samega sebe, ko se je postavil v vrsto s stroji, z avtomobili in računalniki. Bil bi jim enak, pa jih v marsičem ne dosega, v zameno pa ima nekaj, kar strojem ni dano — svobodo ima, ki jo izkoristi samo za to, da beži pred vsakodnevnimi težavami in pred samim seboj brez cilja v zaključenem krogu. To je njegov padec, mladina pa se na vzgledih uči. Tak odnos do samega sebe postaja dolg generacije z vsemi posledicami. Tega bi se morali vsaj intelektualci zavedati.

Od pisarij, kako in koliko uspehov in koliko pohval, pa koliko smo in še bomo, nas že vse boli glava. Na tako pisanje se že vsi požvižgajo in rečejo »Fužinar je zanič«.

Saj tudi od spominov na kraju krajev nimaš nič, pa vendar jih rad obujaš, saj

Stara domačija

Luka Kramolc

Koroški bukovniki, vižarji in pesniki

Nadaljevanje

ZILJSKA DOLINA

V prijazni dolinici, obrobljeni z visokimi gorami, se vije kakor srebrn trak reka Zilja od zahoda proti vzhodu. Ob vznožju gora leže prijazne slovenske vasice, ker je sredina doline večinoma močvirnata. Široka slovenska dolina Zilje, ki je za Dravo druga največja slovenska reka na Koroškem, se razprostira od Beljaka do Šmohorja. Na ozemlju slovenske Ziljske doline živi v dvajsetih občinah okoli 20.000 Slovencev, ki govorijo ziljsko narečje, v katerem je ohranjenih veliko staroslovanskih besed. Pri kulturnozgodovinski sliki Ziljske doline bi omenil srečanje koroškega vojvode leta 1227 pri vasi Vrata blizu Kokovega z Ulrikom Lichtensteinskim, ki ga je vojvoda ob prihodu v Karantanijo pozdravil v slovenskem jeziku —

— Buge Waz primi, gral wa Venus —

kar dokazuje, da je bil tedaj na dvoru karantanskega vojvode uradni jezik slovenski. Pa tudi v novejši dobi je bila Zilja v slovenski kulturi aktivno zastopana.

URBAN JARNIK

pesnik in jezikoslovec, rojen 11. maja 1784 na Potoku pri Štebnju v Ziljski dolini. Umril je 11. junija 1844 v Blatogradu (Moosburg) nad Vrbskim jezerom. V Slovenskem biografskem leksikonu (SBL), prva knjiga, stran 386 do 389 navaja Ivan Grafenauer med drugim: »Jarnik je bil pesnik, delavec za versko, umsko in gospodarsko izobrazbo ljudstva, narodopisec, zgodovinar in jezikoslovec; pri vsem njegovem delu mu je bila pred očmi ena sama vodilna misel, ideja narodnega prebujanja, ki si jo je postavil kot življenjsko geslo takoj ob vstopu v javnost s svojo prvo objavljeno pesmijo »Na Slovence« (Carinthia 1811, št. 5) Pesem se glasi:

1. »Zarja lepa se razliva
čez slovenji Korotan,
zbuja dremanje častliva,
oznanjuje svetli dan.
2. Slava bode spet slovela,
ki Slovincem da ime,

so ostali samo lepi, nelepi pa so umazani izgubili in niso več tako grdi, kot so bili. Saj to je velik del življenjske modrosti; upi in načrti za bodočnost, zaupanje v samega sebe za sedanost in spomini kot edino plačilo za preteklost. Kako čudno se vse obrne. Svetla bodočnost je tako varljiva, še tako močno samozaupanje se lahko izpridi, vsakodnevne težave ga enostavno pogoltnete, le svetlih spominov ne more nihče umazati niti ukrasti, svetijo se kot samotne lučke v temni noči, čim temnejša je, tem bolj čarobno blestijo. Takih in podobnih fabriških zgodbic je na tisoče, vsakdo ve katero. Morale bi se ohraniti, pa najsibodo še tako nepomembne, saj kot mali kristali ustvarjajo veliko podobo v mozaiku življenja tovarne in njenih otrok.

po deželah se razvnela,
perdobila češčenje!«

Razen te je Jarnik v letih 1811 do 1815 v Carinthiji objavil še nekaj svojih najboljših vsebinsko prikupnih pesmi, ki si jih je koroško ljudstvo prisvojilo in jih še danes prepeva.

Damon na Melito¹

Slaba je svetloba lune, oblaki jo zakrivajo,
žalostno na citrah strune v moje srce
glas pojo.

Nove delajo mi rane, srce mi prebadajo,
solze so le noči znane, ki se njej zaupajo.

Daleč, daleč je Melita, mojga srca draga
kri,
sladka je bolezen skrita, z rožami ovita
spi.

Vetri, glase te nesite k oknom, kjer
Melita spi,
s to besedo jo zbudite, Damon tvoj za
te živi.

Pustna²

Pojte noter v hišo k nam, zunaj jit ne
veste kam,
v hiši je prijatelca, od popotnih ljublena.

Nam prijatelca je peč, v zimi ljuba,
žlahtna reč,
njej le hvalo spevlamo in smejoč se
grejemo.

Pust je, kdo bi žaloval? Vsak naj prime
za bokal!
Bog nam žegnaj, pijmo ga! Dobra volja
vse velja!

Prvi sad Jarnikovega izobraževalnega dela je bila prireditev knjižice, ki je bila namenjena kot šolsko darilo za slovensko decu, to je »Zbor lepih ukov za slovensko mladino, 1814«. Bila je to prva slovenska knjiga, ki ima prevode iz slovanskih književnosti. Knjižica priča tudi o tem, kako je skušal Jarnik svoje koroško (ziljsko) narečje približati skupnemu slovenskemu jeziku gorenjsko-dolenjskega tipa, kakor ga je uzakonil Kopitar v svoji slovnici.

Dasi je bilo vse Jarnikovo delo zasidrano v ljubezni do koroškega slovenstva z vsemi njegovimi jezikovnimi in narodopisnimi posebnostmi, je merilo njegovo hotenje že v vsem začetku preko pokrajini-

¹ Nekaterim svojim pesmim je zložil tudi napeve, dve izmed njih, »Damon na Melito« ter »Pustna« sta na Koroškem celo ponarodeli. (Ivan Grafenauer: SBL, prva knjiga, 1925—1932, str. 387). Za moški zbor in bariton solo priredil: M. Tomc (Slovenska pesmarica, II, 1964, str. 147—152. Založila Mohorjeva družba v Celju).

² Objavil z napevom Matija Ahacel: Koroške in štajerske pesmi, III. natis, 1852, št. XXXV. Pesem ima 11 kitic. Za mešani zbor, bariton in sopran solo priredil Luka Kramolc, Slovenska pesmarica II, Mohorjeva družba v Celju, 1964, str. 141—143.

skih meja do vsega slovenstva; saj je čutil, da more zajemati slovenski Korošec tvornih sil le v živi zvezi z vsemi ostalimi Slovenci.

Jarnik se je tudi zavzemal za nabiranje narodnega blaga, pesmi, pravljic, pripovedk, pregovorov, šeg in verovanja, posebno pa krajevnih imen kot gradivo za slovensko zgodovino. Zato ni čuda, da je govoril Slomšek svojo slovito binško pridigo leta 1838 o dolžnosti, svoj jezik spoštovati, prav v Jarnikovi župni cerkvi v Blatogradu.

Kot človek je užival med sodobniki za služeno spoštovanje in ljubezen; o njegovem ugledu med književniki in znanstveniki govori njegovo obširno pismo in ustno občevanje z najuglednejšimi sodobniki, z Vodnikom, Kopitarjem, Metelkom, Primicem, Slomškom, Prešernom, Gajem, Vrazom, Šafařikom, Sreznjevskim i. dr.³

Brez Jarnika si dobe po letu 1844, ko je Celovec postal literarno središče Slovencev, ne moremo predstavljati.

MATIJA MAJAR ZILJSKI

narodopisec, jezikoslovec in narodni buditelj, se je rodil 7. februarja 1809 v Goricah (»Görtschach«) v Ziljski dolini, umrl 31. julija 1892 v Pragi. »Tri zime« je hodil v šolo v St. Stefanu, z 12. letom je šel študirat v Celovec »s četrmi dvajsetimi u žepu«, kakor je sam zapisal v farno kroniko gorjanske fare.¹

Matija Majar Ziljski

Pod vplivom profesorja Matije Ahacela in spiritala A. M. Slomška se mu je ljubezen do slovenskega jezika, ki jo je prinesel že od doma, okrepila in utrdila v pravo narodno zavest. V Celovcu se je zbudilo v Majarju tudi že veselje za zapisovanje in zbiranje narodnih pesmi. Poznal in pel jih je že od mladosti. Narodna pesem mu je bila vrhovno estetsko merilo.

Svojo prvo zbirko nabožnih narodnih pesmi »Pesmarica cerkevna ali svete pe-

³ Ivan Grafenauer: SBL, prva knjiga, 1925—32, str. 386—389.

¹ I. Grafenauer: Koroški koledar 1952, str. 76, 78 in 79.

smi, ki jih pojo ilirski Slovenci na Štajerskem, Kranjskem, Koroškem, Goriškem in Beneškem« je izdal l. 1846 v Celovcu kot prvo v gajici tiskano knjigo na Koroškem. Pesmarica vsebuje 81 pesmi in posebej za orgle 35 napevov z notami.² V predgovoru piše Majar: »Te pesmi so stare po sto, po dve, tristo let in še starejše. Kakor od posvetnih narodnih tako tudi od cerkvenih velja: starejša je pesem, lepša je! Ako bi ne bila posebno lepa, bi jo Slovenci v tolikih letih že davno bili opustili. Pa ta pesmarica je posebno za slovenske pevce in pevkinje namenjena, zato sem moral za dvojne skrbeti: prvič: da bi pesem ne prenarodjal, da bi, kolikor je mogoče, ostale, kakoršne so same na sebi; drugič sem moral gledati, da bi bile lahko-razumljive in kakor domače vsem Slovincem, zato nisim smel se deržati marnja (podnarečja) jedne vesi. Jaz po nesreči muzike ne znam, sem samo nekoliko napevov, ko smo peli, v glavi obdržal, in g. Bauer, učitelj muzike v Celovcu mi jih je zapisal.« Z leti je nabral Matija Majar kar lepo zbirko posvetnih narodnih pesmi. V Novicah 1865 je povedal, da jih ima samo ziljskih sto. Narodne pesmi in pripovedke, posebno koroško-slovenske, je pošiljal v objavo, kjer se mu je nudila priložnost.¹

Kot javni delavec in zaveden Slovenec se je v predmarčni dobi tudi politično udeleževal. Kot prvi je svetoval, naj slovenski poslanci na Dunaju zahtevajo uvedbo slovenščine v šole in urade.³ Poudarjal je potrebo enotne slovenske politične akcije za zedinjeno Slovenijo in se zavzemal za federativno ureditev Avstrije. Z Andrejem Einspielerjem je agitiral med ljudstvom zoper volitve v državni zbor v Frankfurtu. Ker je pripravil tudi neko peticijo na cesarja, so celovški Nemci pregovorili škofa Lidmanskoga, da je Majarja pozval na odgovor. Zahteval je od njega obljubo, da »kaj takega in sploh nič več slovenskega«⁴ ne bo napisal. Ker mu Majar tega ni mogel obljubiti, je bil premeščen na Višarje, »da bi mu bila odvzeta možnost zveze z njegovimi rojaki.«⁴ Ker pa tudi na Višarjah svoje rodoljubne delavnosti ni omejeval ter je s političnim poukom vplival na slovenske romarje, si je s tem nakopal tegobe neprestanega preselejanja po nemških župnijah (1850-1). Majar toži v tistem času, da ga tako hitro prestavljajo, »da mi skoraj sape in denarja primanjkuje, sedaj sem zopet na poti. Na dveh in treh krajih imam orodje, bukve, pismo itd. razdeljene in raztrošene — jaz sem, kakor bi rekel, neki »ewiger Jude«.⁵ Toda Majar je ostal trden in nepopustljiv. Končno je dobil leta 1851 svojo faro v Gorjah v domači Ziljski dolini. Ko je leta 1856 prišel cesar Franc Jožef v Šmohor, je Majar organiziral ziljsko oheet in štehanje. Ob tej priliki ga je cesar vprašal, ali tudi tukaj prebivajo Slovenci.

Majar mu je odgovoril, da prebivajo od Šmohorja do Carigrada.⁵

V Gorjah je ostal celih 19 let, popravil cerkev, uredil precej razdrapane razmere v fari in skrbel za dobro šolstvo. Leta 1870 je ostarelega župnika zadela kap in ohromela mu je roka. Zato se je 10. novembra 1870 fari odpovedal. V začetku maja 1871, ko se je nekoliko popravil, je nastopil nato službo beneficiata v cerkvi na Križni gori (danes je v Celovcu samem) in jo opravljal do 1883, ko se je kot upokojenec preselil v Prago. Bolan in skoraj čisto slep je tam v samoti preživel zadnja leta. Umrl je 31. julija 1892. Pokopan je v Pragi na olšanskem pokopališču.

MIHAL PIP

K starejši generaciji vižarjev moramo šteti še Mihala Pipa. Po navedbi Antona Kuchlinga, župnika na Bistrici v Ziljski dolini, je bil rojen 26. septembra 1875 na Bistrici, umrl pa 15. januarja 1954 istotam. Izhajal je iz izrazite pevske družine. »Bil je izreden pevski talent: kjer je bil Mihal, tam se je pelo. Mihal je znal k vsakemu dogodku in vsakemu doživljaju v vasi zložiti in zapeti primerno pesem. Če je bila svatba ali bdenje pri mrliču, je pel, in vse, kar je peti znalo, z njim. Od zgodnje mladosti do leta 1935 je bil cerkveni pevec na Bistrici in je marsikomu ob pogrebu zapel svojo pesem:

Al' bi celi svet imel, zapustiti boš moral
vse, vse boš moral zapustiti, komu drugemu
seboj ne neseš nič drugega, izročiti;
glih kar si storil dobrega.

Od Pipovih originalnih tekstov naj navedem še enega, ki ga je po njegovem napevu zapisal Oskar Dev (Slovenske narodne pesmi iz Ziljske doline in Podroža, Ljubljana 1908, str. 37).

1. Ko mi na Ojsterk¹ pridemo,
ta lepe Ziljanke vidimo,
Ta dina, dina, dina dom.
2. Pa lepe so že Ukelce²
ki majo krive coklce.³
Ta dina...
3. Še lepši so Rožankice,
ki majo dolge jankice.⁴
Ta dina...
4. Najlepše so Ziljankice,
ki majo kratke jankice.
Ta dina...

Poleg svojih lastnih je imel Pip napisane tudi druge v posebnem zvezku »Pesmarica za Mihala Pipa v Ziljski Bistrici«. Širil jih je s svojim pevskim zborom (slika), pel pa jih je tudi Francetu Maroltu in Oskarju Devu. Ta dva glasbenika pa Mihala Pipa v svojih publikacijah nikjer ne omenjata, kar je Pipa tako prizadelo, da je menda rekel, da bo zvezek uničil. Ali je to storil ali ne, ni znano.

Ti podatki izvirajo iz članka dr. Julija Felaherja, v koledarju slovenske Koroške 1957, stran 76-81, kjer pa so navedeni še drugi vižarji in pevci, toda premalo določno in jasno. Zato bi bilo potrebno in vredno, delo tam navedenih vižarjev in pevcev kritično raziskati.

ANTON JOBST

glasbenik in skladatelj, rojen 12. septembra 1894 na Brdu pri Šmohorju v Ziljski dolini, se je glasbeno izšolal na ljubljanski orglarski šoli, ki jo je z odličnim uspehom dovršil leta 1912. Odslej službuje

¹ Ojsternik 1772 m, v Karnskih Alpah

² Uk'lee so dekleta iz vasi Ukve v Kanalski dolini

³ Cok'lee = male coklje

⁴ Janka = krilo

Može in fantje na tej sliki so zapisovali, peli in tako ohranili narodno pesem v Ziljski dolini. Od leve na desno so: Andrej Pip, Matija Pip (sedi), Luka Pip v vojaški uniformi, Janez Pip, Andrej Pip (umrl v Ameriki), Janez Müller, Urban Müller (sedi) in Mihal Pip (stoji); ljudski pevec, ki nam je ohranil vse napeve ziljskih narodnih pesmi s svojim zborom, ki so jih zapisali Oskar Dev, Marko Bujnik in Franc Marolt

² V pesmarici »L. Kramole: Koroški vižarji in pevci« je navedena samo ena, in sicer »Oh, kaj za 'n trošt ino veselje«. O tej pesmi piše Majar, da »se gode in poje v Rožu pri maši, kadar je poroka, v Ziljski dolini pa, kadar svati okoli oltarja gredo; tudi jo pojo ali zagodejo na god sv. Rešnjega telesa, ko device, ovenčane in nakitjene okoli oltarja gredo.«

³ Novice 1848, št. 13.

⁴ SBL II, Ljubljana, 1933—1952.

⁵ Dr. Julij Felaher po ustnem izročilu povedal avtorju 20. avgusta 1968.

Anton Jobst

ves čas kot organist in pevovodja v Žireh.¹ Zložil je večje število duhovnih in svetnih skladb za razne zборе s spremljavo klavirja, orgel ali brez, in sicer:

1. Tri slovenske maše za mešani zbor in orgle in več posameznih delov slovenske maše.
2. Več izdaj božičnih, velikonočnih, postnih, darovanjskih in eharističnih pesmi.
3. Zbirko Marijinih pesmi, svetniških in drugih skladb.
4. Skladbe za orgle.
5. Spevoigro Čevljar — zdravnik.
6. Vaški ples za pihalni orkester.
7. Valček »Maj« za mešani zbor in klavir.
8. Razne skladbe za plesni kvintet.
9. Razne priložnostne pesmi, nagrobnice ipd. ter
10. Nekaj skladb, ki so še v rokopisu.

Te skladbe so izšle v Cerkvem glasbeniku, Pevcu, Zborih, Naših zborih, Grlici, Delavskih akordih, Novi muziki, Mohorjevi pesmarici II, raznih pesmaricah in samozaložbi. Petnajst orgelskih preludijev je založilo Društvo slovenskih skladateljev, od katerih jih je več ponatisnila italijanska založba Carrara v Bergamu.

Jobstov glasbeni mentor je bil ravnatelj orglarske šole, skladatelj Stanko Premrl, ki ga je seznanil z novejšo glasbeno smerjo. Seznanil se je tudi s skladateljem Slavkom Ostercem, s katerim ga je družilo iskreno prijateljstvo.² Njegovo cerkveno in svetno muziko odlikuje neka izbrana gibčnost, ki je melodiozna, pevna in občuteno toplá in domača.

Anton Jobst se je udeleževal tudi kot organizator, zborovodja in kapelnik. Vzgojil je sedem pevskih zborov, bil učitelj glasbe na gimnaziji, osnovni in glasbeni šoli, vodil šolski harmonikarski orkester, salonski orkester bivšega Sokola in pihalni orkester tovarne Alpina v Žireh.

1. Pismeni podatki Antona Jobsta.

2. A. Gröbming: Naši zbori, revija slovenskih zborovskih skladb, Ljubljana 1965, leto XVIII, št. 6.

Ob različnih jubilejih je bil deležen splošnega priznanja in odlikovanj. Predsednik SFRJ mu je podelil red zasluge za narod s srebrno zvezdo; republiška Zveza kulturno-prosvetnih organizacij zlato Gallusovo značko in lovorjev venec z dragoceno sliko, a skupščina občine Škofja Loka veliko plaketo. Jobst je dobil tudi priznanje občine Logatec, osnovne šole Žiri in tovarne Alpina. Razen tega je bil deležen mnogih prigodnih pohval kot organizator, zborovodja in kapelnik.

Upokojen je bil leta 1949, a se še honorarno udeležuje kot zborovodja moškega in ženskega zbora tovarne Alpina, opravlja organizatorsko službo in vodi šestdesetletni cerkveni zbor v Žireh.

IVAN KROPIVNIK

Januarja leta 1933 je na povabilo ljubljanske Glasbene Matice župnik in poslanec Vinko Poljanec iz Škocjana v Podjuni pripeljal v Jugoslavijo pevske zборе iz Ziljske doline, Roža in Podjune. Priredili so koncerte v Slovenjem Gradcu, Mariboru, Celju in Trbovljah, pa še v Zidanem mostu so na kolodvoru zapeli zbranim delavcem. Povsod so bili z navdušenjem sprejeti, najbolj pa v Ljubljani. V nabit polni unionski dvorani je bil koncert, o katerem poroča »Jutro« z dne 17. 1. 1933:

»Orkan navdušenja je zadonel po dvorani, ko so pod vodstvom simpatičnega, mladega zborovodje Ivana Kropivnika z Brnce v Ziljski dolini prišli na oder pevci moških zborov iz Brnce, Št. Janža v Rožu, Kotmare vesi, Škocjana in Libuč. Množica je žarečih oči strmela vanje in jih pozdravljala iz vsega grla, da so ti preprosti možje in zastavni fantje, kmetovalci in delavci ganjeni zrlji v dvorano. Prestali so takorekoč ognjeni krst v Slovenjem Gradcu, z najiskrenejšim občutjem so sprejeli ljubezen, ki jim jo je izkazal obmejni Maribor, pobratili so se s trpečimi rudarji v Trbovljah —, ali to-le, kar jim je pripravila Ljubljana, to silno navdušenje jih je prevzelo do ganotja. Neizbrisno jim bo ostalo v spominu, ko se jutri poslove od nas in se preko Jesenic vrnejo v domovino, povedat svojim in našim bratom, kako toplo utripajo naša srca z njihovimi...«

Kakor vidimo, je bila turneja koroških pevcev po Sloveniji dogodek, ki je močno utrdil narodno zavednost koroških Slovencev in srčne vezi, s katerimi so ostali Slovenci z njimi povezani. Še dandanašnji je med koroškimi Slovenci spomin na to zmagovito turnejo živ.

O kvaliteti koncerta je poročal v »Slovenskem Narodu« 17. 1. 1933 skladatelj in glasbeni kritik Emil Adamič (»-8«) takole:

»Najprej so viharno pozdravljeni nastopili združeni skupni zbori, okoli 80 po številu, z Brnce, Št. Janža v Rožu, Kotmare vesi, Škocjana in Libuč. Vodil je skupni zbor, posebej pa še zbor z Brnce in Št. Janža mladi, zelo nadarjeni in po pravici samozavestni pevovodja, gospod Kropivnik, ki je s svojim prihodom v Jugoslavijo in nastopom — po izjavi župnika gospoda Poljanca — riskiral svojo existenco...«

... Združeni pevski zbori so s svojim nastopom pokazali izredno moško disciplino, enodušnost prednašanja, veliko pevsko kulturo, ki se je predvsem pokazala v izbranih glasovih, v veliki pevsko-tehnični spretnosti, v intimnosti izraza brez vsake

vsiljivosti, lepem, vzornem izgovarjanju...

... Še bolj kot skupni nastop združenih zborov je imponiral deljen nastop posameznih skupin, pred vsemi drugimi mali, toda v vsakem oziru najodličnejši in najvzornejši zbor pevskega društva Dobrač na Brnici iz Ziljske doline (pevovodja Kropivnik, L. K.). Toda tudi ostali posamezni zbori zaslužijo odkritosrčno, zaslužno pohvalo. Tako pevski zbor iz Škocjana in Libuč pod vodstvom pevovodje g. Hartmana ter pevski zbor iz Kotmare vesi, ki ga je vodil pevovodja g. Lambihler.

Priznati moramo, da ti pevci, sami preprosti ljudje, kmečki sinovi, obrtniki, in delavci, daleč s svojim pevskim znanjem nadkriljujejo iz sličnih pevcev sestavljene naše domače zборе. Nikdar in nikjer kričavosti, le mirno, poglobljeno petje, dovršena dinamika, prepričevalnost in iskrenost, lepa uglajenost, v resnici umetniško dovršeno petje, na katerega smejo biti slovenski koroški pevci ponosni... (-č).«

Ako objektivno premislimo, je ves ta nacionalni in umetniški uspeh omogočil — poleg župnika Poljanca kot organizatorja

Ivan Kropivnik

— pevovodja Ivan Kropivnik. Samo tisti, ki ve, koliko glasbene sposobnosti in osebne požrtvovalnosti zahteva uvežbanje samo enega pevskega zbora, bo lahko presodil Kropivnikovo delo, ki je uvežbal pet krajevno oddaljenih pevskih zborov, sestavljenih iz glasbeno neukih, preprostih ljudi do umetniške višine, o kateri sicer strogi kritik Emil Adamič govori v superlativih.

Ivan Kropivnik se je rodil 5. maja 1910 v Podljubelj št. 16, pd. pri Zlosarju v občini Slovenji Plajberk. Po osnovni šoli je obiskoval organistovsko šolo v Celovcu pri učitelju Kobeku. Ded mu je pred svojo smrtjo podaril zlato uro in rekel: »Ne pozabi, da si Slovenec!«

Že kot osemnajstletni mladenič je zbiral v domači vasi in v Borovljah pevce. Leta 1929 je sprejel službo organista v Brnci. Tam je že od leta 1906 obstajalo »Tamburaško in pevsko društvo Dobrač na Brnci« z geslom: Tudi v sili ali šali — nikoli ne laži, kakoršen si, takega se kaži! To društvo je po nesrečnem plebiscitu (1920) le životvarilo, dokler ni prišel Ivan Kropivnik, tedaj devetnajstletni, zali fant, ki je s svojo požrtvovalnostjo in sposobnostjo zbral okoli sebe pevce in razširil njih krog. Ponavadi je dosegel vrhunec navdušenja, ko se je po končanem sporedu obrnil proti občinstvu in z mehkim glasom drugega tenorja zapel svojo pesem »Mrzel veter tebe žene...«

Ta Orožnov tekst je uglasbilo že mnogo skladateljev, toda Kropivnik je pel napev, ki ga do takrat nisem še nikjer slišal. Tiste dni sem si ga zapisal, priobčil pa sem ga v Pesmarici za nižje razrede srednjih in njim sorodnih šol, Ljubljana 1935, II, str. 54. Doslej ni še nihče reklamiral avtorstva te melodije, zato mislim, da jo je zložil Kropivnik sam.

Njegov umetniški sloves pa je segel tudi v tujino. Družba »Polydor« je v Salzburškem Mozarteumu posnela gramofonsko ploščo, na katero so Kropivnikovi pevci pod nazivom »Moški sekstet Brnca« zapeli 16 po večini koroških narodnih pesmi. To je bila prva gramofonska plošča s koroškimi slovenskimi pesmimi.

Nacistična poplava je zadušila vse slovensko nacionalno življenje na Koroškem. Kot tridesetletnega moža je vojna vihra odnesla Kropivnika v svoj vrtinec. Po navedbi njegove žene Helene in sestre Rozi Ožgan je bil na vzhodni fronti težko ranjen in umrl 30. julija 1943 v Novi Pavlovki, kjer je tudi pokopan.

JOŽEF KATNIK

je bil rojen leta 1862 v Ziljski Bistrici, je Ziljan in bi moral njegovo delo obravnavati na tem mestu. Ker pa sem o njem govoril že v članku »Koroški bukovníki in vižarji« (Koroški fužinar št. 1/1972, str. 13.), ga tu samo omenjam.

ANTON STRES

je bil rojen 25. maja 1869 v Gorjah v Ziljski dolini. Učil se je glasbe na cerkveno-glasbeni šoli v Regensburgu pod Haberlom. Župnikoval je na Jezerskem. Objavil je dve evharistični pesmi v zbirki Stanko Premrl: Slava presv. Evharistiji, Ljubljana 1914. Ti podatki izvirajo iz prave publikacije. Več mi kljub prizadevanju ni bilo mogoče ugotoviti, omeniti pa ga je treba.

ZA SLIKARJE

Churchilla, ki je bil tudi pisatelj in slikar, so vprašali, zakaj slika samo pokrajine. Odgovoril je:

»Zato, ker se drevo nikoli ne pritoži, da si ni podobno.«

POSEBNE SLOVNICE

Clemenceau je zelo sovražil prilizovanje. Govoreč o nekem lizunu je dejal:

»To je neznosen človek. Pomislite, vsak njegov stavek je sestavljen iz osebka, povedka in — poklona.«

Brnški pevski zbor »Dobrač«. Prva vrsta, sedijo od leve na desno: Lojz Hekkofler (»Uštin«), Lenarč Zolner (»Tavčar«), Janez Gallob (»Mark«), Ivan Kropivnik, Franc Mertel (»Oje«), Franc Gallob (»Pec«), Zep Poglič (»Požarnik«). Druga vrsta od leve na desno: Matija Kepold, Jakob Ulbing (»Gobič«), »Ermanov« Franc, Hanzi Weber (»Urbanč«), Hanzi Mertel (»Prangar«), Lojz Kreutzer (»Štramel«), Hanzi Hassler (»Krugelč«), Tevži Lamprecht, Maks Trunk (»Unič«), Vili Cijak (»Uštinč«). Tretja vrsta, stojijo od leve na desno: Hanzi Poglič (»Plošč«), Andrej Pruker (»Mastigij«), Franc Trunk (»Unič«), Jože Sluga, Lojz Sluga, Lipejev iz Radne vasi. Podatke lju-beznivo posredovala Hanca Drnovšek, roj. Mertel iz Ljubljane.

RAZSTAVA BOJANA GOLIJE

Beseda ob otvoritvi

Menim, da vas ni potrebno posebej prepričevati o tem, da je teh dvajset razstavljenih grafik, če jih smemo sploh imenovati grafike, izraz in podoba likovnega doživljanja, izraz osebnega gledanja na vlogo barve in oblike pri uresničitvi zunanje podobe tega doživljanja. Dalje, da vam slikarja Bojana Golije ni potrebno še posebej predstavljati, saj pri vas ne razstavlja prvič. Bolj pomembno se mi zdi govoriti o razstavljenih delih samih. Ti listi so po mojem mnenju tihe priče, zapisi in znaki doživljanja, ki ga ne moremo preprosto prebrati in ga uskladiti z neko literarno zamisljivo. Kajti drži se jih tista poteza likovnega izražanja, ki je znak našega nihanja med pomembnostjo, ki jo pripisujemo zunanjemu svetu, in vztrajnega primerjanja z našim notranjim, duhovnim svetom, prostorom, ki je lahko prisposoda in prapodoba. Tako se nam pravzaprav vsako umetnostno sporočilo, ne le slikarsko, pokaže kot dosežek dialektičnega procesa v ustvarjalcu samem, zdaj je lahko izraz pomiritve med obćim svetom narave in ljudi, zdaj podoba plamenečega boja, notranjih videnj, nestrpnosti, stisk in utesjenosti ali drugih psihotičnih stanj pa tudi reakcij. Tudi v teh razstavljenih listih bi po mojem mnenju bilo mogoče slediti prvine obeh pravkar orisanih premis. Vsakdo med nami bo spoznal v delu teh listov racionalno urejevalsko težnjo, tu so geometrično določljiva telesa, tu je osrediščen sestav, so krogle in valji, je simetričnost. Tu je največkrat trdno določena hierarhija pred-

metov po legi in barvi. Osrednji predmeti, krogle in stožci so tudi plastično poudarjeni, so predestinirani kot vodilo. Plastičnost redno pada, čim bolj gremo proti robu sestava, tu je dekorativna splošnost, je podstat, ki miruje v plaskovitosti. Celota nas prepričuje, da je list sistematično grajen, da je nekako zrasel po višji zamisli. Slikar to urejenost in osredotočenost demonstrativno poudarja. Na drugi strani so listi, ki nas po sestavi, barvi in obliki spominjajo na urejeno neurejenost, kakršno srečamo v mikroskopskih slikah organske in anorganske materije. So kakor mogočno povečani izrezi delov živih bitij, žuželčjih kril, oči, pa tudi celičnih struktur rastlinske vrste. V obeh premisah pa se, seveda v vsaki na svoj način, kaže težnja k neki višji urejenosti, pa naj zdaj izvira iz konstrukcij našega uma ali iz na videz slučajnostne višje urejenosti materije, v kateri je uresničeno živo bitje. Zanimivo je tudi opazovati na teh listih vlogo t. i. nebarv, črnega in belega. Pri prvi usmeritvi se to nasprotje izraža v močnem ploskovnem kontrastu obeh, pri drugem pa se dviga iz ploskve v občutljivo črto, v linijo in še dalje v plastično opredelitev, ki ni namenjena nekemu predmetu, pač pa napetosti celotnega sestava.

Pred nami je torej zapleteno, a zato nič manj zanimivo likovno dogajanje, prikazano z izredno veščo uporabo grafičnih tehnik, ki pa niso uporabljane z namenom, da bi bilo mogoče te sestave tiskati, pač pa zato, da je dosežen ta bizarni, o

VSE IN NIČ

S poti po ZDA in Kanadi

Ko sem se konec septembra peljala iz Tower's hotela na letališče J. F. Kennedyja, sem razmišljala o tem, kakšen vtis o tej neizmerni deželi bom odnesla od tod, o deželi, katere del sem v treh mesecih le bežno spoznala. Kateri vtisi bodo ostali najbolj živi? Takrat nisem utegnila domisliti tega, kar sem začela, pa tudi danes bi bolj težko odgovorila z eno samo besede-

Kip svobode

ga. Videla in slišala sem precej, to pa seveda še ne pomeni, da so moji vtisi in misli ter sodbe o Ameriki splošno veljavne. Tako, kot jo bom opisala, sem jo doživela jaz, kdo drug bi jo drugače.

25. junija se je začela v Ljubljani moja pot na drugi kontinent. S sedemdesetminutno zamudo (to pri jugoslovanskih železnicah ni nič čudnega!) smo se vendarle odpeljali prek Jesenic, Salzburga, Münchna, Stuttgarta in Koblenza do naše zadnje postaje v Evropi — do Luxembur-

ga, kjer smo se naslednji dan ob desetih »izkrcali«.

Vse potovanje in bivanje v Ameriki je bilo v okviru »The Association for the World Travel Exchange« in njenega »The International Counselor Exchange Program in the USA«. S to organizacijo potuje vsako leto okrog štiristo evropskih študentov v Ameriko, kjer ima organizacija zanje pripravljene različne zaposlitve; naš program je bil osem tednov dela kot vzgojitelj v ameriškem otroškem taboru in štiri tedne potovanja po Ameriki. Iz Jugoslavije nas je bilo 49 in smo bili edini predstavniki iz socialistične dežele.

V Luxemburgu smo imeli še pet ur do poleta čez Atlantik, zato smo si na hitro ogledali mesto, »pretopili« evropske devize v dolarje in že poslali prve pozdrave domov. Zaspani in zbiti smo se odpeljali na letališče, kjer smo že rahlo vznemirjeni končno le pričakali Nizozemca Jana Botemana (predstavnika AWTE za Evropo) z letalskimi vozovnicami. Po opravljenih formalnostih s prtljago, smo bili ob pol štirih že na letalu DC-8 islandske družbe, ki nas je odpeljalo proti New Yorku. V letalu smo kmalu ugotovili, da smo kaj pisana družčina: Nizozemci, Nemci, Jugoslovani, Švicarji, Iranec, Tunizijka, Belgijci, Danci in Švedci. Sporazumevanje nam ni delalo nobenih težav, čeprav ne bi mogla trditi, da je bila naša angleščina odlična. Kmalu se je od vsepovsod slišalo živahno razpravljanje, vsi smo pač potovali v Združene države kot »international counselors«.

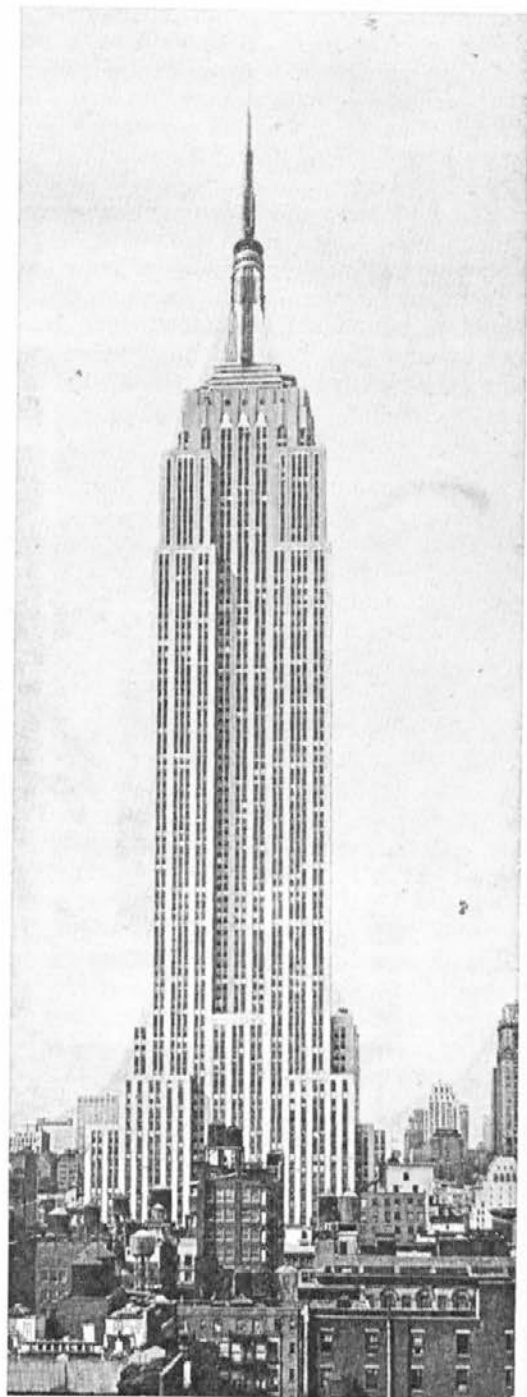
Z velikim odobravanjem smo sprejeli pilotovo sporočilo, da bomo na Islandu pristali za eno uro. To res ni bilo veliko, ogledali smo si lahko le letališko zgradbo, v kateri lahko kupujete spominke in razglednice za vse evropske valute, pa so nas že poklicali nazaj v letalo. Pa nič zato! Imeli smo čudovito vreme in tako smo lahko iz letala videli tisto, česar nismo mogli na zemlji — Island, pa zasneženi Grenland in kasneje še zeleno Kanado. Ob pol sedmih po ameriškem času smo že leteli nad New Yorkom (polet je trajal osem ur, časovna razlika med Luxemburgom in New Yorkom pa je šest ur). Skoraj celo uro smo bili v zraku, a šele ko smo čakali na carini, se nam je posvetilo, da je bilo najbrž nekaj narobe z mehanizmom koles, ker tako dolgo nismo pristali. Nismo se več vznemirjali, bilo je že za nami, mi pa smo že mislili na ameriške policaje in carinike, za katere so nam že prej povedali, da so zelo »ljubeznivi« s turisti iz komunističnih držav. — Za Američane namreč ni razlike med komunizmom in socializmom. — Vse se je izteklo v najlepšem redu, nihče od nas Evropejcev ni imel kakšnih posebnih težav, le redki so morali odpreti svoje potovalke. Avtobus je potreboval debelo uro z letališča Kennedy v hotel, ki smo ga vsi že težko pričakovali, saj nas je dolga pot vse pošteno utrudila. Od te vožnje, prvega stika z New Yorkom, nisem odnesla dosti, morda le občutek velike razsežnosti, ki sem se ga v Ameriki kasneje še tolikokrat zavedla.

Andrej Ujčič

Prva dva dni smo imeli v hotelu nekakšno uvodno konferenco. Še enkrat so nam razložili ves program, pripovedovali so nam o ameriških otrocih, o njihovih navadah, o posebnostih jezika, o politiki, o New Yorku, skratka, o vsem. Naši organizatorji so nas želeli čimbolje »oborožiti« za naše bivanje v Združenih državah. Pokazali so nam nekaj posebnosti New Yorka, kar nam je kasneje, ko smo sami raziskovali mesto, precej pomagalo. Veliko evropskih »counselorjev« je takoj po uvodni konferenci odpotovalo v kampe, veliko pa nas je še ostalo v New Yorku in pošteno smo izkoristili čas v njem.

Dobro oboroženi z zemljevidi mesta in podzemeljske železnice smo se v New Yorku že po dveh dneh zelo dobro znašli in sploh se ne spomnim, da bi se kdorkoli kdaj pritoževal, da se je izgubil. Narava v Ameriki je resnično ogromna, toda v New Yorku je postala premajhna, mesto se je dvignilo pod nebo in njegovi nebotičniki so postali simbol Združenih držav Amerike.

Prvi popoldan smo se z metrojem odpeljali do znanega trikotnega trga Times

Empire State Building v New Yorku

Squara, polnega svetlobnih reklam, hručenja in bučanja. S trga smo peš odšli do slovitnega Empire State Buildinga. Na potovanju smo kmalu ugotovili, če hočemo kaj videti in če hočemo ujeti utrip mesta, ga moramo prehoditi in ne prevoziti. Tega smo se na naši 3000 km dolgi poti po Ameriki ves čas trdno držali. Do razgledne ploščadi v 102. nadstropju smo se pripeljali z dvigalom in s 381 m višine smo lahko občudovali New York kot na dlani. Bil je res čudovit razgled. Že v pritličju smo si priskrbeli prospekte in jih proučevali, medtem ko smo čakali, da se zmračí in bomo lahko mesto videli tudi v lučeh. Nekaj prav zanimivih podatkov je v prospektih: Empire State Building stoji na prostoru, kjer je 1799. stala farma nekega Johna Tompsona. Visok je 448 m, v njem je zaposlenih 16.000 uslužbencev in zanje vozi 72 dvigal. Od ulice do 102. nadstropja je 1860 stopnic (Nekega dne smo razmišljali, da bi šli peš na vrh. Še sreča, da smo si premislili!), v jasnem dnevu pa se vidi 80 milj daleč. Empire State Building je resnično simbol Amerike! Tako pogosti ameriški »naj« si najlaže predstavljam prav z njim.

Naslednji dan smo poskusili vsaj malo ujeti utrip mesta in zato smo spet hodili ter si ogledovali zanimivosti. Rockefellerjev center, katedralo St. Patrick, ki pa kljub svoji razsežnosti v meni le ni zbudila tistega neopredeljivega miru, ki me drugače objame, ko stopim v cerkev. Preveč je kičasta. Na robu East Riverja in First Avenue smo si ogledali palačo Združenih narodov. Ob zanimivi razlagi nam jo je razkazovala simpatična Azijka, doma iz Hongkonga. Palača je vsa svetla, moderna, odprta in čudovito zasnovana. V dvorani ekonomske komisije (varnostni svet in vse komisije OZN imajo svoje dvorane) je bila seja in mi smo se prav prijetno zabavali, ko smo poslušali delegate, ki so govorili v kitajščini. Pri vsakem fotelju, tudi ob foteljih za občinstvo, so namreč nameščene posebne slušalke, ki omogočajo, da lahko sledite razpravi v enem od petih uradnih jezikov v OZN — v angleščini, francoščini, španščini, ruščini ali kitajščini. Po vsej palači OZN so razvrščena darila, ki so jih poklonile države, članice OZN. Evropejci smo s ponosom ogledovali danski opaž, pa največjo stensko preprogo na svetu, ki jo je podarila Belgija... In ko smo pred palačo na drogovich iskali vsako svojo zastavo, smo Jugoslovani hiteli razlagati svojim kolegom, da je konjenik pred palačo dar Jugoslavije in da je to delo našega znanega kiparja Avgustinčiča. Prepričana sem, da ne bodo pozabili, da je Konjenik iz Jugoslavije.

V naslednjih dneh smo si potem ogledali še Broadway, Central Park, Harlem, Chinatown (kitajsko četrt), Manhattan, Greenwich Village, kip Svobode in sploh New York.

Broadway smo prehodili po dolgem in počez. Neskončen je in na njem lahko res najdeš in kupiš, karkoli hočeš — od najmodernejšega avtomobila in najdragocenejšega dragulja do najbolj opolzkkih stvari in brzostrelk. In ne boste verjeli — celo jugoslovanske časopise lahko kupite! Bili smo presenečeni, ko nam je prodajalec ponudil Borbo in Areno in še trikrat bolj, ko nam je ponudil še Sportske no-

Cestni splet

vosti. Ampak to še niso bila vsa jugoslovanska presenečenja v New Yorku. Ko smo se potepali po Greenwich Villageu — newyorškem zbirališču umetnikov, bohemov, glasbenikov in v zadnjem času tudi mamilarjev — nismo mogli verjeti, da pred nekim hotelom z verigo priklenjen (drugače vam ga v desetih minutah ukradejo) stoji Rogov pony. Čisto navaden pony v Ameriki! Zares čudno in žal nam je bilo, da nismo povprašali za njegovega lastnika. Morda nam bi povedal zanimivo zgodbo, kako je prišel pony čez »lužo«. Čez nekaj dni smo v Macy's — eni največjih veleblagovnic na svetu — odkrili še kristal iz Rogaške Slatine in s ponosom smo ga občudovali.

Manhatan smo največkrat opazovali zvečer s terase našega hotela v Brooklynu, kjer se je naša pisana družina iz Evrope vsak večer zbirala na klepet in prepevanje. Manhatan je newyorški »downtown«, konica, kjer se New York končuje v morju. To je borzna četrt, kjer se še vedno pretakajo vsa premoženja sveta. Izkoristila sem priliko in poskusila odkriti skrivnost borze. Dolgo sem si že želela, da bi lahko videla borzo. Odkrivanje se je resnično izkazalo le kot poizkus, čeprav sem poslušala razlago o poslovanju borze in čeprav sem jo teoretično že prej poznala, sem kaj hitro opustila vsako misel, da bi lahko sledila delovanju tega zamotanega aparata.

Črnska četrt Harlem nas je prav prestrašila, pa čeprav smo jo obiskali sredi dneva, ker so nam naši organizatorji odsvetovali potepanje po Harlemu, še posebej zvečer, kar je lahko zelo nevarno. Sedem nas je bilo in vsem se nam je zdelo, da smo edini belci v vsej četrti. Harlem je resnično črnska četrt, nikjer ne vidiš belca. Umazana je kot le kaj, povsod smeti in odpadki, otroci se igrajo ob hidrantih in skačejo po avtomobilih, a zaradi tega se nihče ne razburja. Hiše so se mi zdele skoraj podrtije. In resnično sem se oddahnila, ko smo zapustili Harlem.

Čisto drugače je bilo v kitajski četrti. Tudi ta četrt je umazana, a v njej smo se počutili varne in z velikim veseljem smo preobračali kitajske trgovinice, ki so natrpane z vsem mogočim in nemogočim. Zelo nam je ugajalo tam, celo večerja v kitajski restavraciji. Hrana je bila odlična, zelo okusna in dobra, čeprav smo jo pričakovali z velikim pesimizmom in se že videli, kako lačni odhajamo iz restavracije v samopostrežno po mleko in kruh. Priznati moram, da nismo prav vedeli, kaj jemo, čeprav nam je natak razložil, kaj je kaj, spoznali smo lahko le riž in okusili piščančje meso, poleg pa je bilo še kup meni nepoznane zelenjave in dišav, a lahko mi verjamete, zares je bilo dobro.

Centralni park je bil nekaj dni naš »raziskovalni center«. Prav vse smo našli v njem — Metropolitanski muzej ob robu te zelene oaze New Yorka, razna športna igrišča, gledališča, spomenike, hippyje, yippyje, mamilarje, policaje na konjih in kaj jaz vem, kaj vse še. Nekega večera smo šli poslušat koncert ansambla Beach Boys. Ležali smo na travi ob odprtem gledališču in slišali smo prav tako dobro kot tisti, ki so za vstopnino odšteli 5 dolarjev, kar pa se je nam (in še posebno našim žepom) zdelo odločno preveč. V času, ki sem ga preživela v New Yorku, sem si utegnila še bežno ogledati skoraj vse njegove muzeje — Muzej moderne umetnosti, Muzej industrijskega oblikovanja, Metropolitanski muzej, Muzej ameriških Indijancev, Gugenheimov muzej in še druge. In žal mi je, da sem si jih lahko ogledala le bežno, kajti v njih so zbrani izredni primerki in bi jim bilo vredno posvetiti več časa. Muzeji so zame poglavje zase in v njih lahko prebijem ure in ure, pa se ne naveličam.

New York je bil v tistem času neznošno vroč in soparen, zato smo se hodili hladiti v Atlantik. Od našega hotela do obale na Coney Island smo potovali z ekspresnim metrojem, ki stoji na vsaki deseti postaji podzemeljske, in potrebovali smo dobro uro in pol. Kopanje se nam je res prilogo,

saj se drugače v mestu sploh nismo mogli ohladiti, čeprav so bile vse trgovine in vsi lokali ter muzeji aklimatizirani in smo se vanje tudi hodili hladiti. Kopanje v Atlantiku je bilo res zelo prijetno doživetje, toda naše obale ne bi nikdar zamenjala za obalo Atlantika.

Čas je neverjetno hitro mineval in kar nisem mogla verjeti, da sem že štirinajst dni v New Yorku, ko sva 10. julija s Švicarko Annemarie odpotovali v Lenoloc Camp, kjer sva potem kot vzgojiteljici ostali sedem tednov. Lenoloc je 50 milj severno od New Yorka v narodnem parku Bear Mountain v gozdičku ob jezeru. Je dekliški tabor in namenjen »underprivileged children« — to je otrokom iz najrevnejših slojev ameriške družbe, zato smo imeli v taboru le črnka in portorikanska dekleta. Delo z njimi ni bilo lahko in pošteno smo se morale truditi, da smo v njih vsaj za nekaj časa vzbudile zanimanje za aktivnosti, ki jih je nudil tabor. Poletje je tako v vsakdanjem delu, pa tudi zabavi prav hitro minilo. Z jezikom nisem imela težav, celo nekaj »slanga« svojih varovank sem se naučila in sem jih čisto dobro razumela. Odlično sem se razumela z ostalimi vzgojiteljicami — Američankami in ob slovesu nam je bilo vsem zelo težko. Nam Evropejkam najbrž nekoliko manj, ker smo že mislile na potovanje, ki nas je čakalo.

V avtobusu, s katerim smo se vračale v New York, smo ostalim potnikom verjetno že presedale z glasnim obujanjem spominov na Lenoloc. Nismo mogle verjeti, da je poletje že za nami, saj smo vendar šele prišle. Del mene je ostal v Lenolocu, in če se spomnim tega imena, sem kakor v kinu — spomini, slike in doživetja se vrstijo! Kako prijetno je zvenel direktoričin »Come back next year!« Zelo zadovoljna je bila z nami Evropejkami »You did a great job!« in prav zato je bilo prijetno pa tudi težko reči na svidenje, pa čeprav smo vedele, da se verjetno ne bomo vrnile.

Vrnitev v Tower's je bila ... saj ne vem, kako naj jo imenujem! Že na postaji metroja smo srečale prve znance, s katerimi smo skupaj »priletele« iz Evrope in z nji-

mi prebile prve dneve v New Yorku. V hotelu se nam je zdelo vse tako znano in domače in čisto normalno se nam je zdelo, da nas je točajka v bistroju vprašala, kako je bilo v kampu. Spraševanja in pripovedovanja ni hotelo zmanjkati in dva dneva zaključne konference sta bila čisto prekratka, da bi se lahko vse pogovorili. 28. avgusta smo v manjših ali večjih skupinah odpotovali na potovanja, za katera smo se že prej odločili. Jaz sem izbrala potovanje po severovzhodnem delu ZDA in južni Kanadi. V skupini nas je bilo trideset Slovencev, Nemcev, Nizozemcev, Švicarjev, Angležev, Dancev in Belgijcev. Potovali smo s štirimi starimi chevroleti, ki smo jih vozili sami. S cestnimi atlasii in napotki iz newyorške »office« smo se prav dobro znašli. Potovanje je bilo zelo dobro organizirano — v vsakem mestu smo ostali dva ali tri dni, da smo si ga lahko malo ogledali. Če nismo stanovali v hotelih, so za nas poskrbele »host-families« — družine, ki že dolgo časa sodelujejo z AWTE in tujim študentom nudijo gostoljubnost. Družine so nam vedno razkazale mesto in njegove značilnosti, nas pogostile s kakšno specialiteto kraja in se potrudile za naše udobje. Tako smo imeli tudi možnost spoznati, kako živi ameriška družina, kakšen je njen delovni dan, kakšen je ameriški dom.

Skozi državi New York in Connecticut smo pripotovali v Massachusetts in se prvič za dalj časa ustavili v Springfieldu. S precejšnjo tremo smo se prvič javili na zbirnem mestu, kjer so nas pobrale »host-families«, toda prav kmalu smo pozabili, da smo prvič skupaj. Američani (vsaj kolikor sem jih jaz spoznala) so tako neposredni, preprosti, prisrčni in ustrežljivi, in zato ni noben problem navezati stike z njimi. Čudovita je njihova gostoljubnost, ki sem jo uživala ves čas svojega bivanja in potovanja v ZDA in Kanadi, in jo tudi cenila. Nikoli je ne bom pozabila. »Moja« družina mi je razkazala Springfield in z njimi sem preživela prijeten konec tedna na kopanju in pikniku. Večere smo preklepetali — pravzaprav sem govorila jaz, oni pa so poslušali. Vse so hoteli vedeti o Jugoslaviji, še posebej, ker je nekaj dni

pred mojim prihodom v »Timesu« izšel obsežen članek o Jugoslaviji. V ponedeljek zjutraj skoraj ni bilo časa za slovo. Izmenjali smo naslove, naši skupini pa se je že mudilo naprej — v Boston. V dveh mesecih smo se že navzeli njihovega »Go! Go!«. Boston je očaral vse. Mnogo bolj evropski je kot ostala mesta, ki smo jih videli, predvsem pa v primerjavi z New Yorkom čist. Boston je glavno mesto države Massachusetts z mnogimi zgodovinskimi in kulturnimi zanimivostmi. Američani sami ga imenujejo tudi rojstno mesto ameriške svobode. Ogledali smo si parlament, muzej pa novo mestno hišo in rojstno hišo pesnika Henryja W. Longfellowa in nazadnje razočarani ugotovili, da si univerze Harvard in univerzitetnega naselja ne moremo tako ogledati, kot bi radi, ker se predavanja še niso začela in je bila večina poslopij še zaprtih.

Vožnja iz Bostona proti severu je bila pravi užitek, ker smo potovali ob obali po navadni avtocesti in ne po »highway«, odkoder nič ne vidiš. Ustavili smo se v majhnem letoviškem mestu Old Orchard Beach na Atlantski obali in na skoraj že jesenskem soncu prelenarili tri dni. Ta počitek nam je vsem koristil, kajti tako smo dobro spočiti laže prenesli devet ur neprestane vožnje po avtocesti do naslednje »postaje« — do Caribouja v Maine. Večerja, ki so nam jo pripravili mestni moške za sprejem, nas je spet oživila, resnično pa šele osvežujoče kopeli pri »host-families«. Za Caribou pravijo, da je središče krompirjevega imperija. In res, vse, kar smo si ogledali, je usmerjeno na pridelovanje ali predelovanje krompirja.

Z lepimi vtisi o Caribouju in njegovih prebivalcih se je naša »karavana« odpeljala novim doživetjem naproti. Kanadsko mejo smo prestopili v St. Leonardu brez kakršnihkoli težav, obmejne formalnosti so bile res le formalnosti. Quebec pa nas je pričakal s strašno ploho in nam tako dal možnost, da smo si ga spočiti ogledali naslednji dan. Čudovit je! Je najstarejše severnoameriško mesto (ustanovljen je bil l. 1608) z gradom, ozkimi uličicami, čudovitimi parki in mnogimi starimi zgradbami. Mesto je živa zgodovina, kjer se pretoklost in sedanost prepletata v popolni harmoniji. Mesto imenujejo tudi francosko prestolnico Amerike. In ne zastonj! Zelo malo je ljudi, ki govorijo angleško in v trgovinah in restavracijah vas mnogo bolje postrežejo, če govorite francosko. Že s tem se jim priljubite, če poskušate govoriti francosko, to smo namreč sami preizkusili z našim gimnazijskim znanjem francosčine, s katerim smo si pridobili zavirljivo zaupanje.

Kar žal nam je bilo, da smo se morali posloviti od Quebeca. To je bilo mesto, v katerem se nam je po dolgem času spet zdelo, da teče življenje nekako normalno za naše pojme. Med vožnjo ob reki Svetega Lovrenca pa smo kmalu že začeli razmišljati o Montrealu in ugibati, kakšen bo. Z nekaj težavami, ker smo imeli slab načrt mesta, smo se »prebili« skozi mrežo mestnih ulic do »Rosedale Hostela«. Po krajšem počitku in pogovoru z našim uradnim gostiteljem Mr. Burnsom in njegovo ženo, smo se odpeljali na nočno vožnjo po mestu. Nič več nismo dvomili v trditev našega gostitelja: »Montreal is quite a big

Niagarski slapovi — levo ZDA, desno Kanada

town«. Povedal nam je tudi, da je Mount Royal (francosko ime Montreala) drugo največje francosko govoreče mesto na svetu. Naslednja dva dneva smo temeljito izkoristili in si mesto dobro ogledali. Zal so nam »Expo '67«, kjer je zdaj razstava »Man and His World« pred nosom zaprli, ker je bila glavna turistična sezona že mimo, zato pa smo si v muzeju moderne umetnosti ogledali v strašni gneči razstavo del Albrechta Dürerja, ki si je vsaj jaz v Evropi najbrž ne bi mogla ogledati. V muzeju sodobne umetnosti pa smo si Jugoslovani z velikim ponosom ogledovali Bernikovo grafiko, ki je tudi med razstavljenimi deli z vseh koncev sveta. Nekaj posebnega je botanični vrt mesta Montreal in pa njihov mestni park na nekakšnem griču. V parku imajo nekaj podobnega, kot je naša Forma viva v Seči — tudi v Montreal prihajajo kiparji iz vsega sveta, da ustvarjajo v kamnu.

Iz Montreala do Ottawe smo potrebovali le slabe tri ure. Moja »host-family« se je zelo potrudila in mi glavno mesto Kanade lepo predstavila. Ottawa je kot glavno mesto Kanade izbrala že kraljica Viktorija 1857. po dolgem boju za to čast med mesti Kingstone, Montreal, Toronto in Quebec. Povsod v mestu se pozna, da je to prestolnica, saj je v mestu 128 zgradb vladnih institucij in še kup veleposlaništev.

Vedno, kadar se spomnim Ottawe, se spomnim tudi misli mojega gostitelja, ki se mi je zdela nadvse zanimiva. Vprašala sem ga namreč, zakaj vzamejo tuje študente, saj to zanje pomeni dodatno skrb, nekako jim zmoti dnevni ritem in tako naprej. On pa je odgovoril: »To je najboljša pot, da moji otroci spoznajo, da na svetu ni samo Kanada in Kanadčani.«

Nepozaben oddih smo imeli v narodnem parku — Algonquin park, kamor smo pripotovali iz Ottawe. Park je tako velik kot Nizozemska. Ob nizu jezer sredi gozdov je čudovita oaza miru, ki je naše navdušenje nad Kanado le še povečala.

Po miru Algonquina se nam je zdel Toronto še bolj hrupen, kot bi se nam verjetno sicer. V Torontu sem se za dva dni ločila od naše skupine in ju preživela z znanci mojih staršev — s slovensko družino. V Torontu je okrog 30 tisoč Slovencev, ki so zelo dobro povezani. Imajo dve slovenski cerkvi, slovenske farme v okolici mesta, na katerih prirejajo razna srečanja, pa tudi slovensko šolo imajo.

Toronto (to je indijansko ime s pomenom »mesto za srečanja«) ima čudovito novo mestno hišo, veliko in zelo znano univerzo, velik planetarij, bogate muzeje in mnogo urejenih parkov. Ko sem se kasneje spet sešla z našo skupino, smo si bili edini, da je v mestu najbolj zanimiva stvar muzej »Ontario Science Centre«. V njem bi resnično lahko preživel dneve, pa se ne bi nikoli dolgočasil, saj ogromno nudi. To pravzaprav ni muzej, ampak moderen kompleks zgradb z nenavadnimi imeni: Dvorana življenja, Dvorana komunikacij, Raziskovanje veselja, Raziskovanje zemlje, Raziskovanje molekule in še druge in v vsaki je prikazano tisto, kar razberete iz imena. In vsega, kar je razstavljeno, se lahko dotikate, sami lahko eksperimentirate, lahko fotografirate, se na glas pogovarjate in smejite, pa se nihče

zaradi tega ne bo razburjal. V tem muzeju lahko počnete vse tisto, kar običajno v drugih muzejih ne smete.

Iz Toronta smo nadaljevali našo pot proti Niagarskim slapovom in se tam prek Mavričnega mostu tudi vrnili v Združene države Amerike. Morda se boste čudili, toda Niagarski slapovi name niso napravili takega vtisa, kot naj bi ga to tako opevano čudo slapov v obliki podkvice. Saj so veličastni, posebno še na kanadski strani, a verjetno sem preveč pričakovala. Vse je tako skomercializirano, da sem nehote že podvomila v njihovo naravnost — povsod reflektorji nemogočih barv, razni razgledni stolpi, kič... Američani znajo iz vsake najmanjše stvari narediti »business«!

Naši naslednji gostitelji so bili v Pittsburghu v Pennsylvaniji v velikem industrijskem mestu, pomembnem cestnem in železniškem križišču ter rečnem pristanišču. V dveh dneh si niti nismo utegnili ogledati vsega, kar so nam želeli pokazati. Videli smo Aviary — če bi dobesedno prevedla, bi to pomenilo veliko kletko za ptice — v resnici pa je to nekak živalski vrt za ptice, ki jih imajo v Pittsburghu zbrane z vsega sveta. Posebno sta privlačna za obiskovalce dva ptiča, ki govorita. Zanimiv je bil ogled tovarne Heinz — prehranske industrije, znane po vsem svetu, katere izdelke lahko kupite tudi pri nas. (V enem dnevu v tej tovarni v Pittsburghu napolnijo 1,5 milijona konzerv.) Ob odhodu iz tovarne smo dobili majhne »Pickl Pin« — sponke z majhno zeleno plastično kumarico. Povedali so nam, da so prvo dali obiskovalcu leta 1893 na Columbian Exposition v Chicagu, od takrat pa so jih razdelili že 87 milijonov. Prebivalci Pittsburgha so zelo ponosni na stadion s 55 tisoč sedeži, ki ima pomično streho in je stal »samo« 22 milijonov dolarjev. Ko smo se potepali po mestnem središču, sem v trgovini z dišavami, čaji in kavami odkrila džezvice, za katere sem čisto slučajno

opazila, da so iz celjskega Ema, ko sem želela prijateljici Nizozemki pokazati, v kakšnih posodicah kuhamo kavo v Jugoslaviji.

Že v Sterlingu, ki je dobro uro oddaljen od Washingtona, smo se oskrbeli z zemljevidi in podobnimi stvarmi o zvezni prestolnici. Iz njih smo lahko zvedeli, da je mesto Washington nevtralno ozemlje in ne pripada nobeni od ameriških držav. Leži na ozemlju, ki se imenuje Columbia, zato morate vedno, kadar pišete v Washington, pripisati DC (District Columbia), sicer se lahko zgodi, da vaše pismo odroma v glavno mesto Južne Karoline, ki se tudi imenuje Columbia, ali pa zaide v državo Washington, ki leži na vzhodu ZDA ob Pacifiku in katere glavno mesto je Olympia.

Washington je veliko, razpotegnjeno mesto z mnogimi spomeniki in parki in čisto nič ne skriva, da je prestolnica najbogatejše države na svetu, stavbe so namreč zelo bogate, razkošne. V mestu se je zelo lahko orientirati — ulice se križajo pravokotno in so v eni smeri označene s številkami, v drugi pa s črkami. Ker smo imeli le malo časa, smo Senat in Capitol bolj preleteli z uradnim vodičem, Belo hišo smo si lahko ogledali le od zunaj, ker so ure za obiske že minile, v Pentagon pa nas tako ne bi pustili in smo ga zato tudi videli le od zunaj. Zato pa smo se lahko mirno sprehajali ob Jeffersonovem in Washingtonovem Memorialu in si nemoteno ogledali Arlington. Prijeten spomin nam je ostal na policaje iz Washingtona. Zelo težko je najti parkirni prostor. Ko smo se naveličali iskanja, smo tvegali in ne čisto po predpisih parkirali. Ko smo se vrnili, nas je že čakal policaj z globnim listkom, a kakor hitro smo mu razložili, da smo »European students«, se je široko nasmejaj, strgal globni listek in nam zaželel prijetno potovanje. Sploh nam je to, da smo »European students«, velikokrat pomagalo iz zagate.

Na enem od kanadskih jezer

Naslednji dan je šlo vse z veliko naglico. Ob sedmih smo se odpeljali iz Sterlinga, in ker smo se bali, da ne bi bili pravočasno v New Yorku, se nismo nikjer ustavljali. Tako smo se mimo Philadelphije le peljali po »freeway«, čeprav nas je vse mikalo, da bi se ustavili. New Yorku smo pri ponovnem srečanju naklonili le kratke oddih. Ob sedmih zvečer se je po prisrčnem slovesu od Mr. Tesdella (enega od direktorjev organizacije) že dvignil z newyorškega letališča »naš« Boeing 747 s približno 400 evropskimi študenti. Šest ur, kolikor jih je »jumbo-jet« potreboval iz New Yorka v Bruselj, je bilo dosti prekratkih, da bi se lahko vse pogovorili, obudili tisoče spominov, lepih trenutkov in doživetij, prekratkih, ko smo morali na letališču v Bruslju drug drugemu reči zbogom. Vsak je moral na svoj konec — Annemarie v Zürich, Joke v Rotterdam, Andreas v Bern, Carl v Newcastle, Anne v Kopenhagen, mi v Ljubljano... Ostale so obljube, da se bomo spet videli ali v Jugoslaviji ali kje drugje in pisma.

Poletje je bilo čudovito. Vselej se je nekaj dogajalo, na vsakem koraku sem zadel na kaj novega, presenečenj ni manjkalo. Ameriška moda je presenečenje, je predvsem udobje (vsak je oblečen v tisto, kar mu najbolj ugaja) in zato bi le težko govorila o njihovi modi. Od začetka je bila presenečenje tudi njihova hrana. Ne, sploh nisem jedla same konzerve, zelo dobro sem jedla, čeprav se mi je zdela nemogoča sladka majoneza ali steak s hruškami. Američani pojedjo zelo veliko mesa in svežega sadja, res pa je, da veliko živil konzervirajo in gospodinje jih prav rade pripravljajo, saj s tem prihranijo mnogo časa, ki ga raje porabijo za kaj drugega. Presenečena sem bila nad številčnostjo ameriških družin. V srednjem sloju, ki pridno dela in ima udobno, urejeno življenje, so le redke družine, ki imajo manj kot štiri otroke. In vendar Američanki kljub tako številni družini zaradi res moderniziranega gospodinjstva in zaradi tega, ker po poroki običajno ni več v službi, ostane dovolj prostega časa za razne dejavnosti. To so najpogostejše »voluntary organizations« in razni ženski klubi. Navdušena sem bila nad ameriško enotnostjo, ne nad tisto, ki jo imajo zapisano v zakonih, ampak nad tisto, ki se izraža v njihovih navadah in navedah — npr. pred vsakim obrokom boste povsod dobili kozarec vode z ledom, njihova narodna pijača je kava (seveda drugačna od naše), vsi brez izjeme so zaljubljeni v svojo zastavo in ne glede na barvo polti ali poreklo vam bodo vsi zatrjevali »I am American«.

Barva polti! Vsak dan sem se srečevala s črnim vprašanjem, a ga vseeno ne morem razumeti in si ga ne upam soditi. Prepričana pa sem, da je to za Združene države eden najtežjih problemov danes in ga bodo morale v najkrajšem času rešiti.

Zanimiva so bila tudi njihova vprašanja o Jugoslaviji, s katerimi so me nemalokrat presenetili. Najpogostejše sem morala odgovarjati na vprašanje »Kaj se bo zgodilo z Jugoslavijo, ko bo umrl Tito?«. Zanimalo pa jih je tudi, kaj bo, če bodo Sovjeti poskušali kaj podobnega kot s Češkoslovaško, kakšno je samoupravljanje, kdo postavlja delavcem norme, kako lahko razložim izpade hrvaških nacionalistov (O

tem je bil obširen članek v New York Timesu.), kakšne so šole pri nas, kakšne obveznosti pomeni štipendija in še in še. Zanimali so se prav za vse. Vsem pa so ugajali prospekti iz Jugoslavije, posebno še tisti s starimi cerkvami in gradovi. Zgodovina in evropska preteklost sta menda edini stvari, ki nam ju Američani zavidajo, drugo imajo skoraj vse, tega pa si tudi s svojim bogastvom niso mogli kupiti.

France Dobrovoljc

Literatura o Prežihovem Vorancu od 1965 do 1971 z dodatki iz prejšnjih let

(Gl. tudi Koroški fužinar, 1965, št. 7—8 str. 34—38.)*

1939

[Tone Gmajnar] tg: Roman o prevratu na Koroškem. — Jutro, Lj., 20/1939 (3. VI.) št. 127.

1940

Dr. K. B.: Prežihov Voranc. Samorastniki. — Slovenija, Lj., 9/1940 (3. V.) št. 18.
Vojko P.: Doberdob. — Srednješolec, Lj., 1/1940—41 str. 39.

1946

Prežihov Voranc: Jamnica. — Ljudski tednik, Trst, 1/1946 (12. IV.) št. 12.

1948

S. G.: »Jamnica« od Prežihova Voranca (Izdaje »Kultura«). — Književne novine, Bg, 1/1948 (2. III.) št. 3.

1950

Slava na Prežihov Voranc — Lovro Kuhar. Soopštenje od Sojuzot na pisatelite na

Občudujem ljudi, ki znajo po dveh, treh dneh bivanja v nekem mestu ali deželi povedati vse o njem, o njej, kajti jaz si tega ne upam niti po treh mesecih. Bila sem v Ameriki, a vedno znova ugotavljam, da sem pravzaprav videla vse in nič. In zato, pa zaradi vseh prijateljev in lepih doživetij bi se rada še kdaj vrnila tja.

Alenka Horjak

Jugoslavija. — Nov den, Skopje, 6/1950 št. 3 str. 58.

1951

[Franc Sušnik] fs: Prežihov Voranc /»V molčanju sinjih teh nicin...«. — Koroški fužinar, Ravne, 1/1951 (29. XI.) št. 1—2 str. 21.
Pred enim letom, 18. februarja, je umrl Lovro Kuhar — Prežihov Voranc. — Slovenski vestnik, Celovec, 6/1951 (17. II.) št. 13.

1952

[Franc Sušnik] fs: Tri pesmi za trojen spomin. — Koroški fužinar, Ravne, 2/1952 (23. II.) št. 1—3 str. 3.
Grün Herbert: Prežihov Voranc. — Naši razgledi, Lj., 1/1952 št. 20 str. 18—20.

* Objavo bibliografije o Prežihovem Vorancu nadaljujemo na izrecno željo ravnateljice Študijske knjižnice na Ravnah, dr. Franca Sušnika.

Spevtnat plot
v Topli
Foto: M. Dolinšek

Prežihov Voranc: Kanjuh iz Zagate. — Primorski dnevnik, Trst, 8/1952 (30. IX.) št. 236.

1953

Pogačnik Jože: Prežihova kmečka drama. — V knjigi: Prežihov Voranc: Pernjakovi. Maribor 1953 str. 5—12.

Slodnjak Anton: Prežihov Voranc — Lovro Kuhar. — Zaninović Vice: Čitanka iz jugoslavenske književnosti za VIII. razred srednjih škola, Zgb 1953 str. 436—443.

1954

Živanović Lj.-Klajn: »Djurdjevak« od Prežihova Voranca. — Književnost i jezik u školi, Bg, 1/1954 str. 98—103.

Bizjak Vojko: Pankrtska mati. — Naši razgledi, Lj., 3/1954 št. 8 str. 14—16.

Vd: Vodnjak. Slovenski film o vodi. — Večer, Mb, 10/1954 (9. X.) št. 238.

1955

Mavrel Blaž: Prežihov Voranc /pesem/. — Koroški fužinar, Ravne, 5/1955 (29. XI.) št. 11—12.

Počastitev petletnice Vorančeve smrti. — Slovenski vestnik, Celovec, 10/1955 (25. II.) št. 8.

J. K.: Uprizoritev »Pernjakovih« — uspeh ruške »Svobode«. — Večer, Mb, 11/1955 (23. IX.) št. 224.

1956

Dobrovoljc France: Neznani spisi Prežihovega Voranca. — Koroški fužinar, Ravne, 6/1956 (29. XI.) št. 10—12 str. 32—33.

Pisatelj Lovro Kuhar — Prežih, glasnik Koroške in kmečkega človeka. — Matajur, Videm (Udine), 7/1956 (16. do 30. XI.) št. 18.

Dela Prežihova Voranca u »Cankarjevoju« založbi. — Politika, Bg, 53/1956 (18. XII.) str. 7.

1957

Benhart František: Prežihov Voranc. — Co číst z literatur slovanských? Praha 1957 str. 140.

1958

Jevnikar Martin: Vsebine slovenskih leposlovnih del, IV. del. Trst 1958, str. od 97 do 110.

1959

Prežihov Voranc. — Borba, Bg, 24/1959 (17. II.) št. 40.

1962

Blagojević Vera: Vorančeve Samoniklice u poetskom doživljaju. — Bagdala, Kruševac, 4/1962 št. 40—41 str. 5—6.

1963

Velmar-Janković Svetlana: Prežihov Voranc. — V knjigi: Prežihov Voranc: Nagrada i druge pripovetke. Bg, Prosveta 1963 str. 7—13.

1965

Hudales Oskar: Pomenki z Vorancem. — Dialogi, Mb, 1/1965 str. 226—230.

Koruza Jože: Prežihov načrt za izseljensko povest. — Jezik in slovstvo, Lj., 10/1965 str. 148—150.

Kotnik Stanko: Prežihov prvi dom. — Koroški fužinar, Ravne, 15/1965 (23. VIII.) št. 7—9 str. 33—4.

Dobrovoljc France: Literatura o Prežihovem Vorancu od 1956 do aprila 1965.

— Koroški fužinar, Ravne, 15/1965 (23. VIII.) št. 7—9 str. 34—38.

Glušič Helga: Prežihov Voranc, Jamnica. — V knjigi: Lirika, epika, dramatika. — Študije iz novejšje slovenske književnosti. Murska Sobota, Pomurska založba, 1965 str. 245—261.

Pogačnik Jože: Prežihov Voranc, Zbrano delo, VII. — Naši razgledi, Lj., 14/1965 (7. VIII.) št. 15 str. 315.

Slovenski film »Samorastniki« bo končno predvajan tudi na Koroškem. — Slovenski vestnik, Celovec, 20/1965 (25. VI.) št. 25.

1966

Sturm Fedja: Med pozdravljanjem mi je Prežihov Voranc izročal modre kuverte. — Borec, Lj., 17/1966 str. 974—975.

-nj: Prežihov Voranc-Mikeln: Samorastniki. — Glas, Kranj, 17/1966 (5. XI.) št. 84.

Lorenci Marija: Narečne posebnosti v Prežihovi Požganici. — Koroški fužinar, Ravne, 16/1966 (25. XI.) št. 4 str. 27—32.

-ng: Prežih-Mikelnovi »Samorastniki« jutri na Jesenicah. — Ljubljanski dnevnik, 16/1966 (4. XI.) št. 299.

Pogačnik Jože: Prežihovo zbrano delo, VIII. — Naši razgledi, Lj., 15/1966 (12. II.) št. 3 str. 59.

Tomc-Jekovec Miljeva: Lovro Kuhar — Prežihov Voranc (1893—1950). Literarna slikanica. — Pionir, Lj., 21/1965—66 št. 5 str. 14—15.

[Slavko Rupel] Sl. Ru.: Osma knjiga Prežihovega Voranca. — Primorski dnevnik, Trst, 22/1966 (22. I.) št. 18.

Kreft Ivan: Spomini španskega borca na Prežihovega Voranca. — Primorski

dnevnik, Trst, 22/1966 (2. do 3. XI.) št. 252—253.

Lovro Kuhar-Prežihov Voranc: Zbrana dela — VIII. knjiga. — Prosvetni delavec, Lj., 17/1966 (26. I.) št. 2.

V. V[uk]: Novo iz zbirke slovenskih klasikov. Lovro Kuhar-Prežihov Voranc, Zbrano delo, VIII. — Večer, Mb., 22/1966 (15. VI.) št. 137.

1967

Marjanović Voja: Prežihov Voranc — pripovedač o deci. — Bagdala, Kruševac, 9/1967, III—IV, str. 96—97.

S. R[upel]: Ob Prežihovi Požganici v njegovem zbranem delu. — Borec, Lj., 18/1967 str. 373—374.

Crnković Milan: »Solzice« Prežihova Voranca. — Dječja književnost, Zgb, 1967 str. 143—144.

Šrimpf F.: Tekmovanje za Prežihovo značko. — Delo, Lj., 9/1967 (25. I.) št. 22.

Šrimpf F.: Počastitev pisateljevega spomina. — Delo, Lj., 9/1967 (19. II.) št. 47.

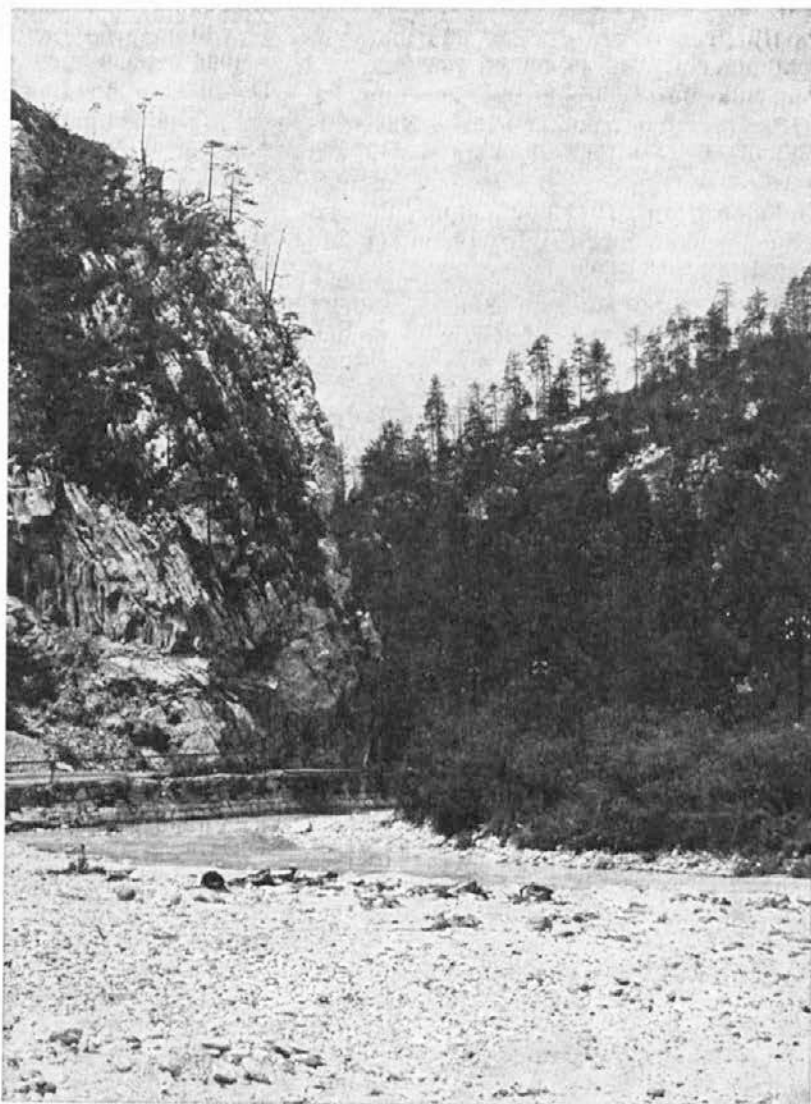
Prežihov vrh: Prežihove »Solzice« v italijanskem prevodu. — Delo, Lj., 9/1967 (3. III.) št. 59.

Godnič Stanka: Prežihov Voranc, »Pernjakovi«. Gostovanje Drame SNG iz Maribora. — Delo, Lj., 9/1967 (24. X.) št. 290.

Šrimpf F.: Vse je v dodajanju in v odvzemanju. Spomenik Prežihovemu Vorancu že stoji — v ateljeju. — Delo, Lj., 9/1967 (16. XII.) št. 340.

Sruk Vlado: Jubilej s kmečko dramo. — Dialogi, Mb., 3/1967 str. 676—677.

Prežihov Voranc: Mughetti. — Il Gazzettino, Udine, 15. I. 1967.

Soteska Meže

1968

- Brecelj Marijan:** Vorančeve Solzice v italijanščini. — Goriška srečanja, Nova Gorica, 2/1967 št. 5 str. 46—48.
- Beličič V.:** »Solzice« Prežihovega Voranca v italijanščini. — Gospodarstvo, Trst, 20/1967 (6. I.) št. 620.
- Prevajalec »Solzic« o svojih izkušnjah. — Gospodarstvo, Trst, 20/1967 (28. VII.) št. 649.
- Prežihova nagrada za leto 1967. — Knjiga 67, Lj., 25/1967 str. 61—62.
- Sušnik Franc:** Spomenik Prežihovemu Vorancu. — Koroški fužinar, Ravne, 17/1967 (1. II.) št. 1 str. 5—6.
- Spomini proletarca-komunista Ivana Ditingerja. — Koroški fužinar, Ravne, 17/1967 (27. IV.) št. 2 str. 2—10.
- Bevk France:** Spomini na Prežiha. — Koroški fužinar, Ravne, 17/1967 (27. IV.) št. 2 str. 31.
- Kreft Ivan:** Spomini na Prežiha. — Koroški fužinar, Ravne, 17/1967 (27. IV.) št. 2 str. 31—33.
- Sušnik Franc:** Dolžnost je bila... (Govor). — Koroški koledar, Celovec, 1967 str. 32.
- Kržišnik Zoran:** Prežihov Voranc in Drago Tršar, dva umetnika, zakoreninjena v ljudstvu. — Koroški koledar, Celovec, 1967 str. 54—56.
- T. Zjornj:** Lovro Kuhar-Prežihov Voranc, Požganica. ZD VI. — Kronika, Lj., 15/1967 str. 118—119.
- D. M[evlja]:** V znamenju 100-letnice slovenskega gledališča. Mariborsko kulturno pismo. — Ljubljanski dnevnik, 17/1967 (11. X.) št. 277.
- Predan V.:** Prežihov Voranc, Pernjakovi. — Ljubljanski dnevnik, 17/1967 (24. X.) št. 290.
- Partljič Tone:** Pernjakovi v Mariboru. — Mladina, Lj., št. 43, 30. X. 1967.
- Pogačnik Jože:** Tri knjige zbranih del. (Prežihov Voranc, ZD VI.) — Naši razgledi, Lj., 16/1967 (8. VII.) št. 12 str. 348—349.
- Trekman Borut:** Prežihov Voranc, Pernjakovi. — Naši razgledi, Lj., 16/1967 (4. XI.) št. 21 str. 608—609.
- R. R[aubar]:** Ob izidu Prežihovih »Solzic« — »Mughetti« — v italijanščini. — Primorski dnevnik, Trst, 23/1967 (17. I.) št. 13.
- [Rupel Slavko] Sl. Ru.:** Prežihova Požganica je bila senzacija. — Primorski dnevnik, Trst, 23/1967 (26. III.) št. 72.
- Vukadinović Alek:** Prežihov Voranc. — V knjigi: S. Kosovel, P. Voranc. Studije i izbor. Bg, Jugoslavija, 1967 str. 73—84.
- Žerdin Feri:** Od Kotelj do Belih vod. — Slovenski izseljenski koledar, Lj., 1967 str. 134—141.
- Mavrel Blaž:** Prežihov Voranc (pesem). — Slovenski izseljenski koledar, Lj., 1967 str. 136.
- Brecelj M.:** Mughetti. Vorančeve Solzice v italijanščini. — Večer, Mb, 23/1967 (11. III.) št. 58.
- Švajncer M.:** Človek in pisatelj. Kiparsko delo na spomeniku Prežihovega Voranca je končano. — Večer, Mb, 23/1967 (22. IV.) št. 94.
- M. Š[vajncer]:** Na zemlji morajo gospodariti žulji. — Večer, Mb, 23/1967 (28. IX.) št. 226.
- V novo sezono s Prežihovimi Pernjakovi. — Večer, Mb, 23/1967 (30. IX.) št. 228.
- Vukadinović Alek:** Glas Prežihova Voranca. — Borba, Bg, 33/1968 (15. VI.) št. 163.
- I. B.:** Prežihove »Solzice« — biser za mlade bralce. — Delo, Lj., 10/1968 (18. I.) št. 12. Prežihov Voranc: Solzice. — Delo, Lj., 10/1968 (27. IV.) št. 116.
- Kotnik Stanko:** Pismo ljubljanskim prežihovcem. — Delo, Lj., 10/1968 (7. VI.) št. 155.
- F. Š.:** Spomenik Prežihovemu Vorancu. — Delo, Lj., 10/1968 (8. VI.) št. 156.
- Filipič France:** K članku »Spomenik Prežihovemu Vorancu«. — Delo, Lj., 10/1968 (13. VI.) št. 161.
- Borko B.:** Ob novi izdaji Prežihovega Doberdoba. — Delo, Lj., 10/1968 (8. XII.) št. 334.
- Druškovič Drago:** Srečanje s Prežihom. — Delo, Lj., 10/1968 (8. XII.) št. 334.
- Berkopec Oton:** Prežihov Pankrac v luči praških arhivov. — Dialogi, Mb, 4/1968 str. 26—36, 73—85, 131—143.
- Slodnjak Anton:** Proza Prežihovega Voranca. — Jezik in slovstvo, Lj., 13/1968 str. 75—83.
- Koruza Jože:** O nastanku Prežihovih Solzic. — Jezik in slovstvo, Lj., 13/1968 str. 151—159.
- Pirjevec Marija:** Ženski liki v Vorančevih novelah. — Jezik in slovstvo, Lj., 13/1968 str. 160—165.
- Hudales Oskar:** Prežihov Voranc in kmečki otroci. — Kmečki glas, Lj., 25/1968 (27. VI.) št. 27.
- Kotnik Zorko:** Spomini na Prežihovega Voranca. — Koroški fužinar, Ravne, 18/1968 (25. XI.) št. 4 str. 22—23.
- Rjabova E. I.:** Prežihov Voranc. — Kratkaja literaturnaja enciklopedija, 5. Moskva, 1968 str. 959—960.
- Dobili smo Prežihove bralne značke. — Ljubljanski dnevnik, 18/1968 (16. III.) št. 73.
- Prežihov Voranc. — Matajur, Videm, 19/1968 (30. VI.) št. 12.
- Druškovič Drago:** Prežihov Judenburg. — Naši razgledi, Lj. 17/1968 (11. V.) št. 9 str. 262.
- Tomc-Jekovec Miljeva:** V domačih krajih Prežihovega Voranca. — Pionir, Lj., 23/1967-68 št. 7 str. 14.
- Hacé Matevž:** Moja srečanja s Prežihovim Vorancem. — Pionirski list, Lj., 21/1968 (8. II.) št. 19.
- Koruza Jože:** O Prežihovem Vorancu in njegovih Solzicah. — V knjigi: Prežihov Voranc, Solzice. Lj. 1968 str. 121—127.
- Vidmar Josip:** Predgovor prvom izdanju. (1940). — V knjigi: Prežihov Voranc, Samonikli. Prev. Djuza Radović. Beograd, Prosveta, 1968 str. 5—11.
- Štih Bojan:** O piscu i njegovom delu. — V knjigi: Prežihov Voranc, Samonikli. Prev. Djuza Radović. Bg, Prosveta, 1968 str. 219—230.
- R. Nj[eguš]:** Prežihov Voranc. Hronologija. — V knjigi: Prežihov Voranc, Samonikli. Prev. Djuza Radović. Bg, Prosveta 1968 str. 231—236.
- [Rupel Slavko] Sl. Ru.:** Prežihov »Doberdob« v novi, četrti izdaji. — Primorski dnevnik, Trst, 24/1968 (14. XI.) št. 263. Spomenik Prežihovemu Vorancu. — Slovenski vestnik, Celovec, 23/1968 (14. VI.) št. 23.
- Sušnik Franc:** Srečal sem Kotlje. — V knjigi: Franc Sušnik, In kaj so ljudje ko lesovi. Mb, 1968 str. 67—69.
- Sušnik Franc:** Ob devetem spominu Vorančeve smrti. [Govor.] — V knjigi: Franc Sušnik, In kaj so ljudje ko lesovi. Mb, 1968 str. 70—71.
- Sušnik Franc:** Spomenik Prežihovemu Vorancu. [Govor.] — V knjigi: Franc Sušnik: In kaj so ljudje ko lesovi. Mb, 1968 str. 72—73.
- Sušnik Franc:** Prežihov Voranc — V knjigi: Franc Sušnik, In kaj so ljudje ko lesovi. Mb, 1968 str. 74—89.
- M. Š[vajncer]:** V Mariboru bodo jutri odkrili spomenik Prežihovemu Vorancu. — Večer, Mb, 24/1968 (6. VI.) št. 132.
- I. C.:** Odkritje spomenika Prežihovemu Vorancu. — Večer, Mb, 24/1968 (8. VI.) št. 134.
- Čizek Franjo:** Pernjakovi na koroški zemlji. — Večer, Mb, 24/1968 (13. IX.) št. 215.
- Forstnerič Fr.-V. Vuk:** Mali domovi velikih mož. — Večer, Mb, 24/1968 (23. XI.) št. 275.
- Druškovič Drago:** Srečanje s Prežihovim. — Večer, Mb, 24/1968 (14. XII.)
- Borko Božidar:** Ob novi izdaji Prežihovega »Doberdoba«. — Večer, Mb, 24/1968 (14. XII.) št. 291.
- Božič Milan:** Raduha je dovolj močna... — Vestnik, Murska Sobota, 20/1968 (16. V.) št. 18.
- Vučenov Dimitrije:** Prežihov Voranc. Beograd, »Rad« 1968. 38 + (II) str. M. 8°. (Kol. Radnički univerzitet. Književnost. Kolo IX.)
- Ude Lojze:** Upori slovenskega vojaštva v avstro-ogrski armadi. — Zgodovinski časopis, Lj., 22/1968 str. 195.

1969

- S. R[upelj]:** Prežihov Doberdob v novi izdaji. — Borec, Lj. 21/1969 str. 701.
- Brez dialoga? Prazna Prežihova miza? — Dialogi, Mb, 5/1969 str. 544.
- Dimitrije Vučenov:** Prežihov Voranc. Bgd, Rad 1969. — Književne novine, Bgd, 21/1969 (21. VI.) št. 356.
- Kotnik Zorko:** Spomini na Voranca. — Koroški fužinar, Ravne, 19/1969 (25. I.) št. 1 str. 7—8.
- Jutri nov feljton. Paberki iz življenja Prežihovega Voranca. — Ljubljanski dnevnik, 19/1969 (21. I.) št. 19.
- Godina Ferdo:** Paberki iz življenja Prežihovega Voranca. »Dekle naj samo odloči«. — Ljubljanski dnevnik, 19/1969 (22. do 29. I.) št. 20—32.
- Pogačnik Jože:** Prežihov Voranc, Zbrano delo, IV. — Naši razgledi, Lj., 18/1969 (25. I.) št. 2 str. 44—45.
- Košir Tomaž:** Prežih pa solata. — Naši razgledi, Lj., 18/1969 (5. IX.) št. 17 str. 503.
- Pogačnik Jože:** Prežihov Voranc, Zbrano delo, V. — Naši razgledi, Lj., 18/1969 (19. XII.) št. 24 str. 730—731.
- Jakopič Lojze:** Ima Prežihov dostojen spomenik? — Nedeljski, Lj., 6/1969 (2. II.) št. 31 str. 14.
- Druškovič Drago:** Izvirnik in natis. — Odsevi, Slovenj Gradec, 1969 št. 5—6 str. 90—108.
- Kramberger Marijan:** Problem kmetstva v Prežihovih novelah. — V knjigi: Prežihov Voranc, Samorastniki, Mb, 1969 str.

225—286 + 287—289. (Iz slovenske kulturne zakladnice, 7.)

V. V[uk]: Novi samorastniki. Prežihov Voranc: Samorastniki. — Večer, Mb, 25/1969 (27. V.) št. 122.

1970

Suhodolčan Leopold: Desetletnica Prežihove značke. — Delo, Lj., 12/1970 (12. II.) št. 41.

Kolar Marjan: Martnik za Prežihov spomin. — Delo, Lj., 12/1970 (26. II.) št. 55.

Plavčak Vlado: Samorastnike morajo najprej prebrati... — Delo, Lj., 12/1970 (16. IV.) št. 104, str. 16.

Zbornik ob 10-letnici Prežihove bralne značke. Uredil Leopold Suhodolčan. — Delo, Lj., 12/1970 (23. IV.) št. 111.

Druškovič Drago: Različnost dveh pisateljskih sporočil/Prežihov Voranc: Požganica; Josef Friedrich Perkonig: Patriotica; Delo, Lj., 12/1970 (10. X.) št. 276.

Potrč Ivan: Prežihova vojska izpod Pece. — 10 let Prežihove bralne značke. Lj. 1970 str. 7.

Sagadin Stanka: Zveza prijateljev mladine Slovenije. — 10 let Prežihove bralne značke. Lj. 1970 str. 8.

Sušnik Franc: Ob dvajsetletnici Prežihove smrti. — 10 let Prežihove bralne značke. Lj. 1970 str. 9—10.

L. S.: Prva podelitev bralne značke. — 10 let Prežihove bralne značke. Lj. 1970 str. 11—13.

Sušnik Tone: Popotovanje po Prežihovih Kotljah. — 10 let Prežihove bralne značke. Lj. 1970 str. 77—85.

10 let Prežihove značke. — Jezik in slovo, Lj., 16/1970—71 str. 42—43.

Izbrano delo Prežihovega Voranca. — Knjiga 70, Lj. 18/1970 str. 114—115.

Kolar Marija: Prežihov slog v noveli Greh na odoru. — Koroški fužinar, Ravne, 20/1970 (27. I.) št. 1 str. 13—17.

Mrdavšič Janez: Nekaj o Prežihu. — Koroški fužinar, Ravne, 20/1970 (25. IV.) št. 2 str. 21—25.

O. R.: Počastili so Prežihov spomin. — Koroški fužinar, Ravne, 20/1970 (27. VIII.) št. 3 str. 35—36.

Krklec Gustav: Miris djurdjica. Moji susreti sa poznatim slovenskim piscem Prežihovim Vorancem. — Male novine, Sarajevo 1970 (4. V.).

Bili smo v deželi samorastnikov... Pred 20 leti je umrl Prežihov Voranc. — Matjur, Udine, 20/1970 (15. II.) št. 3.

Meriggi Bruno: Prežihov Voranc. — V knjigi: Bruno Meriggi: Le letterature della Jugoslavia. Firenze, Sansoni; Milano, Accademia, 1970 str. 535—536.

Druškovič Drago: Ob dvajsetletnici Prežihove smrti. — Naši razgledi, Lj., 19/1970 št. 5 str. 145 (6. II.).

Druškovič Drago: Spodrsrlaj. — Naši razgledi, Lj., 19/1970 (5. VI.) št. 11, str. 327.

Željeznov Dušan: Ob dvajsetletnici Vorancove smrti; Zakaj smo uničili zaščiten spomenik? — Nedeljski, Lj., 7/1970 (1. III.) št. 57 str. 14.

Sušnik Franc: Prežihova bajta je zaščiten. — Nedeljski, Lj., 7/1970 (15. III.) št. 71 str. 12.

Fakin B.] Zlatoust: Dvajsetletnica Prežihove smrti na TV. — Pavliha, Lj., 27/1970 (4. III.) št. 9.

Žganjer Branimir: Put samonikloga. — 15 dana, Zgb, 13/1970 št. 2 str. 38—39.

[Rupel Slavko] Sl. Ru.: Ves Prežihov Voranc v petih knjigah zbirke »Naša beseda«. — Primorski dnevnik, Trst, 26/1970 (6. III.) št. 55.

Ungar Marija: Srečanje osnovnih šol Prežihovega Voranca. — Prosvetni delavec, Lj., 21/1970 (18. VI.) št. 12.

Dvajseta obletnica smrti koroškega pisatelja Prežihovega Voranca. — Slovenski vestnik, Celovec, 24/1970 (13. II.) št. 6.

Goreckij A. V.: Zbirka Prežihova Voranca »Samorodky«. — Slov'jans'ke literaturoznavstvo i folkloristika, Kiiiv, vip. 5, 1970 str. 15—25.

Jerele Franc: Spomin na Prežihovega Voranca. — TV-15, Lj. 8/1970 (18. II.) št. 8.

Goreckij A. V. Obraz geroja-revoljucionera u slovens'kij social'nij prozi 30-h vekiv. Ukrai'ns'ke slov'janoznnavstvo, L'viv, 1970, vip. 3 str. 3—11.

Suhodolčan Leopold: Deset let Prežihove značke. — Večer, Mb, 26/1970 (6. II.) št. 30.

Ryžova M. I.: Žizn' i tvorčestvo Prežihova Voranca. — Zarubežnye slavjanskije literatury, XX vek. Moskva, »Nauka«, 1970 str. 385—400.

1971

Borko Božidar: Oris Prežihovega opusa. — Delo, Lj., 13/1971 (13. III.) št. 69 str. 18.

Druškovič Drago: Lovro Kuhar-Prežihov Voranc. — V knjigi: Koroška in koroški Slovenci, Mb, 1971 str. 337—345.

Glušič Helga: Prežihov Voranc, Jamnica. — V knjigi: Lirika, epika, dramatika. 2. izd. Murska Sobota, 1971 str. 233—246.

Brecelj Marijan in France Dobrovljec: Bibliographie. Traductions des Belles-Lettres slovénes. — Bibliografija prevodov iz slovenskega léposlovja. — Le livre slovéne, numéro spécial, Lj. 1971 str. 83 do 85.

1972

Kajzer Janez: Osiriomašeni Prežihov Voranc. Resnica, ki prihaja šele sedaj na dan. — TT, Lj., 20/1972 (5. I.) št. 1 str. 7.

PREŽIHOV VORANC V PREVODIH OD 1965 DO 1970

(Z dopolnitvijo gradiva, objavljenega v Koroškem fužinarju 1958 št. 1—3 in 1964 št. 8—10.)

Albanski

1962

Mundqarët. (Titulli i origjinalit Samorastniki. Përkthyesit serbe Djuza Radović e Roksa Njegush, E përktheu nga Sërbishtja Ramiz Kelmendi.) Prishtinë, Rilindja (1962). 210 + (II) str. + pril. 8⁰ (Shkrimtarë jugosllavë.) Str. 5—31: Bojan Shtih, Mbi shkrimtarin e vepren e tij.

Vsebinska: Beteja në gopçar. Suroja dhe Baloja. Pusi. Dashuniya në gurinë. Rrugaderi në bankë. Përleshja e parë. Falja e mëkateve. Të vetelindunit.

1966

Lulet e shëngjergjit. (Solzice.) Përktheu: Esad Mekuli. Prishtinë, Rilindja 1966. 88 + (IV) str. 8⁰ (Biblioteka »Libri im«, 9.)

Nji maji. Fragment. Prev.? — Gëzimi, Skopje, 1966 št. 9 str. 12—13 in 31.

Starost

Angleški

1965

The Birdman. Translated by Zora Depolo. — Death of a Simple Giant and other modern yugoslav stories. Edited by Branko Lenski. New York, The Vanguard Press, 1965, str.?

1966

Lilies of the Valley. Translated by Nada Vitorovič. — Rodna gruda, Lj., 13/1966 št. 1 str. 34—35.

Češki

1964

Terc Ramunků. Přel. Fr. Benhart. — Svitání za tmavých noci. Jugoslavské valečné povídky. Praha, Naše vojsko, Směna, Mladá fronta, 1964, str. 235—240.

1965

První květen. Přel. Jom. — Jednota, Daruvar, 20/1965 (1. V.) št. 17.

1966

Potlučeny Kramoh. Přel. Jiřina Hribarová-Brožiková. — Naš koutek, Daruvar, 18/1966—67 št. 2 str. 49—50.

Finski

1966

Kieloja (Solzice). Prev. Santeri Ankeria. — Luotain, Helsinki, 1966 št. 6 str. 23—25. (Z notico o pisatelju.)

Francoski

1965

Les sauvages. Traduit par Jean Yves Lacroix. — Conteurs slovénes contemporains, Lj., 1965 str. 66—112.

1969

- L'amour dans les labours.** Traduit par Viktor Jesenik. — Nouvelles slovènes, Paris, Ed. Seghers, 1969, str. 79—111.
- L'amour dans les labours.** Traduit par Viktor Jesenik. — Rodna gruda, Lj., 16/1969 str. 379.

Italijanski

1966

- Mughetti.** (Titolo originale dell'opera *Dobro jutro*. Traduzione dallo sloveno di Federico M. Rijavec. Illustrazioni di Antonio Larocca.) (Brescia), »La scuola« editrice, (1966). 101 + (I) str. 4°. Str. 7: Giovanni Simcich, Prefazione. Str. 8: G. S[imcich], Nota biografica sull'Autore.
- Vsebina: Mughetti per la mamma. Tre uova di Pasqua. Il premio. Il mio primo maggio. *Dobro jutro!* Caramacco battuto. Dolore sincero. L'altra tasca. Tempo di grano saraceno. La prima lettera.
- Un dolore sincero.** (Prev. F. M. Rijavec.) — *Esploriamo*, Brescia, 1. XI. 1966.

Lužiškosrbski

1966

- Studnja.** Přel. Jurij Mlynk. — *Protyka*, Budyšin, 1966 str. 130—138.

1967

- Mać njemandželskich.** [Odlomek iz *Samorastnikov*.] Přel. Jurij Mlynk. — *Nova doba*, Budyšin, 21/1967 (16. IX.) — pril. *Předženak* 67 str. 6.

Makedonski

1959

- Proštavanje.** Prev. Mateja Matevski. Jugoslovenska revolucionarna proza, Skopje, 1959 str. 36—53. [cir.]

1964

- Momina solza.** Prev.? — *Naš vesnik*, Skopje, 4/1964 (1. IV.) št. 59. [cir.]

1965

- Momina solza.** Prev. Mateja Matevski. II. izd. Skopje, Kulčura, 1965. 104 + (III) str. 8°. (Biblioteka »Detska radost«.) [cir.]

1968

- Moja p'rvij maj.** Prev.? — *Drugarče*, Skopje, 6/1968 št. 111 str. 10—11. [cir.]

Nemški

1964

- Das erste Handgemenge.** Prev. Alfred Buttlar Moscon. — *Jugoslawien erzählt*. Frankfurt am Main, Fischer Bucherei 1964 str. 80—89.

1966

- Wildwüchslinge.** Aus Slowenischen von J. Messner. — *Jugoslavische Erzähler von Lazarević bis Andrić*. Leipzig, Dietrich'sche Verlagsbuchhandlung 1966, str. 350—399.

1968

- Der Brunnen.** Prev. Janko Messner. — *Le livre slovène*, Lj., 5/1968 št. 1 str. 19—23.

Poljski

1962

- Bohater (Junak).** Tlum. M. Krukowska. — *Jugosłowiańskie opowiadania wojenne*. Warszawa, 1962 str.?

1964

- Milošć na urwisku.** (Przel. Bronisław Cirlić.) — *Antologia noweli jugosłowiańskiej*. Warszawa, Czytelnik 1964 str. 378 do 412.

Rusinski

1963

- Potolčeni Kramoh.** Prel. Ja. R. — *Ruske slovo*, Ruski Kerestur, 19/1963 (13. XII.) št. 51.

1964

- Viša matematika.** Prel. Ja. R. — *Pionirska zgradka*, Ruski Kerestur, 19/1964 št. 4 str. 10—11.

Slovaški

1968

- Konvalinky.** (Preložila Františka Častvenová. Ilustr. Milan Bizovičar). Báčský Petrovec, Obzor 1968. (18) str. 4° (Kol. Edicia »Včielka«).

Srbskohrvatski

1957

- Stari grad.** Prev. Ladislav Žimbek. — *Suvremena jugoslovenska novela*. Zagreb, Sloga 1957 str. 87—110.

1960

- Vidačka.** Prev.? — *Narodna armija*, Beograd, 15/1960 (12. II.) št. 1071.

1963

- Djurdjice.** Prir. Mara Zuber. (Prev. Hijacint Petris. Ilustr. Z. Sulentić.) Zagreb, Školska knjiga 1963. 76 str. M. 8 (S sl.) (Dobra knjiga. Lektira za V razred osnovne škole.)

- Nagrada i druge pripovetke.** — France Bevk: Črna braća. (Prev. Djuza Radović i Emilija Jurišić.) Beograd, Prosveta (1963). 173 + (II) str. 8°. (Biblioteka »Prosveta« I/9) [cir.]
- Iz vsebine: Nagrada. *Dobro jutro*. Bol. Levi džep.

1964

- Doberdob.** (Prev. sa slovenačkog Dora Pilković Maksimović.) 3. izd. Beograd, Suvremena administracija 1964. 398 str. 8° (Knjiga za svakoga. Omiljeni pisci, 27.)

- Djurdjevjak.** (Prev. Djuza Radović. Prir. Muris Idrizović.) Sarajevo, Svjetlost 1964. 102 + (II) str. M. 8°. (Školska lektira, 23.)

- Vsebina: Djurdjevjak. Tri uskršnja poklona. Nagrada. Prvi maj. Viša matematika. *Dobro jutro*. »Potolčeni kramoh«. Bol. Levi džep. Prvo pismo. Eljdovno strnište.

- Samonikli.** (Prev. Djuza Radović.) Beograd, Rad 1964. 118 + (II) str. 8°. (Biblioteka Reč i misao V/115.)

- Vsebina: Samonikli. Boj na proždrljivcu. Djurdjevjak. Nagrada. Viša matematika. Prvo pismo. Eljdino strnište. — Djuza Radović: Prežihov Voranc.

- »Potolčeni kramoh«. (Prev. Djuza Radović.) Prir.: Juraj Marek /S sl./ — *Male novine*, Sarajevo, 9/1964 (28. IX.) št. 427.

1965

- Djurdjice.** (Prev. Hijacint Petris.) 4. izd. Zagreb, Školska knjiga, 1965. 76 + (III) str. 8°. (Dobra knjiga. Lektira za V razred osnovne škole.)

- Vsebina: Oton Župančič: Razgovor s Vorancem i o Vorancu. — Djurdjice. Tri pisanice. Nagrada. Prvi maj. Viša matematika. *Dobro jutro*. Prebijeni mali. Bol. Lijeve džep. Prvo pismo. Heljdino strnište.

- Nagrada i druge pripovetke.** (Prev. Djuza Radović.) — France Bevk: Črna braća. (Prev. Emilija Jurišić.) Beograd, Prosveta (1965). 173 + (II) str. 8°. (Biblioteka »Prosveta«, 9.) /cir./

- Iz vsebine: Nagrada. *Dobro jutro*. Bol. Levi džep. — Svetlana Velmar-Janković: Prežihov Voranc.

1966

- Djurdjevjak.** Sa slovenačkog prev. Djuza Radović. Prir. Muris Idrizović. Sarajevo, Svjetlost, 1966. 102 + (II) str. 8°. (Školska lektira.)

- Vsebina: Djurdjevjak. Tri uskršnja poklona. Nagrada. Prvi maj. Viša matematika. *Dobro jutro*. »Potolčeni kramoh«. Bol. Levi džep. Prvo pismo. Eljdovno strnište. — Muris Idrizović: Vračanje u doba djetinjstva.

- Izabrana dela.** (Za štampu prir. Milorad Živančević.) Beograd, Narodna knjiga, 1966. 368 str. 8° (Jugoslovenski klasici.) /cir./

- Vsebina: M. Živančević, Prežihov Voranc. — **Crtice:** Djurdjevjak. Tri uskršnja poklona. Nagrada. Prvi maj. Viša matematika. *Dobro jutro*. Potolčeni kramoh. Bol. Levi džep. Prvo pismo. Heljdino strnište. — **Pripovetke:** Boj na proždrljivcu. Rudonja i Jelonja. Bunar. Ljubav na odrtnini. Oproštaj grehova. Samonikli. — **Odlomci iz romana:** Doberdob, Požganica, Jamnica, Gosposvet-sko polje. — **Pisma:** Miletu Klopčiču, Franu Ks. Mešku, Ferdu Kozaku, Cirilu Vidmaru, Ivanu Levaru. Majci, bratu Avgustu i njegovoj ženi. Nižoj državni gimnaziji. Antunu Svetini, Klubu koroških Slovenaca. — **Sečanja savremenika:** Janko Kotnik: Četiri susreta sa Prežihovim Vorancem. Vinko Möderdorfer: Pabirci iz susreta. Joža Vilfan: Nekoliko sečanja. Zdenka Kidrič: Sečanja na Lovra Kuhara-Prežihova Voranca. Juš Kozak: Sustreti sa Prežihovim Vorancem. Anton Ingolič: Poslednja poseta Prežihovu Vorancu. — **Hronologija.** — **Literatura.** — **Rečnik.**

- Jamnica.** (Prev. sa slovenačkog Martin Matković.) Sarajevo, Svjetlost, 1966. 456 str. 8° (Biblioteka Jugoslovenski romani.)

- Nagrada i druge pripovetke.** (Prev. Djuza Radović.) — France Bevk: Črna braća. (Prev. Emilija Jurišić.) Beograd, Prosveta, 1966. 172 + (IV) str. 8°. (Biblioteka »Prosveta«, I, 9.) /cir./

- Iz vsebine: Nagrada. *Dobro jutro*. Bol. Levi džep. — Svetlana Velmar-Janković: Prežihov Voranc.

- Vladimir Nazor: Veli Jože. — **Prežihov Voranc: Djurdjevjak.** (Prev. Djuza Radović.) Beograd, Prosveta (1966) 178 + (II) str. 8°. (Biblioteka »Prosveta«, II/34.) /cir./

- Iz vsebine: Djurdjevjak. Tri uskršnja poklona. Nagrada. Prvi maj. Viša matematika. *Dobro jutro*. »Potolčeni kramoh«. Bol. Levi džep. Prvo pismo. Eljdovo strnište.

Vladimir Nazor: Knjiga za djecu. — Prežihov Voranc: **Djurdjevak i druge priče**. Prev. Djuza Radović. Beograd, Mladopokolenje 1966. 208 str. 8°. (Lektira za V razred osnovne škole.)

Iz vsebine: Djurdjevak. Tri uskršnja poklona. Nagrada. Prvi maj. Dobro jutro. »Potolčeni kramoh«. Bol. Levi džep. Prvo pismo. Heljdovo strnište. — Tode Čolak: Pogovor.

Lijevi džep. Prev. Milivoj Slaviček. — Dvadeset godina jugoslavenske proze, III. Zagreb, Naprijed 1946—1966 str. 257—263.

Iz Samoniklih. **Ljubav na brazdama**. Prev. Josip Bratulić. — 100 djela književnosti jugoslavenskih naroda. Zagreb, Stvarnost 1966, str. 327—330.

Iz **Jamnice**. Prev. Josip Bratulić. — 100 djela književnosti jugoslavenskih naroda. Zagreb, Stvarnost 1966, str. 331 do 334.

1967

S. Kosovel. — **P. Voranc**. Studija i izbor: Alek Vukadinović. (Prev. Dejan Poznanović i Gojko Janjušević. — Izbor iz poezije S. Kosovela. Djuza Radović, Niko Berus, Dora Pilković-Maksimović i Martin Matković — izbor iz proze P. Voranca.) Beograd, Jugoslavija (1967). 140 str. 8°. [cir.] (Književnost u školi, 5.) Iz vsebine: Djurdjevak. Tri uskršnja poklona. Samonikli. Boj na proždrljivcu. (Prev. Djuza Radović.) Doberdob (Odlomek.) (Prev. Dora Pilković-Maksimović.) Požganica (Odlomek.) (Prev. Niko Berus.) Jamnica (Odlomek.) (Prev. Martin Matković.) — Damjan Moračić: Bibliografska gradnja o Prežihovu Vorancu.

1968

Djurdjevak, (Prev. D. Pavlović i U. Krstić. Ilustr. M. Bizovičar.) Beograd, Vuk Karadžić — Skopje, Makedonska knjiga — Lj., Mladinska knjiga — Zagreb, Naša djeca, 1968. [18] str. 4°.

Djurdjice. Zagreb, Naša djeca — Lj., Mladinska knjiga. — Beograd, Vuk Karadžić — Skopje, Makedonska knjiga 1968. [16] str. 4°.

Djurdjice. Prev. Hijacint Petris. V. izd. Zagreb, Školska knjiga 1968. 76 + (III) str. 8° (Kol. Dobra knjiga — lektira za V razred osnovne škole.)

Vladimir Nazor: Knjiga za djecu. — Prežihov Voranc: **Djurdjevak i druge priče**. (Prev. Djuza Radović.) Beograd, Mladopokolenje 1968. 200 str. M. 8°. (Kol. Lektira za V razred osnovne škole, 14.) [cir.]

Iz vsebine: Djurdjevak. Tri uskršnja poklona. Nagrada. Prvi maj. Viša matematika. Dobro jutro. »Potolčeni kramoh«. Bol. Levi džep. Prvo pismo. Eljdovo strnište.

Samonikli. Prev. Djuza Radović. Beograd, Prosveta (1968). 236 + (II) str. 8°. (Biblioteka »Prosveta«, 205.) [cir.]

Vsebina: Josip Vidmar, Predgovor prvom izdanju (Prev. Dođa Maksimović Pilković.) — Boj na proždrljivcu. Rudonja i Jelonja. Bunar. Ljubav na odrtnini. Put do klupe. Prvi sukob. Oproštaj grehova. Samonikli. — Rečnik manje poznatih reči. Bojan Štih: O piscu i njegovom delu. (Prev. Roksanda Njeđuš.) Hronologija.

Otac. Prev.? — Modra lasta, Zagreb, 15/1968 št. 8. str. 18—19.

1969

Vladimir Nazor: Veli Jože. — Prežihov Voranc: **Djurdjevak**. (Prev. Djuza Radović.) Beograd, Prosveta 1969. 178 + (II) str. 8°. (Biblioteka Prosveta, II, 34.) Iz vsebine: Djurdjevak. Tri uskršnja poklona. Nagrada. Prvi maj. Viša matematika. Dobro jutro. »Potolčeni kramoh«. Bol. Levi džep. Prvo pismo. Eljdovo strnište. — Djuza Radović: Propratna reč o pripovetkama u ovoj knjizi i o njihovom piscu.

Djurdjice. Prev. Hijacint Petris. 6. izd. Zagreb, Školska knjiga 1969. 80 str. 8°. (Dobra knjiga. Lektira za V razred osnovne škole.)

Vsebina: O. Župančič, Razgovor s Vorancem i o Vorancu. — Djurdjice. Tri pisanke. Nagrada. Prvi maj. Viša matematika. Dobro jutro. Prebijeni Malik. Bol. Lijevi džep. Prvo pismo. Heljdino strnište.

Nagrada i druge pripovetke. (Prev. Djuza Radović.) — France Bevk: Crna braća. (Prev. Emilija Jurišić.) Beograd, Prosveta (1969). 172 + (IV) str. 8°. (Biblioteka Prosveta, I/9.) [cir.]

Iz vsebine: Nagrada. Dobro jutro. Bol. Levi džep. — Svetlana Velmar-Janković: Prežihov Voranc.

1970

Iz Samoniklih. **Ljubav na brazdama**. Prev. Josip Bratulić. — 100 djela književnosti jugoslavenskih naroda, 4. izd. Zagreb, Stvarnost 1970, str. 327—330.

Iz **Jamnice** (odlomek). Prev. Josip Bratulić. — 100 djela književnosti jugoslavenskih naroda, 4. izd. Zagreb, Stvarnost 1970 str. 331—334.

Španski

1966

Lagrimitas. Traducción de Federico Mirko Rijavec. — Rodna gruda, Lj., 13/1966 str. 33—34.

Dobro jutro. [Prev. F. M. Rijavec?]. — Rodna gruda, Lj., 13/1966 str. 98—99.

Turški

1965

Çigdem. (Çeviren: Sükrü Ramo. Resimleri çizen: Aço Çvetkovski.) Üsküp, Nova Makedoniya, Detska radost, 1965. 88 str. 8° (»Sevinç«, kitaplari. Seri II, kitap 5.)

Vsebina: Çigdem. Uç paskali hediyesi. Ödül. Bir. Mayıs. Yüksek matematik. Gün aydın. Kambur Kramoh. Aak. Sol cep. İlk mektup. Burçak tarlası.

Štorklje in vrane, nevihte in povodnji v Mežici

Pred kakimi 100 leti je bila v Mežici velika povodenj. Meža je takrat narasla tako, da je voda segala celo do stare Abšnerjeve hiše. Ta hiša je sedaj že prenovljena in v njej stanuje Abšnerjeva pravnukinja Terezija, poročena Cof.

Voda je takrat preplavila ves predel med svojo strugo in cesto, tako da je bilo to področje videti kot eno samo veliko jezero.

Ko se je voda odtekla, je na poplavljenem zemljišču pustila ogromne količine blata in kamenja, mnogo pa je nanasla tudi drv, ki so bila pomešana med vso nesnago.

V tem blatu je obležalo tudi ogromno mrtvih rib, ki so v nekaj dneh začele odajati svoj značilen vonj.

Ta vonj pa je kaj kmalu privabil v Mežico jato velikih ptičev, štorkelj, za katere so se vaščani čudili, kako so mogle najti ta kraj ravno ob pravem času, ko je bilo dovolj živeža zanje, da so ga použile in očistile kraj.

Bilo jih je bojda okrog 15. Domačini, ki dotlej še niso opazili v Mežici nobene štorklje, so bili kaj presenečeni ob tem enkratnem dogodku, ki se jim je zdel še tembolj čudovit. Gotovo so se štorklje takrat selile prek naših krajev, pa jih je vonj po razpadajočih ribah zvalil, da so za krajši čas pristale in presenetile naše prednike.

Vse to mi je pripovedoval moj pokojni oče po spominu iz otroških let.

Nekaj podobnega se je zgodilo tudi pred kakimi 70 leti. O tem dogodku sta mi pri-

povedovala moja soseda Ivan in Franc Grauf.

Tudi takrat je reka Meža visoko prestopila svoje bregove ter segala skoraj do že omenjene Abšnerjeve hiše. Ko je odtekla nazaj v strugo, je spet pustila na poplavljenih njivah in travnikih veliko vodnega kamenja, blata, drv in rib. Porušenih pa je ostalo mnogo mostov čez Mežo in tudi cesto je na več krajih izpodjedlo, da vozniki dolgo niso mogli voziti po njej.

Ob tej povodnji pa prebivalcev Mežice niso obiskale štorklje, marveč so namesto njih opravile čiščenje poginulih rib jate vran, ki v tistih časih niso bile redkost v Mežici. Kakor ti črni ptiči, so tudi vaščani ob tej povodnji imeli polne roke dela, predno so odstranili kamenje in drva s travnikov in njiv ter obnovili cesto in vse porušene mostove.

Da bi se stanje čimprej normaliziralo, kajti Črna je zaradi porušenih mostov bila popolnoma odrezana od sveta, so vse rudarje, drvarje in druge zaposlili na cesti. Pa tudi kmetje so morali prispevati svoje. Dali so predvsem živino, vozove in vozničke.

Take in podobne naravne katastrofe so v preteklosti večkrat spreminjale strugo reke Meže kakor tudi celotno podobo našega kraja.

Morda ne spada ravno sem, toda ker je v zvezi z naraslo Mežo, sem se spomnil dogodka iz mojih otroških let. Bilo je med prvo svetovno vojno, leta 1916, ko sva z bratom gnala kravo k biku na bližnjo kmetijo.

Društvo čebelarjev Mežiške doline na obnem zboru na Ravnah dne 20. februarja 1972

Foto: F. Kamnik

Prišli smo ravno do kraja, kjer so leta 1917 zgradili Pustnikovo centralo, ki je sedaj prenovljena v industrijsko šolo, pa se je bratu krava izrgala iz rok ter se pognala naravnost v naraslo, deročo reko, ki je takrat segala s svojo površino tik do vozne poti proti Pustniku.

Stopila je takoj s ceste v vodo, da z bratom nisva mogla več za njo. V strahu, da krava ne bi potonila, sva jo z bratom ucvrta nazaj na most in od tam začudeno opazovala glavo, ki je molela iz vode ter se počasi premikala čez reko. Tako je vendar srečno prišla iz vode in se pridružila čredi, ki se je tam pasla.

Prav tako se sam spominjam povodnji, ki je ogrožala Mežico v jeseni 1926. leta. Tiste deževne noči sem se prav opolnoči iz Žerjava, kjer sem bil v službi, vračal domov v Mežico.

V jami smo imeli akordno delo, da smo bili nekoliko prej gotovi. Ko smo prišli iz jame, je močno deževalo. Nekateri so šli v čakalnico vedrit, s Havlijem pa sva pospešila pot proti domu. On je stanoval pri Luspamerju na podstrešju, bil je kmalu doma, jaz pa sem sam ves premočen nadaljeval pot proti Mežici.

Močni nalivi in huda tema so me med potjo ovirali, da skoraj nisem videl, kje hodim. Skale so se lomile in padale na cesto, tu in tam pa je ležalo prek ceste drevo, da ga je bilo treba prekoračiti. Ko sem prišel že blizu Lednikovega mostu, je deroča Meža že preplavila cesto. Ker sem uvidel, da ne morem več naprej, sem se vrnil k sodelavcu, s katerim sva prej skupaj hodila in pri njem prenočil. Bil sem moker, da je teklo od mene, pa tudi zeblo me je pošteno, zato je njegova žena zakurila, mi ponudila možjevo perilo in mi pripravila ležišče. Do jutra se mi je obleka in perilo posušila, vreme pa se je tudi izboljšalo. Postalo je vedro in lahko sem krenil proti domu. Šele takrat sem videl,

v kakšni nevarnosti sem bil, ko sem ponoči v takem neurju korakal proti domu. Voda je namreč na mnogih krajih odnesla cesto in prav lahko bi zašel v kako kotanjno, da bi me voda požrla.

Blizu Polene sem srečal prve ljudi, ki so prihajali iz Mežice in mi hiteli pripovedovati o katastrofalni povodnji v Mežici. Pospešil sem korake in kaj kmalu se mi je nudila strašna podoba kraja. Nisem mogel verjeti lastnim očem. Jez na Meži je bil zatrpan z ogromnimi količinami lesa in drugega materiala, voda pa je drla proti barakam in samskemu domu, ki sta bila videti kot dve majhni barki sredi velikega jezera. Gasilci in rudarji so reševali, kar se je rešiti dalo. Nisem mogel stati ob strani in gledati, kako se drugi borijo z mnogo močnejšo vodno stihijo, marveč sem takoj priskočil na pomoč.

Prav tedaj je bila v Mežici dograjena meščanska šola. Vanjo smo spravili pohištvo in drugo opremo iz ogroženih hiš, kar še ni odnesla in uničila voda.

Pri reševanju rudniškega obrata Fridrih se je takrat smrtno ponesrečil Miha Kolar, ker se je premočen s hrptom dotaknil električne napeljave. Vse, ki so ponesrečenega poznali in z njim delali, je vest o njegovi smrti silno prizadela in to še tembolj, ker so vedeli, da se je isti teden nameraval poročiti. Namesto da bi se z njim veselili ob poroki, smo ga potrti spremljali na njegov poslednji dom.

To pa še ni bilo dovolj. Neurje, ki se je razbesnelo nad našimi kraji, je zahtevalo še eno žrtev, in to v Črni, kjer je voda odnesla Cvelbarjev most in z njim Kolarjevega Anzana, ki je tisti čas prečkal ta most. Torej dve žrtvi, dva Kolarja hkrati. Slednjega so šele čez dolgo časa našli nekje v Dravi.

V Žerjavu je voda zalila topilnico in žično, kjer so polnili vozičke. Odnesla pa je tudi okrog 300 m³ bukovih cepanic. Pri

reševanju premoga, svinčevih ulitkov in drugega materiala iz bližine deroče Meže sta padla v vodo dva delavca — Ročnik in Jurač — ki so ju komaj živa rešili iz valov. Ročniku se je pri tem zlomilo več reber in roka. Dolgo je bolehal, predno si je popolnoma opomogel.

Največja povodenj, ki se je gotovo večina domačinov še dobro spominja, pa je bila 21. junija 1961. Ta dan je našo dolino zajela prava katastrofa.

Bilo je vročega soparnega poletnega dne, toda nekaj čez poldan so se na nebu začeli zbirati grozeči črni oblaki, ki so kaj kmalu zakrili sonce in vse nebo. Stemnilo se je tako, da so po stanovanjih prižigali luči, pa tudi avtomobilisti niso mogli voziti brez njih. Bližala se je huda ura. Ljudje so v strahu postajali in se ozirali v nebo, odkoder je sprva od časa do časa šinil skozi mrak močan blisk. Bliski in gromi pa so si sledili vse pogosteje, dokler ni prišlo do najhujšega. Z ogromnim truščem so pridrveli od severozahoda temno sivi oblaki, polni toče, in s tako silo usipali po naših strehah več kot pol ure, da smo v strahu tekali po sobah, kje bo toča streho razbila in nas zasula.

Struge potokov so naenkrat bile polne in voda je začela vdirati v hiše in stanovanja, ker je vsa dolina postala eno samo jezero goste brozge in toče, ki so jo potoki od vseh strani z ogromno količino vode, blata in kamenja hitro napolnjevali.

Takrat je največje razdejanje povzročil potok Šumc, ki je odnašal vse, kar je bilo v njegovi bližini. Pričelo je odnašati kar od zgoraj. Pri vrtnariji je voda odnesla del drvavnice, pod katero sta dva vedrila. Eden od njiju se je zadnji hip rešil, drugega pa je zajel val in ga podrl, tako da se ni mogel več rešiti iz njegovega objekta. Voda je zrušila Pungartnikov jez, onesposobila Stoparjev mlin in kovačnico ter vodno napeljavo na Gutenbergerjev mlin, odnesla pa je tudi mnogo zemlje. Vodna stihija je tako obračunala z zadnjimi fužinami v Mežici. Ena od njih sicer še stoji, vendar v njej ni več tistega življenja kot nekoč. Znani ropot repača, ki je tako dolgo obujal spomine na nekdanjo znano fužinarstvo v Mežici, je za vedno utihnil.

Vse, kar je razbesneli potok odnesel zgoraj, se je zataknilo pod mostom sredi vasi, in ker voda ni mogla več odtekat po svojem koritu, je vdrla prek ceste in zalila stavbo, ki je služila takrat za stanovanje, ter obe gostilni, ki sta danes preurejeni v hotel in slaščičarno. Gostje so se razbežali na vse strani. Zadnji, ki niso mogli več uteči, so poiskali zatočišče kar v zgornjih prostorih gostilne.

Enako je bilo tudi v frizerskem lokalu, ki je stal nad kanalom Šumca in ga danes ni več. Od tam so bili nekateri primorani, da so si poiskali zatočišče v krošnji vaške lipe, če so si hoteli rešiti življenje.

Pohištvo v kuhinji in drugih gostinskih prostorih je kar plavalo. Voda pa ni prizanesla niti natakari, ki izza točilne mize ni utegnila uteči in jo je voda sama pri zadnjih vratih odnesla na prosto, tako da se je komaj rešila iz njenega objekta. Naval vode je drvel s tako silo, da je pri današnji slaščičarni pljuskalo prek vhodnih vrat in skozi nje porinilo v hišo celo smreko. Zalila je tudi gostilniške kleti in v njih

Pomladne vode

treskati. Drugi so s travnika ubežali pred najhujšim, ubogo deklo pa je postala žrtev, zadeta od strele.

Tako je istega dne preminilo dvoje mladih življenj, ki sta postali žrtvi katastrofe.

Na koncu naj omenim še, da je neurje zlasti prizadelo naše kmete, ker se je razbesnelo prav v času, ko so poljski pridelki v najbujnejši rasti. Uničeni so bili ne le za tisto leto, marveč celo za več let. Še posebno pa so bili oškodovani kmetje za večletni prirastek gozdov.

No, leta so zacelila tudi te rane in kmetje so si z vztrajnim delom spet opomogli. Čas je napravil svoje, življenje v dolini in okolici se je s pospešenim tempom normaliziralo. Vsi, tako delavci kakor kmetje so prispevali vsak po svojih možnostih, da vsa Mežiška dolina iz dneva v dan dobiva novo, lepšo podobo.

Ivan Travnekar

JAMARJI SO ZBOROVALI

O dejavnosti jamarskega kluba iz Slovenj Gradca (JKSG) se vedno več sliši, torej ne bo odveč, če se ustavimo ob 4. rednem občnem zboru te mlade organizacije in se sprehodimo skozi leta njihove dejavnosti. Ustanovni občni zbor je bil novembra 1968. leta, od takrat pa do danes je naraslo število članov od 12 na 30; od tega je 19 članov in 11 članic.

V uvodnih besedah je »duša« JKSG Tone Novak pozdravil vse navzoče. Občnega zbora se je udeležila približno polovica članov kluba, od povabljenih pa predsednik ZM Slovenj Gradec, trije predstavniki planinskega društva Slovenj Gradec, predstavnik taborniške organizacije in člana JK Železničar iz Ljubljane. Naj pripomnim, da je JKSG pismeno povabil 50 predstavnikov raznih organizacij ali posameznikov iz petih občin (Slovenj Gra-

dec, Ravne na Koroškem, Velenje, Dravograd in Radlje). Zakaj tako majhen odziv? Naj ob tem še pripomnim, da je trideset lepakov vabilo tudi druge občane na zbor. Le eden je našel čas in s tem dal priznanje mladim.

O aktivnosti članov oziroma kluba največ povedo dejstva sama. Predsednik JKSG v letu 1971 Ivan Karner je podal pregled dela od ustanovitve do danes. V tem času je klub izmeril 39 jam, v katastru pa je že številka 46, kar pomeni, da ostalih sedem jam še čaka na končno obdelavo. Skupaj so v treh letih namerili 1523 m novih rovov, januarja 1971 pa je bila že stota klubska akcija.

V lanskem letu je imel klub 52 ekskurzij, 6 akcij je trajalo od 2 do 4 dni, raziskali in izmerili pa so 943,4 m novih rovov. Ob tem velja pripomniti, da je klub izdal svoje glasilo Jamar, o svojem delu pa so poročali na Radiu Slovenj Gradec, v Večeru in Proteusu.

V letu 1972 želijo opraviti 50 akcij, večino dela pa bodo posvetili biološkemu raziskovanju. Vedno bolj zanimiva jim postaja še vedno neraziskana Raduha in letos si obetajo tu veliko presenečenj, saj bodo v sodelovanju s planinci »prečesali« severno steno. Pa tudi Uršlja gora jih vedno bolj vleče s svojimi skrivnostmi.

Klubska »ahilova peta« pa je blagajna. Iz leta v leto se klub utaplja v dolgih. Akcije na Raduho ali Uršljo goro ni mogoče opraviti v enem dnevu zaradi prevelike oddaljenosti (večina jamarskih klubov pri nas ima lastna prevozna sredstva). Stroške akcij krijejo člani sami, pa čeprav so to v večini študentje in dijaki. Ob tem pa ne gre pozabiti, da v klub prihajajo baterije, oprema, pisarniški material, filmi, fotografije itd., kupljeni iz lastnih žepov. Kaj res ves ta entuziazem ni vreden vsaj takšnega priznanja, kot je odziv na povabilo?

Za novega predsednika JKSG je bil soglasno izvoljen eden najbolj aktivnih članov Darinko Barl, tajnik ostane Maja Zemljič, blagajnik pa Anica Pogorelec.

V debati, ki je sledila, je predsednik ZM Slovenj Gradec obljubil denarno pomoč in v imenu konference ZM prevzel deficit klubske blagajne na njene rame. Albinu Kacu se tu

uničila pretežni del zalog. Prav tako niso bile več uporabne zaloge mesa v mesnici. Tudi druge stanovanjske kleti po vasi so bile polne blatne brozge, da jih vaščani še dolgo zatem nismo mogli docela očistiti.

Drugi uničujoči val vode se je zajezil za Stoparjem in nato z vso svojo razdiralno silo zdrvel mimo farovža na cesto ter prek nje na nekdanje Vivodovo polje ter ga zasul z blatom in kamenjem, obenem pa je odnesel tudi nekdanjo Obertavčevo drvarnico.

Nevihta, ki je takrat divjala nad Mežiško dolino, ni prizanesla niti gozdovom. Pravo razdejanje je povzročila v Brdnikovem gozdu nad Senčno vasjo. Ko so drvarji odstranili polomljeno in izruvano drevo, je bil hrib nad Senčno vasjo videti kot je, je bil poseka, le tu pa tam je ostal še kak prava poseka, le tu pa tam je ostal še kak osamljen macesen, ki je junaško kljuboval pobesnelemu vetru in se kljub silovitemu vrtničenju obdržal pokonci.

Sicer krotki potok Škratkovec pa je tako narasel, da je prestopil svoje bregove in poplavljal vrtove, ceste ter pred hišami odlagal kamenje in blato, tako da stanovalci niso mogli iz hiš vse dotlej, dokler se ni voda zopet umaknila v svojo strugo.

Prav tako je bilo tudi pred stanovanjskimi hišami nad pokopališčem nakopičenega na gore materiala, ki ga je semkaj zanesel hudournik, ki je pridrvel z Encnovega, drugi pa z Gmajne. Vode je bilo več, kot če bi spojil dve Meži hkrati, ki je tekla mimo tega pokopališča in napolnjevala vse kleti na vasi, da je marsikje bilo treba klicati na pomoč gasilce, ki so pomagali stanovalcem s črpalkami tam, kjer voda ni sama poniknila.

Tudi spodnji del vasi ob Šumcu, kjer se steka v Mežo, je bil ves poplavljen. Stanovaleci v starem rudniškem bloku in tudi v privatnih hišah so mislili, da sploh ne bodo mogli več iz hiš, ker je pri iztoku vodo popolnoma zaprlo.

Na Lomu pri Mežici, na posestvu Kogovnik, je strela ubila mlado kmečko dekle. Bila je to Peršetova, p. d. Robačeva hčerka, ki je po materini smrti prevzela doma gospodinjstvo.

Prinesla je ljudem na travnik južino in že je pospravljala posodo, ko je začelo

Kogovska kašta nad Rimskim vrelcem

še enkrat zahvaljujemo za razumevanje ter nesebično pomoč.

Člani kluba upajo, da so končno le uspeli prepričati občane o koristnosti svojega dela.

Občni zbor so zaključili s tem, da so prikazali 97 barvnih diapozitivov, ki so navdušili vse navzoče, saj so se lahko skupaj s člani sprehodili po svetu večne teme in tišine, po svetu, ki nam je vsem skupaj še vse preveč

tuj in nepoznan. Morda tudi zaradi tega nerazumevanje za to dejavnost.

Člani JKSG upajo, da bodo v bodoče naleteli na še več razumevanja pri dotacijah raznih organizacij, saj goli entuziazem ne pomaga veliko. Ali pa? O tem naj govore številke, pa čeprav so večkrat suhoparne. Toda člani JKSG so ponosni nanje. Marsikateri tisočak je vrnila s svojo lepoto jama sama. M. A.

„GVAVNICA“

Dobrih dvainštirideset let je tega, kar sva se z mojim rajnkim dedijem Lenar-
tom Kuharjem pozno ponoči vračala z obiska na Prežihovem vrhu domov k Vužniku v Podgoro. Obiskala sva bila Prežihovo — Kuharjevo bajto, kjer je tistokrat živel dedijev brat Ivan Kuhar z ženo in sinovoma Gustl in Anzonom, medtem ko Voranca in Lojna takrat že ni bilo več doma. Ta dan mi je najbolj ostal v spominu zaradi ceter, ki je nanje ves popoldan citral Prežihov Gustl. Tistokrat sem citre prvokrat v življenju slišal, in zapustile so v meni neizbrisni spomin. Škoda le, da se jih dandanes tako poredko sliši, včasih pa so bile skoraj pri vsaki hotuljski hiši. V živem spominu pa mi bo ostala do konca mojih dni tudi ponočna pot domov, saj strahu in groze, ki sem ju med potom takrat užil, navkljub neomajnemu zaupanju v dedija ob njegovem pripovedovanju med potjo ne bom nikoli pozabil.

Pot naju je vodila skozi temni in skrivnostni šrotneški les. Globoka in mračna tišina je vladala v lesu kljub polni luni, ki je le tu in tam za hip pokukala izza kopic črnih, deževnih oblakov, ki jih je veter z veliko naglico podil po nebu. V vrhovih je skrivnostno šumelo. Dolge in široke temne sence visokih in košatih smrek, borovcev in macesnov so padale čez najino pot. Ustvarjale so pred nama privide črnih pošasti, ki komaj čakajo, da naju raztrgajo in požro. V ušesih in sencah pa so mi glasno odzvanjali najini koraki v gluhi noči, pomešani z močnim utripanjem mojega srca, kajti bilo me je močno strah! Močne-

je sem se oprijel močne in varne dedijeve roke in se tesneje stisnil k njemu. Počasi sva hodila naprej po poti, ko se je dedij nenadoma ustavil in mi dejal:

»Poslušaj, puobič, poslušaj! Ali ga čuješ, kako udelava, kako buči in šumi v gori? Jutri bomo imeli povsod polno vode! Sneg bo šel! Zime je resnično konec! Začela se je prava vigred!«

»Kdo, kdo, dedij, tako buči v Uršlji gori?« sem ga plaho vprašal.

»Nemški jug vendar,« mi je odvrnil in pazljivo, z nastavljenim ušesom poslušal proti gori. »To je topel vigredni veter, po njem rada glava boli, pa tudi kaj hudega se človeku lahko pripeti, človeka lahko ponoči na samotni ali v lesu tudi »vodi«, tako da hodi in blodi v krogu, ne da bi vedel kod in kam. Iz te »začarane« poti ga reši lahko le glas cerkvenega zvona, ta pa zazvoni šele proti jutru, ko zvoni jutrnjico.«

Meni je pri teh njegovih besedah rahlo zagomazelo po hrbtu, on pa je nadaljeval:

»Ja, če potegne ta pravi »nemški jug«, tedaj v treh dneh zmanjka snega, pa naj še tako na debelo leži!«

Tako sva šla počasi naprej, dedij pa mi je spotoma pravil:

»Vidiš, fant, tu, kjer hodiva sedaj, res ni kar tako! Tukaj v bližini so »šance«! To so okrogli, globoki jarki s kopo zemlje v sredini. Pravijo, da so se v njih naši predniki skrivali in branili pred Turki! Nihče prav ne ve, kdaj so pravzaprav nastale, nekateri trdijo, da so jih prvi zgradili še Kelti, ki so še prebivali tod v teh krajih. »Šance« leže vse od javorniške graščine

ob Meži pa do Dvornika nad Šrotnekom. Največja, dvojna, je na Prežihovem vrhu. Tu, kjer sva midva sedaj, sta dve desno nad cesto, ena je malo pred nama levo, tik ob poti, še naprej pa na eni stojita šmohorska cerkev in prastara lipa. Zadnja pa je na Dvornikovem vrhu na polju pod lesom, tej pa ljudje ne rečejo »šanca«, ampak Dvornikov tebr, kar bo najbrž pomenilo tabor! Šance in obe graščini Šrotnek in Javornik je nekdanj povezoval med seboj podzemni rov. Vrata vanj in začetek rova so še dobro vidni v podzemeljski kleti severnega stolpa šrotneškega gradu. Danes je rov zasut, vendar se še dobro vidi od šance do šance jarek, ne ve pa se, ali je to bil poseben odprt obrambni jarek ali pa je ostanek porušenega podzemnega hodnika.«

Med tem pogovorom oziroma dedijevim pripovedovanjem, zakaj jaz sem pri tem le bolj malo govoril, sva prišla na »šrotneške trate«. To so travnate jase v lesu na ravnici, kaki 250 do 300 m dolgi, ki leži severno od graščine oziroma šmohorske cerkve, desno od ceste, ki pelje tod v Ravne na Koroškem.

»Vidiš puobič, sedaj sva pa na gvavnici!« je tedaj spregovoril dedij s spremenjenim, nekoliko tišjim glasom. »To je strašen kraj. Tukaj so nekdanj graščaki morili tlačane, to je bilo morišče, tu, na tem kraju so obsojencem rablji sekali glave, jih obešali in mučili. Zato se ta kraj imenuje »gvavnica« po glavah ljudi, ki so se tukaj kotalile po tleh, odsekane z vratov ter se valjale okrog. Nikoli ne pozabi tega, fant! Ta kraj je skrivnosten svet, saj je bilo tukaj prelite mnogo nedolžne krvi! Vidiš, tu, na tem kraju sedaj včasih straši!«

In kakor v potrdilo dedijevim besedam je prav tedaj črn oblak zakril luno, da je noč postala vsenaokrog še temnejša, skrivnostnejša. V starih lipah je zateglo in strašno zaskovikala sova, da so se mi zašibile noge in so se mi od strahu naježili lasje na glavi; skoraj sem zajokal: »Prosim te, dedij, mene je strah! Prosim, greva domov, prosim greva!«

Dedij pa je, ne meneč se zame, nadaljeval s pripovedovanjem:

»Vidiš, ura mora biti okrog polnoči, to se vidi po zvezdah, to je »ura strahov«. Sedaj duše na tem kraju pomorjenih in obglavljenih žrtev iščejo svoja trupla. Le poglej, pa boš videl! Poglej tiste svetleče se iskricice, ki vsepovsod nizko letajo med drevjem in grmovjem tod okoli, to so duše umrlih, ki iščejo!«

Bil sem bolj mrtev kot živ, ko sva z dedijem hodila prke teh trat, pa naprej, mimo šmohorske cerkve in mimo mogočnih prastarih lip; tedaj so bile še tri. Visoko v košatih krošnjah lip so skovikale sove, znanilke smrti. Šla sva mimo šrotneškega gradu, kjer je nekoč neki Prežih živ gnil v ječi pod zemljo dolgih 24 let le zato, ker je ubil divjega prašiča, last grajske gospode, ki mu je delal na polju škodo. Bil je okovan z železnimi okovi in verigami, na koncu katerih so bile obešene težke železne krogle. Te okove sem pozneje videl še na lastne oči, danes so verjetno v celovškem muzeju, kamor so jih spravili nemški gospodarji, kakor še mnogo drugega iz naših krajev.

Počasi sem prihajal k sebi. Ko sva šla mimo Pavšarjeve hiše, sem si že upal dvig-

Tudi dekleta bodo gasila

Foto: F. Kamnik

niti glavo in pogledati naokrog. Od veselja pa sem zajokal, ko vsa prišla domov k Vužniku.

Danes me ni več strah, kadar hodim ponoči sam prek »šrotneških trat«. Danes vem, da so bile »duše umrlih« le nedolžne vigradne kresnice. Danes pelje tod mimo asfaltna cesta na Ravne, ki pa je žal za mnoge moderna »gvavnica«. Na sami »gvavnici« pa je igrišče, kjer hotuljska mladina samorastniško in samoiniciativno

igra nogomet. Namesto odsekanih glav kot nekoč v davnih časih se kotalijo sedaj tu okoli žoge, simbol humanejši sedanjosti in lepše bodočnosti.

Dragi bralec, prav je pa le, da ne pozabiš, da se spomniš, če te pot kdaj zapelje na »šrotneške trate«, da si na svetem zgodovinskem kraju, da si na »GVAVNICI«. Zato prosim, postoj, pomisli in govori tiše!

Rok Gorenšek

Olcarji, oglarji in cigani v Brusniji

Kake pol ure hoda zahodno od Mežice prispemo v Brusnijo, kjer se razprostira okrog nas sam gozd. Odkar so jo zapustili olcarji, oglarji in cigani, nima Brusnija več česa posebnega.

Nekdaj je bil ta gozd last grofa Thurna, zato se razume, da so bila v njem sama debela in zrela drevesa, in kjer so pričeli sekati, so posekali vse na frato. Kakor imajo kmečka pota, travniki in njive svoja imena, tako jih ima tudi Brusnija še danes; v tako obsežnem gozdu so potrebna že zaradi orientacije. »Pri ciganski bajti«, »na veliki jami«, »na vrh Brusnije«, »na korenikah«, »pri rjavi (Šumahovi) ridi« je npr. rekel gozdar, pa so olcarji točno vedeli, kje naj začnejo sekati, lovci pa so se tudi lahko razporedili pri svojih brakadah. Baje se je v tem gozdu včasih zadrževal tudi medved.

Na vrh Brusnije je bilo križpotje, kjer so ceste vodile na vse štiri strani; zahodna je vodila tik do avstrijske državne meje. To so nekoč najbolj poznali tihotapci, ker so po njej prinašali svojo robo — kamenčke, vžigalnike, saharin in drugo.

Tik ob cesti je bila skopana velika jama, s pomočjo katere so nekoč lovili medvede. V zapuščeni olcarski bajti so se naselili cigani, ki so pri bližnjih kmetih iskali hrane.

Spominjam se, da so nekega zimskega večera prišli k nam oče in mati z dvema otrokoma. Starejša hčerka Micika je imela kakih dvanajst let. Ko so jim mati postregli z večerjo, so posedli okrog tople peči. Stari cigan je začel igrati na citre, ki so mu izvrstno pele, Micika pa je pričela peti: »Kratka je odeja, dolga pa noč, mene pa zebe celo celo noč.« Ciganke so tudi »šlagale« karte in prerokovale iz dlani vse mogoče stvari.

Nekoč se je taka ciganka pojavila pri Voglnu na Lomu pa je tudi prosila in pripovedovala, kaj vse zna govoriti. Oče jo je nekaj časa poslušal, potem pa se je razjezil in rekel:

»Prekleta baba, če moreš kaj narediti, pa naredi, da ti palica k riti ne bo padla!« Pa je pograbil palico in jo zapodil.

Druga se je nekoč pojavila pri Lekšu nad Mežico. Ker je bila tu mati sama doma, je bila ciganka bolj dobrodošla kot ona pri Voglnu. Prosila je mater za svinjsko meso in zabelo ter ji zagotavljala, da ji bo za vse to napovedala srečo, da ji kruha nikoli ne bo zmanjkalo. Mati ji je rada postregla, ciganka pa je stopila k vratom in rekla:

»Mati, ko boste imeli zadnji hleb kruha v kašti, morate kar drugega speči in tako vam ga nikoli ne bo zmanjkalo!«

Ko se je pozneje olcarska bajta v Brusniji podrla, so se cigani preselili iz nje na Lom na Tominčevo ali v Hamunovo bajto. Tudi tu jim ni ugajalo dolgo, zato so se za vedno preselili iz Mežice v Črno, kjer so bili vse do zadnje vojske.

Leta 1915/16 je v tej bajti živel stari olcar Lovriček. Ta je še ves les obdeloval s sekiro. Kadar je prišel v Mežico po »basngo«, se je dalj časa zadržal tudi v gostilnah. Ko je tako nakajen šel mimo žandarmerije, je izzival orožnike in kričal nanje:

»Tita, tuta, smrkavci! Tita, tuta, smrkavci!«

To je ponavljal tako dolgo, da se je pojavil kak orožnik in ga vprašal, kdo je smrkavec. Tedaj je hitro odgovoril:

»Lovriček je smrkavec!« in šel mirno naprej.

Geta 1935/36 je zadnja dela v Brusniji vodil znani olcarski mojster Anza Čapelnik iz Mežice. Ti dve leti so spravili iz Brusnije okoli šest tisoč kubikov lesa. Za posekani les je bilo treba napraviti »rižo« skozi Brusnijo do Hribnikovega travnika, odkoder so ga potem furmani odvažali na Torčevo žago. Tedanji olcarji so imeli svojo bajto na »veliki jami«, je pa tudi zdavnaj ni več.

Za olcarji so prišli na Brusnijo oglarji, da so posekali še nekaj bukovja, kar je pač

ostalo olcarjem. Drva so spravljali v kope ter kuhali oglje. Seveda to niso bili poklicni oglarji, temveč brezposelni fantje iz Mežice, ki so se ukvarjali z vsem mogočim, da so zaslužili kak dinar.

Spominjam se, kako sta Potočnik Nantl in njegov pomagač kuhala vrh Brusnije zadnjo kopo. Neke sobote ponoči je bilo Nantlno pri kopi vroče, pa je odšel po mošta k Odámu. Drugi bi moral paziti na kopo, pa je zaspal. Kopa je bila že v plamenih, ko se je Nantl vrnil in se ni dala več pogasiti. V nedeljo zjutraj je bila Brusnija vsa v dimu, oglarja pa sta se praznih rok vrnila v Mežico.

Jože Vačun

70 LET GODBE RAVENSKIH ŽELEZARJEV

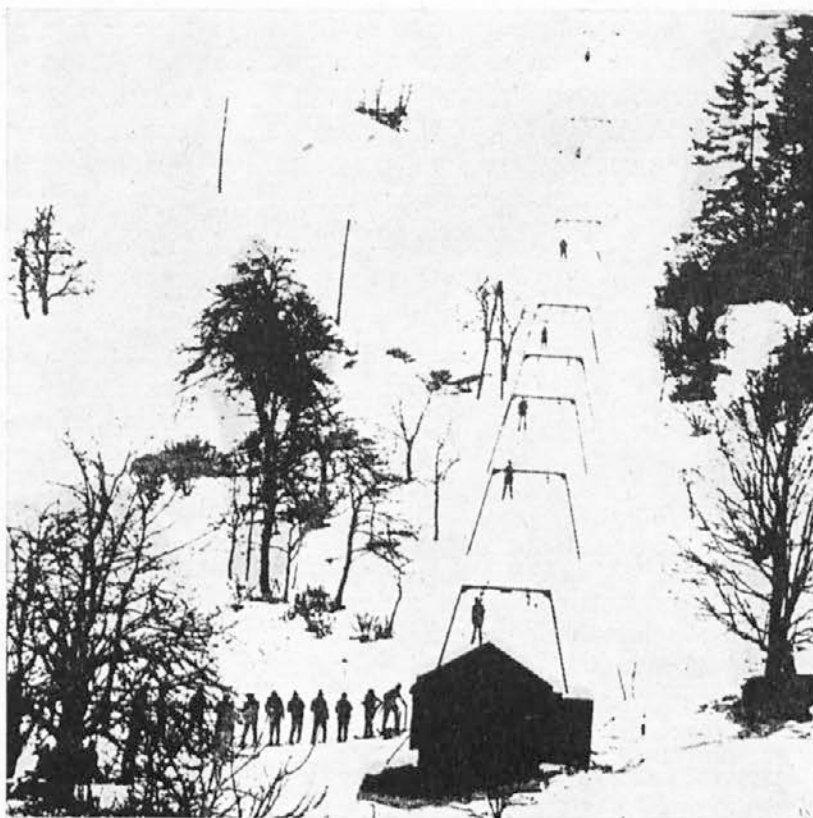
Pihalni orkester ravenških železarjev slavi letos sedemdesetletnico svojega obstoja. Slavi jo delovno, s koncerti in nastopi že od začetka leta naprej, proslavljal bo maja, junija, konec marca pa je izdal tudi ličen jubilejni almanah.

Od začetka so godbeniki mislili, da bodo natisnili pač kratko zgodovino orkestra in nekaj slik, pa jim je narasel po kvaliteti sodelavcev in po obsegu na 80 strani, da so ga lahko veseli.

Dr. Francu Sušniku je uvodna čestitka zazvenela, da si lepšega akorda za začetek niso mogli želeti. Župan, direktor železarne in častni predsednik so godbenikom iskreno priznali zasluge in jim zaželeli še mnogo uspehov v prihodnje.

Erwin Wlodyga je zvesto popisal vseh dolgih 70 let rasti, nihanj in nove rasti, po l. 1945 in po prihodu dirigenta Jožka Hermana na Ravne pa mu je ostalo le še naštevanje uspehov.

Dirigente Rogačnika, Kostweina in Hermana je s toplo besedo predstavil Ivan Gradišek, ki je popisal tudi rast glasbene šole ob orkestru in za orkester.

Aprila na Ošvenu
Foto: M. Dolinšek

Inž. Mitja Šipek je sredi industrijske puščobe našega časa našel prijatelja in človekovega zvestega spremljevalca v pesmi in v plemeniti kulturni dejavnosti sploh.

Od tam pa do konca je almanah Hermanov.

Dirigent je segel daleč nazaj v zgodovino glasbe. Na Turško, v staro Srbijo in v avstrijsko Ljubljano je sledil razvoju godbnarstva. Potem je razložil njihov sestav in pogoje za uspešno delo danes. Vse to je opravil strokovno, kultivirano, z avtoriteto glasbenika, teoretika in praktika, ki je najlepša leta svojega življenja dal ravenki godbi in z njo učakal njen visoki jubilej.

Slavje bo prišlo in izzvenelo, almanah pa bo zmeraj ostal dragoceno berilo.

K.

PREVALJSKA TISKARNA

Sredi septembra lanskega leta je začela obratovati na Prevaljah manjša tiskarna, ki si je do danes pridobila že kar dobro ime. Brez kakšnih velikih namenov, da bi hoteli biti nasledniki nekdanje prevaljske mohorske tiskarne, so jo ustanovili v okviru podjetja kino Peca in jo tudi imenujejo le kot svoj grafični oddelek.

Tiskarna ima štiri zaposlene ter dela večinoma za naročnike ravske in dravogradske občine. Tiskajo obrazce, tiskovine, manjše plakate, prospekte in druge grafične izdelke. Prevzemajo tudi knjigoveška dela, tako npr. vežejo za našo študijsko knjižnico revije in časnike. Opremljeni so s sodobnimi napravami in z avtomatičnim ofsetnim tiskarskim strojem, ki je prilagojen za tiskanje enobarvnih tiskarskih izdelkov na vse vrste papirja do velikosti 360 × 500 mm.

Glavni naročniki so prevaljska podjetja, mežiški rudnik, gostinska in trgovska podjetja, razna društva in drugi. Bili bi zadovoljni, če bi ravska železarna več tiskala pri njih vsaj tiste stvari, ki jih oni lahko izdelujejo.

V prihodnosti se ne nameravajo kdo ve kako mogočno širiti, vendar pa tudi ne bodo ostali samo pri sedanjem obsegu in imajo v načrtu nakup nekaj dodatnih strojev za še uspešnejše delo.

M. K.

EKSPLOZIJE PRI DELU

Bilo je leta 1946. Takrat sem delal na postaji kot razkladalec; v tistih časih smo nakladali in razkladali vse ročno, tudi vagonne smo potiskali z rameni.

Nekega februarkega jutra smo prišli na delo, pa trenutno ni bilo nobenih vagonov in nam je mojster naročil, naj spravljamo vagona od tirov. Mrzlo je bilo, da je kar škripalo, pa smo rekli, da bomo najprej zakurili. Nekdo je privlekel kos stare pločevine, drugi sod, tretji drva in že je gorelo v sodu.

Ko smo bili gotovi z našim delom, smo se spravili k ognju. Ko pa smo tako čepeli okrog, je naenkrat strašno vrezalo, tako da nas je kar pometalo po tleh. Ko smo prišli do sape, ni bilo ne sode ne ognja, le tleči ogorki so ležali okrog nas, imeli pa smo tudi tri laže ranjene, to so bili Anton Strnjak, Alojz Potočnik in Jože Turjak, le Franc Vebar in jaz sva imela srečo.

Ugotovili smo, da je moral biti v snegu pod pločevino kak eksploziv, ker je bila od

Po velikem uspehu spet doma

Foto: Večer

spodaj navzgor vsa preluknjana. Prva leta po vojski je bilo med starim železom sploh veliko eksploziva.

Ta je povzročil tudi nesrečo, pri kateri sicer nisem bil navzoč, so mi pa o njej povedali tovariši iz druge izmene.

Za rezanje starega železa je bil na postaji tudi avtogeni rezalec s pomočnikom. Usodnega dne sta našla neko topovsko granato. Nihče ni vedel, kaj je prišlo rezalcu na misel, da je začel iz polne granate rezati bakreni obroč. Ko se je segrela, je eksplozirala in lahkomiselni rezalec je obležal mrtev.

Pri tretjem primeru pa sem bil zraven. Naj še omenim, da se je vse to dogajalo v kratkih presledkih na postaji.

Takrat železarna še ni imela svoje kisikarne, pa smo dobavljali kisik iz Ruš. Rezalec in pomočnik, ki sta rezala staro železo, sta spadala pod nadzorstvo martinovskega mojstra, ki je po navadi po enkrat na šiht prišel pogledat, če je vse v redu.

Ko je nekoč tako prišel naokrog, mu je pomočnik rekel, da se jeklenka ne da odpreti, ker je najbrž pokvarjen ventil. Mojster je strokovnjaško gledal, poskusil še sam, pa seveda zaman.

»Gromska strajla,« je rekel, (moral je biti Pohore), »mora kar ventil odbiti!«

Pomočnik pa ne bodi len, pograbi petkilogramsko kladivo pa udri po medeninstem ventilu, da se je do polovice prelomil. Kisik je pihnil ven in dvignil jeklenko kakih 10 metrov visoko. Seveda se je pritisk v njej zmanjševal in je kakor raketa priletela na tla ter obležala prazna. Hujših posledic hvala bogu ni bilo.

Andrej Stiplošek

GENERAL MAISTER NA SEVERNI FRONTI

General Maister je nekoč inšpiciral severno fronto, pa se je ustavljal pri nekem pešaku v strelskem jarku. Opozoril ga je, da se je preveč zabarikadiriral in ga vprašal:

»Kako pa moreš oprezati po sovražniku, če ga ne vidiš?«

»Gospod general,« je odvrnil vojak, »meni se Avstrijci tako ogabno studijo, da jih ne morem gledati!«

TRAGEDIJA PARTIZANSKE PUŠKE

Nekoč so tovariša, ki je nastopil na neki proslavi kot partizan, vprašali, če je puška, ki jo ima, še iz vojne.

»Ne, to pa ne,« je dejal. »Tiste puške že davno ni več. Kopito je izdelal lubadar, petelina smo zaklali in snedli, kveder za patrone smo preuredili za garažo, cev smo porabili za vodovod, jermen potrebujemo upokojenci za zategovanje pasu, luknjo pa smo dali socialnemu zavarovanju za povečanje pokojnin!«

Zapisal: Ciril Gluk

Človek je le tam popoln, kjer se igra.
Schiller

Redakcija te številke je bila zaključena 8. aprila 1972.

Izdajata upravni odbor Železarne Ravne in skupščina občine Ravne na Koroškem. Ureja uredniški odbor: Jože Delalut, Franc Fale, Marjan Kolar, Franciška Korošec, Janez Mrdavšič, Jože Rudi, Jože Sater, Drago Vončina, Milan Zafošnik. Odgovorni urednik: Marjan Kolar. Telefon: 86-030, Interni 304. Tisk: CP Mariborski tisk, Maribor.